เศรษฐกิจการผลิต และการตลาดข้าวเปลือกในจังหวัดสงขลา

Production Economic and Marketing of Paddy Rice in Songkla

เอกพจน์ วรรธนเลปกร

Ekkapot Wattanalapakorn

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirement for the Degree of
Master of Business Administration
Prince of Songkla University
2556

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ เศรษฐกิจการผลิตและการตลาดข้าวเปลือกในจังหวัดสงขลา
ผู้เขียน นายเอกพจน์ วรรธนเลปกร
สาขาวิชา บริหารธุรกิจ

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

.....
(ดร.วีระศักดิ์ คงฤทธิ์)

คณะกรรมการสอบ

.....ประธานกรรมการ
(ดร.อรวรรณ ศรีโสมพันธ์)

.....กรรมการ
(ดร.วีระศักดิ์ คงฤทธิ์)

.....กรรมการ
(ดร.นงเยาว์ เมืองดี)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพล ศรีชนะ)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....
(ดร.วีระศักดิ์ คงฤทธิ์)
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ.....
(นายเอกพจน์ วรรธนเลปกร)
นักศึกษา

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน และไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นายเอกพจน์ วรรธนเลปกร)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์ เศรษฐกิจการผลิต และการตลาดข้าวเปลือกในจังหวัดสงขลา
ผู้เขียน นายเอกพจน์ วรรธนเลปกร
สาขาวิชา บริหารธุรกิจ
ปีการศึกษา 2555

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิตข้าวเปลือกในจังหวัดสงขลา โดยวิเคราะห์แบบแผนการผลิตข้าวเปลือก ทั้งข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง และข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วง แสง รวม ถึงการศึกษาวิถีการตลาดข้าว ในปีการผลิต 2554/2555 โดยเก็บข้อมูลในพื้นที่นาชลประทาน นาน้ำฝน และนาในเขตน้ำทะเลรุกล้ำ จำนวน 126 ตัวอย่าง

ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบต้นทุนการผลิตข้าวเปลือก พันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง ในพื้นที่ศึกษา มีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 3,741.57 บาทต่อไร่ โดยแยกเป็นต้นทุนผันแปร 3,205.50 บาทต่อไร่ และต้นทุนคงที่ 536.07 บาทต่อไร่ เมื่อพิจารณาต้นทุนในรายการปัจจัยการผลิตทั้งหมดพบว่าต้นทุนที่มีสัดส่วนมากที่สุดคือต้นทุนค่าแรงเครื่องจักรเท่ากับร้อยละ 37.11 ของต้นทุนทั้งหมด และค่าปุ๋ยเคมี เท่ากับร้อยละ 25.44 ของต้นทุนทั้งหมด เกษตรกรจะมีรายได้จากการขายข้าวเปลือก 4,388.96 บาทต่อไร่ ต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง มีต้นทุนเฉลี่ย 3,900.78 บาทต่อไร่ ต้นทุนผันแปร เท่ากับ 3,324.90 บาทต่อไร่ และต้นทุน คงที่ 575.88 บาทต่อไร่ เมื่อพิจารณาต้นทุนในรายการปัจจัยการผลิตทั้งหมดพบว่า ต้นทุนที่มีสัดส่วนมากที่สุดคือต้นทุน ค่าแรงเครื่องจักร ร้อยละ 33.85 ของต้นทุนทั้งหมด และค่าปุ๋ยเคมีเท่ากับร้อยละ 25.22 ของต้นทุนทั้งหมด

ในด้านการกระจายผลผลิตในพื้นที่ศึกษา พบว่า ข้าวเปลือกในมือเกษตรกรนั้น จะถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ เก็บไว้บริโภค (20.5%) เก็บไว้ทำเมล็ดพันธุ์ (5%) และจำหน่ายสู่ตลาด (74.5%) โดยชาวนามีช่องทางการจัดจำหน่ายข้าวเปลือก 3 ช่องทาง คือ ขายให้กับพ่อค้ารวบรวมท้องถิ่น ประมาณร้อยละ 73.15 ขายให้กับผู้รับซื้อข้าวเปลือกขาจรจากนอกพื้นที่ร้อยละ 13.96 อีกร้อยละ 12.89 จะขายให้กับโรงสีโดยตรง

จากผลการศึกษามีข้อเสนอแนะคือ รัฐบาลจะต้องให้การสนับสนุนเกษตรกรชาวนาในการแก้บัญหาทางด้านต้นทุนที่สูงขึ้นของเกษตรกร ทั้งทางด้านองค์ความรู้ และด้านราคาผลผลิต รวมไปถึงการเยียวยาเกษตรกรหากเกิดปัญหาในการผลิตจากภัยธรรมชาติ ชาวนาจึงจะมีความมั่นคงในอาชีพสืบไป

Thesis Title Production Economic and Marketing of Paddy Rice in Songkla
Author Mr.Ekkapot Wattanalapakorn
Major Program Business Administration
Academic Year 2012

ABSTRACT

The research is to find out the paddy production situations by analyzing its production model within any planting areas of the Photosensitive rice and Non-photosensitive rice and to study the rice marketing ways in production year of B.E. 2554/2555. The data collected are explored from 126 samples of the irrigation farm, raining farm and transgression farm.

The study is revealed that the production cost of Non-photosensitive paddy rice , the farmers have got the average production cost, the variable cost and the fixed cost are 3,741.57, 3205.50 and 536.07 baht/rai respectively. As considering all of the factors of production list, it is found that the most portion of 37.11% of cost is machine and 25.44 % of cost is chemical fertilizer. Therefore, the farmers have got the revenue of selling the paddy 4,388.96 baht/rai. For the production cost of Photosensitive paddy rice , the farmers have got the average production cost, the variable cost and the fixed cost are 3,900.78, 3324.90 and 575.88 baht/rai respectively. As considering all of the factors of production list, it is found that the most portion of 33.85% of cost is machine and 25.22 % of cost is chemical fertilizer.

In terms of the paddy distribution in the area explored is revealed that it is divided into 3 parts following 20.5 % of self consumption, 5% of seedstock collection and 74.5% of marketing distribution. There are 3 channels of paddy distribution including 73.15 % of the selling to a local collection merchant, 13.96 % of selling to an outward merchant and 12.89% of direct selling to a rice mill.

We would like to give any suggestions that the government should resolve the farmers' problems which are too high cost, less knowledge, low production price and natural disasters. Consequently, the farmers will be secure in their occupation.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก สถาบันคลังสมองของชาติ และสำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้ชุดโครงการ “การเสริมสร้างความเข้มแข็งงานวิจัยเชิงนโยบายเกษตร” โดยได้รับการดูแลจาก ดร.วีระศักดิ์ คงฤทธิ์ ดร.อรวรรณ ศรีโสมพันธ์ และดร.นงเยาว์ เมืองดี ที่เป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษา แนวคิด และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ตลอดจนให้ความรู้แก่ผู้ศึกษาวิจัย อันเป็นประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ด้วยความเอาใจใส่ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเมตตา และขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์สุวัจนี เพชรรัตน์ และอาจารย์สุชาดา สุวรรณขำ เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ให้คำแนะนำในการเก็บข้อมูล และประมวลข้อมูล เจ้าหน้าที่วิทยาลัยชุมชนสุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ที่คอยให้คำปรึกษา และอำนวยความสะดวกในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ และเพื่อน ๆ นิสิตนักศึกษาปริญญาโทบริหารธุรกิจมหาบัณฑิตทุกท่าน ที่คอยช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจตลอดมา

ท้ายที่สุดนี้ขอกราบขอบพระคุณบิดา และมารดา ที่คอยให้กำลังใจ คำปรึกษา และให้ทุนสนับสนุน รวมทั้งให้ความช่วยเหลือในทุก ๆ ด้าน ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจ และกำลังใจที่ดีที่สุด

เอกพจน์ วรรธนเลปกร

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	**(5)**
ABSTRACT	**(6)**
กิตติกรรมประกาศ	**(7)**
สารบัญ	**(8)**
รายการตาราง	**(10)**
รายการภาพประกอบ	**(11)**
บทที่ 1 บทนำ	**1**
1.1 หลักการ และเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์งานวิจัย	3
1.3 ขอบเขตการวิจัย	4
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
1.5 คำนิยามศัพท์	5
1.6 แผนงานโครงการ	6
บทที่ 2 ทบทวนเอกสาร	**7**
2.1 ทฤษฎีการวิเคราะห์ต้นทุน และผลตอบแทน	7
2.1.1 ด้านต้นทุน	7
2.1.2 ด้านผลตอบแทน	7
2.1.3 ด้านกำไร	8
2.1.4 การวิเคราะห์ต้นทุน ผลตอบแทน	9
2.2 วิถีการตลาด	14
2.3 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคการผลิต และการตลาด	17
2.4 ลักษณะทั่วไป และฐานทรัพยากรในจังหวัดสงขลา	21
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	**24**
3.1 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง	24
3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล	25
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	26
3.4 กรอบแนวคิดการวิจัย	27

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	**28**
4.1 ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ศึกษา	29
4.2 ข้อมูลทั่วไปของชาวนาตัวอย่าง	35
4.3 รายได้ และแหล่งที่มาของรายได้	37
4.4 โครงสร้างต้นทุน ผลตอบแทนการผลิตข้าวของชาวนา	38
4.4.1 ต้นทุน ผลตอบแทนการผลิตข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง	39
4.4.2 ต้นทุน ผลตอบแทนการผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง	41
4.5 ผู้มีบทบาทในตลาดข้าว	43
4.6 การกระจายผลผลิตข้าว	46
4.6.1 การกระจายผลผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง	46
4.6.2 การกระจายผลผลิตข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง	50
4.7 ต้นทุนการตลาดของชาวนา	53
4.8 ปัญหา อุปสรรค และความต้องการของชาวนา	54
4.8.1 ปัญหา และอุปสรรคในการทำนา	54
4.8.2 ความต้องการของชาวนา	56
4.9 วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis)	57
บทที่ 5 สรุปผล และข้อเสนอแนะ	**59**
สรุป	59
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	61
บรรณานุกรม	63
ภาคผนวก ก แบบสอบถามที่ใช้ในการศึกษา	66
ภาคผนวก ข ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์	81
ประวัติผู้เขียน	85

รายการตาราง

		หน้า
ตารางที่ 1.1	การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรของภาคใต้	2
ตารางที่ 1.2	สถิติข้อมูลราคา ข้าวเปลือก ยางแผ่นดิบ และราคาปาล์มน้ำมัน ปี 2548-2554	2
ตารางที่ 1.3	การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรของจังหวัดสงขลา	3
ตารางที่ 2.1	สถิติอากาศจังหวัดสงขลาในช่วง ปี 2544-2554	22
ตารางที่ 4.1	อาชีพหลักของหัวหน้าครัวเรือน	36
ตารางที่ 4.2	ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน และจำนวนสมาชิก	36
ตารางที่ 4.3	รายได้ และแหล่งที่มาของรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่าง ปีการเพาะปลูก 2554/55	37
ตารางที่ 4.4	ต้นทุน ผลตอบแทนจากการปลูกข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงในฤดูนาปี ปีการเพาะปลูก 2554	40
ตารางที่ 4.5	ต้นทุน ผลตอบแทนจากการปลูกข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงในฤดูนาปี ปีการเพาะปลูก 2554/55	42
ตารางที่ 4.6	ปริมาณการกระจายของข้าวเปลือกพันธุ์ไวต่อช่วงแสงสู่ช่องทางการตลาด ปีเพาะปลูก 2554/55	47
ตารางที่ 4.7	ปริมาณการกระจายข้าวสารพันธุ์ไวต่อช่วงแสงสู่ช่องทางการตลาด ปีการเพาะปลูก 2554/55	48
ตารางที่ 4.8	ปริมาณการกระจายข้าวเปลือกพันธุ์ไวต่อช่วงแสงสู่ช่องทางการตลาด ปีเพาะปลูก 2555	50
ตารางที่ 4.9	ปริมาณการกระจายข้าวสารพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงลสู่ช่องทางการตลาด ปีการเพาะปลูก 2555	50
ตารางที่ 4.10	การจำหน่ายผลผลิตข้าว และต้นทุนการตลาดของชาวนา	53
ตารางที่ 4.11	ปัญหา และอุปสรรคในการทำนา	54

รายการภาพประกอบ

		หน้า
ภาพที่ 2.1	วิถีการตลาดข้าวเปลือก	15
ภาพที่ 2.2	SWOT Matrix	18
ภาพที่ 2.3	เขตศักยภาพการปลูกข้าวในจังหวัดสงขลา	21
ภาพที่ 3.1	กรอบแนวคิดในการวิจัย	27
ภาพที่ 4.1	แสดงพื้นที่ศึกษา อำเภอควนเนียง และอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	29
ภาพที่ 4.2	พื้นที่นาหลังการเก็บเกี่ยว บ้านนาลิง ตำบลควนโส อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา	30
ภาพที่ 4.3	แหล่งน้ำทำนา บ้านนาลิง ตำบลควนโส อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา	31
ภาพที่ 4.4	กระบอกเก็บน้ำตาลสดจากต้นตาลของชาวนาในอำเภอสทิงพระ	32
ภาพที่ 4.5	สภาพพื้นที่นา บ้านท่าหินอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	33
ภาพที่ 4.6	แหล่งน้ำ พื้นทีบ้านท่าหิน ตำบลท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	34
ภาพที่ 4.7	สภาพพื้นที่นา ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	35
ภาพที่ 4.8	วิถีตลาดข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง (ข้าวพันธุ์พื้นเมือง)	49
ภาพที่ 4.9	วิถีตลาดข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง (ข้าวพันธุ์ใหม่)	52
ภาพที่ 4.10	วิเคราะห์ SWOT Matrix ของเกษตรกรจังหวัดสงขลา	57

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการ และเหตุผล

ระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา พื้นที่ปลูกข้าวในภาคใต้ลดลงอย่างมาก (ตารางที่ 1.1) ดูจากพื้นที่ปลูกข้าวในภาคใต้เมื่อปี 2535-2539 มีพื้นที่ปลูกข้าวเฉลี่ย 3,363,146 ไร่ และมีการลดลงอย่างต่อเนื่องจนถึงปี 2550-2553 มีพื้นที่การปลูกข้าวเฉลี่ยเหลือเพียง 2,557,183 ไร่ ในช่วงเวลา 20 ปี พื้นที่ปลูกข้าวของภาคใต้ลดลงถึง 805,964 ไร่ แต่ในทางกลับกันพื้นที่ปลูกไม้ผล และไม้ยืนต้นกลับเพิ่มขึ้นจากปี 2535-2539 ซึ่งพื้นที่ที่ใช้ในการเพาะปลูก 13,034,471 ไร่ และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่ องในปี 2550-2553 พื้นที่เพาะปลูกไม้ผล และไม้ยืนต้นเพิ่มเป็น 16,036,188 ไร่ เพิ่มขึ้นถึง 3,001,717 ไร่ โดยเฉพาะยางพารา และปาล์มน้ำมัน นับเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ซึ่งสามารถปลูกได้ดีในพื้นที่ภาคใต้ ในด้านราคาผลผลิตของยางพารา และปาล์มน้ำมัน มีราคาที่สูงขึ้นมาก (ตารางที่ 1.2) ราคายางพาราจากปี 2548-2554 เพิ่มขึ้นถึง 145.18% ราคาปาล์มน้ำมันจากปี 2548-2554 เพิ่มขึ้น 95.29% ในขณะที่ราคาของข้าวเปลือกมีราคาที่เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับราคาของยางพารา และราคาของปาล์มน้ำมัน เพิ่มขึ้นเพียง 37.43% ถึงแม้ว่าราคาของข้าวเปลือกจะเพิ่มขึ้นก็ตาม แต่การปลูกข้าวนั้นสามารถปลูกได้เพียงปีละ 1-2 ครั้งเท่านั้น การปลูกยางพารา และปาล์มน้ำมัน สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ตลอดปี

ต้นทุนการผลิตข้าวในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงสูงขึ้น (สมพร อิศวิลานนท์ 2553) ได้เปรียบเทียบต้นทุนการผลิตข้าวฤ ดูนาปี ปีการผลิต 2530/2531 และ 2550/2551 พบว่าต้นทุนของการปลูกข้าวนั้นสูงขึ้นทั้งต้นทุนคงที่ และต้นทุนผันแปร ต้นทุนผันแปรที่เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน คือต้นทุนค่าแรงเครื่องจักร ต้นทุนปุ๋ยเคมี ซึ่งในปี 2530/2531 มีการใช้แรงงานเครื่องจักรเพียงร้อยละ 4.85 ของต้นทุนรวม ปี 2550/2551 มีการใช้แรงงานเครื่องจักรถึงร้อยละ 19.08 ของต้นทุนรวม การใช้ปุ๋ยเคมีในปี 2530/2531 มีการใช้ร้อยละ 10.69 ของต้นทุนรวม ปี 2550/2551 มีการใช้ปุ๋ยเคมีร้อยละ 15.26 ของต้นทุนรวม ผลผลิตเพิ่มขึ้นจาก 751 กิโลกรัมต่อไร่ เป็น 762 กิโลกรัมต่อไร่เพิ่มขึ้นเพียง 11 กิโลกรัมต่อไร่ เท่านั้น แสดงให้เห็นว่าการนำเทคโนโลยีทางการเกษตรมาใช้เพื่อความสะดวกรวดเร็ว ให้ได้ผลผลิตที่มากขึ้นนั้น เป็นต้นทุนที่สูงมากเมื่อเทียบกับผลผลิตที่เพิ่มขึ้น จึงทำให้เป็นภาระของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว เกิดการลดลงของรายได้ มีเงินไม่ พอใช้จ่ายในครัวเรือน ทั้งราคา และผลตอบแทนของพืชแข่งขันที่จูงใจ ต้นทุนของการปลูกข้าวที่เพิ่มสูงขึ้น เกษตรกรบางส่วนที่มีศักยภาพจึงหันไปปลูก ยางพารา และปาล์มน้ำมันแทนการปลูกข้าวกันมากขึ้น

ตารางที่ 1.1 การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรของภาคใต้

ปี	เนื้อที่ทั้งหมด	พื้นที่การเกษตร	นา	พืชไร่	ไม้ผลไม้ยืนต้น
2535-2539	44,196,992	17,721,089	3,363,146	97,164	13,034,471
2540-2544	44,196,992	18,974,226	3,107,678	73,493	14,318,892
2545-2549	44,196,992	19,183,620	2,733,762	54,224	14,799,953
2550-2553	44,196,992	20,207,536	2,557,183	50,560	16,036,188

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2554)

ตารางที่ 1.2 สถิติข้อมูลราคา ข้าวเปลือก ยางแผ่นดิบ และราคาปาล์มน้ำมัน ปี 2548-2554

ปี	ราคาข้าวเปลือก (บาท/ตัน)	อัตราส่วนเพิ่มขึ้น	ยางแผ่นดิบ (บาท/กก.)	อัตราส่วนเพิ่มขึ้น	ปาล์มน้ำมัน (บาท/กก.)	อัตราส่วนเพิ่มขึ้น
2548	6,654.00		52.19		2.76	
2549	6,652.25	-0.02%	68.18	30.64%	2.43	-11.96%
2550	6,493.75	-2.38%	68.78	0.88%	4.01	65.02%
2551	10,608.50	63.36%	76.52	11.25%	4.36	8.73%
2552	9,658.33	-8.96%	56.36	-26.35%	3.65	-16.28%
2553	8,400.17	-13.03%	102.70	82.22%	4.44	21.64%
2554	9,144.87	8.67%	127.96	24.59%	5.39	21.39%
2548-54		37.43%		145.18%		95.29%

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2555)

อย่างไรก็ตามยังมีพื้นที่อีกจำนวนมากที่มีการทำนา ไม่ได้เปลี่ยนสภาพเป็นสวนยางพารา และสวนปาล์มน้ำมัน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากตัวชาวนาที่ไม่มีทุนทรัพย์ ขาดความรู้ หรือสภาพพื้นที่ไม่เหมาะสมแก่การปลูกยางพารา และปาล์มน้ำมัน คนกลุ่มนี้ยังคงให้ความสำคัญกับอาชีพชาวนา ซึ้งหากมองโดยภาพรวมแล้ว คนกลุ่มนี้มีความสำคัญในการผลิตข้าวเพื่อหล่อเลี้ยงผู้คน และธุรกิจต่อเนื่องเกี่ยวกับข้าวในภาคใต้ ที่ผ่านมาชาวนาได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล โดยการรับจำนำข้าว ประกันราคา หรือนโยบายสนับสนุนปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เพื่อที่จะประคับประคองให้ชาว นามีรายได้ที่สูงขึ้น แต่ถึงอย่างนั้น นโยบายที่กล่าวมาก็เป็นแค่เพียงการช่วยเหลือช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น ไม่สามารถที่จะสร้างความมั่นคงให้ชาวนาได้ ในขณะเดียวกันชาวนา และลูกหลานก็ไม่สามารถที่จะเชื่อมันในอาชีพทำนา และสืบทอดต่อไป จึงทำให้เกิดปัญหา “การทิ้งนา หาเมือง” ในกลุ่มชาวนาที่ไม่สามารถปลูกยางพารา และปาล์มน้ำมันได้ และยังคงเกิดอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีพื้นที่นาที่ร้างไม่มีการทำนาในพื้นที่ภาคใต้มีเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก

การจะสร้างความมั่นคงยั่งยืนอาชีพทำนาได้นั้นจึงจำเป็นต้องให้ชาวนาสามารถพึ่งตนเองไ ด้ มีรายได้เพียงพอ มีศักดิ์ศรีในอาชีพ โดยเริ่มจากการผลิตสินค้าให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตได้ด้วยตนเอง ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการช่วยเหลือจากภายนอก ดังนั้นเพื่อสามารถสร้างแนวทางการพัฒนาการผลิต และการตลาดข้าว

จึงจำเป็นต้องทราบข้อมูลการผลิต สภาพแวดล้อมการผลิตข้าวที่มีอิทธิพลต่อผลผลิตข้าวในภาคใต้ พันธุ์ข้าวที่ปลูก ราคาข้าว ควบคุมต้นทุนการผลิต ผลตอบแทน ตลอดจนระบบตลาดข้าวในภูมิภาค

จังหวัดสงขลามีพื้นที่ทางเหนือส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ทางตะวันออกเป็นที่ราบริมทะเล ทางใต้เ ป็นที่ราบสูง ป่า และภูเขา ค่อย ๆ ลาดเทไปทางทะเลสาบสงขลา เหมาะแก่การเพาะปลูก ทำนา ทำไร่ ทำสวนยางพารา และสวนผลไม้ ซึ่งหากดูพื้นที่ทำนา ในจังหวัดสงขลานั้น นับเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่การเพาะปลูกข้าวเป็นจำนวนมาก เกษตรกรผู้ปลูกข้าวก็ได้รับผลกระทบจากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นเช่นเดียวกันมีพื้นที่นาลดลงอย่างต่อเนื่อง ในปี 2535-2539 จังหวัดสงขลามีเนื้อที่ในการเพาะปลูกข้าว 434,336 ไร่ จนถึงปี 2550-2553 มีพื้นที่การเพาะปลูกเพียง 431,140 ไร่ (ตารางที่ 1.3) นั้นแสดงให้เห็นว่ามีปริมาณการเพาะปลูกข้าวของจังหวัดสงขลาลดลง 3,197 ไร่ แต่พื้นที่การปลูกไม้ผล และไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้นในปี 2534-2538 จาก 1,458,049 ไร่ เป็น 1,665,955 ไร่ในปี 2549-2553 เพิ่มขึ้นถึง 207,906 ไร่ ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน หากเป็นเช่นนี้ต่อไปอาจเกิดภาวะขาดแคลนข้าวในประเทศได้ แต่ถ้าหากมีการจัดการกับปัญหา ทำให้ต้นทุนการผลิตข้าวที่สูงลดต่ำลงได้ ชาวนาสามารถต่อรองราคากับโรงสี หรือมีความช่วยเหลือจากรัฐบาล ก็จะทำให้ชาวนามีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น และอาจทำให้ชาวนามีความมั่นคงยั่งยืนในอาชีพชาวนาสืบไป

ตารางที่ 1.3 การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรของจังหวัดสงขลา

ปี	เนื้อที่ทั้งหมด	พื้นที่การเกษตร	นา	พืชไร่	ไม้ผลไม้ยืนต้น
2535-2539	4,621,181	2,034,918	434,336	4,227	1,458,049
2540-2544	4,621,181	2,109,272	433,564	2,998	1,486,893
2545-2549	4,621,181	2,129,587	418,559	3,254	1,507,246
2550-2553	4,621,181	2,294,396	431,140	2,626	1,665,955

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2554)

การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเน้นการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจการค้าข้าว และการผลิตข้าวเปลือกของภาคใต้ มุ่งเน้นศึกษาในจังหวัดสงขลา ตลอดจนการศึกษา ต้นทุนในการผลิต ปริมาณการผลิต ผลตอบแทน เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบต้นทุน และผลตอบแทนของพื้นที่ศึกษาแบ่งเป็น นาชลประทาน นานอกชลประทาน และนาในพื้นที่น้ำทะเลรุกล้ำ ระบบตลาดข้าว และบทบาทของพ่อค้าคนกลาง เพื่อพัฒนาการผลิตข้าวเปลือกให้มีศักยภาพมากยิ่งขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์งานวิจัย

1.เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิตข้าวเปลือกในจังหวัดสงขลา

2.เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบ ต้นทุน และผลตอบแทนของการผลิตข้าวเปลือกในพื้นที่จังหวัดสงขลา

3.เพื่อศึกษาวิถีการตลาดข้าวเปลือกในจังหวัดสงขลา

4.เพื่อวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็ง ของการผลิตข้าวเปลือกเพื่อการค้าในจังหวัดสงขลา

1.3 ขอบเขตงานวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้เป็นพื้นที่ในเขตจังหวัดสงขลา โดยสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดย เลือกอำเภอในจังหวัดสงขลา ที่มีพื้นที่ปลูกข้าวในลักษณะตามวัตถุประสงค์ คือ อำเภอสทิงพระ และอำเภอควนเนียง เป็นพื้นที่ศึกษา จากนั้นเลือกพื้นตัวอย่างจากคำแนะนำของเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ ดังนี้

1. อำเภอ สทิงพระ ตำบลท่าหิน และ ตำบลชุมพล
2. อำเภอ ควนเนียง ตำบลควนโส

1.3.2 ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย เกษตรกรปลูกข้าวในเขตจังหวัดสงขลา พ่อค้าคนกลางผู้รวบรวมท้องถิ่นที่ทำหน้าที่รวบรวมข้าวเปลือกจากเกษตรกรเพื่อจำหน่ายโรงสี หรือเป็นตัวแทนของโรงสี

1.3.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาของการวิจัยในครั้งนี้จะเน้นการศึกษาทางด้านต้นทุนการปลูกข้าวของเกษตรกรชาวนาในจังหวัดสงขลา ทั้งต้นทุนผันแปร และต้นทุนคงที่ ของเกษตรกรกลุ่มดังกล่าว และการศึกษาวิถีตลาดของตลาดข้าวเปลือกในจังหวัดสงขลา

1.3.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ศึกษาต้นทุน และผลตอบแทนจากการผลิตข้าวเปลือกของชาวนาในจังหวัดสงขลา ฤดูกาล 2554/2555

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.ทราบสถานการณ์การปลูกข้าวในปัจจุบัน และการเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมาของพื้นที่จังหวัดสงขลา รวมถึงผลผลิต พันธุ์ข้าว เทคโนโลยีการผลิต ต้นทุน และผลตอบแทน

2.ทราบต้นทุนการผลิตของการเพาะปลูกข้าวในทุกสภาพแวดล้อมการผลิตของจังหวัดสงขลา

3.ทราบระบบตลาดข้าวเปลือกในจังหวัดสงขลา

4.รายงานวิเคราะห์แสดงถึง ศักยภาพการผลิตข้าวเปลือก และการตลาดของจังหวัดสงขลา

1.5 คำนิยามศัพท์

พื้นที่นาในเขตชลประทาน หมายถึง พื้นที่ทำนาที่อยู่ในเขตที่มี แหล่งน้ำชลประทาน สามารถสูบ หรือปล่อยน้ำจากแหล่งน้ำชลประทานเข้ามาใช้เพื่อการทำนาได้ พื้นที่ศึกษาในพื้นที่หมู่ 4 (บ้านนาลิง) และหมู่ 7 (บ้านเกาะ) ตำบลควนโส อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา

พื้นที่นานอกชลประทาน (นาน้ำฝน) หมายถึง พื้นที่นาชลประทานเข้าไม่ถึง ชาวนาจำเป็นต้องใช้น้ำฝน และแหล่งน้ำธรรมชาติ ในการปลูกข้าว ในหน้าแล้งจะไม่มีน้ำในการเพาะปลูก หรือมีน้อยมาก พื้นที่ศึกษาพื้นที่หมู่ที่ 3, 4, 5 และ 6 ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

พื้นที่นาน้ำทะเลรุกล้ำ หมายถึง พื้นที่นาที่มีแหล่งน้ำติดกับทะเล ในช่วงฤดูที่น้ำน้อย จะทำให้น้ำทะเลผลักดันเข้ามาถึงแหล่งน้ำ และไม่สามารถสูบน้ำมาใช้ในพื้นที่นาได้ พื้นที่ศึกษานาที่ได้รับผลกระทบจากน้ำทะเล ได้แก่บ้านท่าหิน ตำบลท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

ข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง (ข้าวพันธุ์พื้นเมือง) หมายถึง พันธุ์ข้าวที่ต้องการช่วงแสง หรือช่วงระยะเวลากลางวันสั้น เพื่อเปลี่ยนการเจริญเติบโตทางลำต้น และใบ มาเป็นการเจริญทางสืบพันธุ์ เพื่อสร้างช่อดอก และเมล็ด

ข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง (ข้าวพันธุ์ใหม่) หมายถึง พันธุ์ข้าวที่ช่วงแสงไม่มีอิทธิพลต่อการสร้างช่อดอก ข้าวชนิดนี้จะออกดอกตามอายุของแต่ละพันธุ์ค่อนข้างแน่นอน ไม่ว่ าจะปลูกในช่วงวันยาวหรือวันสั้น

โรยลั้ง หมายถึง ร้านค้าส่งขนาดใหญ่ ทำการรับซื้อข้าวมาจากโรงสี เพื่อนำมาปรับปรุงคุณภาพ และทำหน้าที่ผสมข้าวเพื่อให้ได้ข้าวทีมีคุณภาพตามต้องการของลูกค้า

ผลผลิต หมายถึง ปริมาณข้าวเปลือกที่ได้จากการทำนาในแต่ละรอบการผลิตคิดเป็นกิโลกรัมต่อพื้นที่ 1 ไร่

ต้นทุน หมายถึง ค่าใช้จ่ายในการผลิตข้าวเปลือกของชาวนา ทั้งที่เป็นต้นทุนทางตรงและต้นทุนทางอ้อม ทั้งที่เป็นเงินสด และไม่ใช่เงินสด

ผลตอบแทน หมายถึง รายได้ หรือผลประโยชน์ที่ได้จากการผลิตข้าวของชาวนา ทั้งที่เป็นตัวเงิน และไม่เป็นตัวเงิน

1.6 แผนงานโครงการ

แผนการทำงาน	เดือน											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.ปรับโครงร่าง และแผนการวิจัยฉบับสมบูรณ์	■	■										
1.1. ตรวจสอบเอกสารงานวิจัย และเครื่องมือ	■	■										
1.2. รวบรวมข้อมูลสถิติทุติยภูมิเบื้องต้น	■	■										
2. วางแผนสำรวจข้อมูล	■	■										
3. สำรวจข้อมูลภาคสนาม			■	■								
4. ลงข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น					■	■						
5. สรุปข้อมูลภาคสนาม							■					
6. วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ								■	■			
7. จัดทำรายงานผลการวิเคราะห์ และสรุปผล									■	■	■	
8. ส่งผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์												■

บทที่ 2

การทบทวนเอกสาร และแนวคิดทฤษฎี

ในการศึกษาเศรษฐกิจการผลิต และการตลาดข้าวเปลือกในจังหวัดสงขลานี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และแนวคิดทฤษฎีที่นำมาใช้ในงานวิจัยดังนี้

2.1 ทฤษฎีการวิเคราะห์ต้นทุน และผลตอบแทน

การวิเคราะห์ต้นทุน และผลตอบแทน (Cost and Returns Analysis) เป็นการวัดประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกรโดยนำข้อมูลของเกษตรกรมาวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างต้นทุน และผลตอบแทน ซึ่งพิจารณาจากต้นทุนทั้งหมด (Total Cost: TC) เป็นผลตอบแทนทั้งหมด (Total Return: TR) และผลตอบแ ทนสุทธิ (Net Return: NR) ซึ่งแบ่งการวิเคราะห์ดังนี้ (ภาราดร ปรีดาศักดิ์ 2547)

2.1.1 ด้านต้นทุน ประกอบด้วย

ต้นทุนทั้งหมด (Total Cost: TC) คือ การรวมเอาค่าใช้จ่ ายในการลงทุน และดำเนินงานในการผลิตไว้ทั้งหมด โดยต้นทุนทั้งหมดแบ่งออกเป็น

ต้นทุนคงที่ (Fixed Cost: FC) หมายถึง ต้นทุนที่เกษ ตรกรจะต้องจ่ายไม่ว่า จะทำการผลิตหรือไม่ก็ตาม ประกอบด้วย

ต้นทุนคงที่ที่เป็นตั วเงิน (Explicit Fixed Cost) หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่เกษตรกรต้องจ่ายในรูปของเงินสดในจำนวนที่คงที่ตลอดปี

ต้นทุนคงที่ที่ไม่เป็นตัวเงิน (Implicit Fixed Cost) หมายถึง ค่าใช้จ่ายคงที่ที่เกษตรกรไม่ได้จ่ายไปจริงในรูปของเงินสด หรือค่าใช้จ่ายคงที่ประเมิน

ต้นทุนผันแปร (Variable Cost: VC) หมายถึง ต้นทุนที่เปลี่ยนแปลงไปตามปริมาณการผลิต เป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการใช้ปัจจัยผันแปรในการผลิต ประกอบไปด้วย

ต้นทุนผันแปรที่เป็นตัวเงิน (Explicit Variable Cost) หมายถึง ต้นทุนการผลิตที่เกษตรกรจ่ายไปจริงเป็นเงินสดจากการใช้ปัจจัยผันแปรต่างๆ

ต้นทุนผันแปรที่ไม่เป็นตัวเงิน (Implicit Variable Cost) หมายถึง ต้นทุนการผลิตที่เกษตรกรไม่ได้จ่ายเป็นเงินสด หรือเป็นค่าใช้จ่ายที่ประเมิน (ค่าใช้จ่ายที่คิดจากค่าเสียโอกาสของปัจจัยการผลิตผันแปรต่าง ๆ ที่เป็นของผู้ผลิตเอง)

2.1.2 ด้านผลตอบแทน ประกอบด้วย

ผลตอบแทนทั้งหมด (Total Revenue: TR) คือ รายได้ทั้งหมดที่เกษตรได้รับจากการผลิตผลผลิตชนิดใดชนิดหนึ่งต่อหนึ่งฤดูกาลผลิต แบ่งออกเป็น

รายได้ที่เป็นตัวเงิน (Cash Income: CI) หมายถึง มูลค่าของผลผลิตของเกษตรกรที่เป็นการผลิตเพื่อตอบสนองอุปสงค์ของตลาดที่ได้รับเป็นเงินสด

รายได้ที่ไม่เป็นตัวเงิน (In-kind Income: II) หมายถึง มูลค่าของผลผลิตของเกษตรกรที่เป็นการบริโภค และอุปโภคของครัวเรือนเกษตรกรเอง

2.1.3 ด้านกำไร ประกอบด้วย

กำไรสุทธิ (Net Profit: NP) คือ ผลต่างระหว่างต้นทุนทั้งหมด และผลตอบแทนทั้งหมด แบ่งออกเป็น

กำไรสุทธิที่เป็นตัวเ งิน (Net Cash Profit: NCP) หมายถึง ผลต่างระหว่างรายได้ที่เป็นตัวเงินทั้งหมด (Total Cash Income: NCI) กับต้นทุนที่เป็นตัวเงินทั้งหมด (Total Cash Cost: NCC)

กำไรสุทธิที่ไม่เป็นตัวเงิน (Net Non-Cash Profit: NNCP) หมายถึง ผลต่างระหว่างรายได้ที่ไม่เป็นตัวเงินทั้งหมด (Total Non-Cash Income: NCI) กับต้นทุนที่ไม่เป็นตั วเงินทั้งหมด (Total N0n-Cash Cost: NCC)

สามารถแสดงความสัมพันธ์ระหว่างต้นทุน และผลตอบแทนจากการผลิต ได้ดังนี้

	TR	=	P * Q	= II + CI
	TC	=	TFC + TVC	= NCC + CC
	NP	=	TR – TC	= TR – TFC – TVC
	NR	=	TR – TVC	

โดยที่

TR	คือ	ผลตอบแทนทั้งหมด (Total Revenue)
P	คือ	ราคาขายผลผลิต (Price of Output)
Q	คือ	ปริมาณผลผลิตที่ขายได้ (Quantity of Output)
CI	คือ	รายได้ที่เป็นตัวเงิน (Cash Income)
II	คือ	รายได้ที่ไม่เป็นตัวเงิน (In-kind Income)
TC	คือ	ต้นทุนการผลิตทั้งหมด (Total Cost)
TFC	คือ	ต้นทุนคงที่ทั้งหมด (Total Fixed Cost)
TVC	คือ	ต้นทุนผันแปรทั้งหมด (Total Variable Cost)
CC	คือ	ต้นทุนที่เป็นตัวเงิน (Cash Cost)
NCC	คือ	ต้นทุนที่ไม่เป็นตัวเงิน (Non – Cash Cost)
NP	คือ	กำไรสุทธิ (Net Profit)
NR	คือ	ผลตอบแทนสุทธิ (Net Revenue)
NCP	คือ	กำไรที่เป็นตัวเงินสุทธิ (Net Cash Profit)

การวิเคราะห์ผลตอบแทนจากการผลิต จะวิเคราะห์จากสมการดังนี้

ต้นทุนทั้งหมด (TC)	=	ต้นทุนผันแปรทั้งหมด (TVC) + ต้นทุนคงที่ทั้งหมด (TFC)
รายได้รวม (TR)	=	จำนวนผลผลิตทั้งหมด (Q) × ราคาที่เกษตรกรได้รับ (P)
รายได้สุทธิ (NR)	=	รายได้ทั้งหมด (TR) - ต้นทุนผันแปรทั้งหมด (TVC)
กำไรสุทธิ (NP)	=	รายได้ทั้งหมด (TR) - ต้นทุนทั้งหมด (TC)
กำไรเหนือต้นทุนที่เป็นตัวเงิน (NCP)	=	รายได้ทั้งหมด (TR) - ต้นทุนที่เป็นตัวเงิน (CC)

2.1.4 การวิเคราะห์ต้นทุน ผลตอบแทน

การทำการวิเคราะห์ต้นทุน และผลตอบแทนโดยวิเคราะห์ตามหลักการจัดการฟาร์ม ในส่วนของการวิเคราะห์ต้นทุน และรายได้ การวิเคราะห์นี้เป็นการแสดงถึง ต้นทุน รายได้ และกำไร โดยจะวิเคราะห์มูลค่าทั้งส่วนที่เป็นเงินสด และไม่เป็นเงินสดของต้นทุนผันแปรทั้งหมด ต้นทุนคงที่ทั้งหมด ต้นทุนทั้งหมด รายได้เหนือต้นทุนผันแปรทั้งหมด รายได้เหนือต้นทุนผันแปรที่เป็นเงินสด รายได้เหนือต้นทุนทั้งหมดที่ไม่เป็นเงินสด และกำไร ซึ่งพิจารณาเหล่านี้แยกเป็นค่าเฉลี่ยต่อไร่

ต้นทุน แบ่งเป็น ต้นทุนผันแปร และต้นทุนคงที่ (สมศักดิ์ เพียบพร้อม 2531)

1. ต้นทุนผันแปร หมายถึง ต้นทุนการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามปริมาณของผลผลิต ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการใช้ปัจจัยผันแปรในการผลิต คือเป็นปัจจัยการผลิตที่ผู้ผลิตสามารถเปลี่ยนแปลงปริมาณการใช้ได้ในช่วงเวลาการผลิตหนึ่ง ๆ โดยทำการวิเคราะห์ต้นทุนผันแปรทั้งที่เป็นเงินสด และไม่เป็นเงินสด

1.1 ต้นทุนผันแปรที่เป็นเงินสด หมายถึง ต้นทุนผันแปรที่ผู้ผลิตจ่ายออกไปจริงเป็นเงินสด เช่น ค่าแรงงานจ้าง ค่าจ้างไถ ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ยเคมี ค่าสารเคมี ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าวัสดุอื่น ๆ เป็นต้น

1.2 ต้นทุนผันแปรที่ไม่เป็นเงินสด หมายถึง ต้นทุนผันแปรที่ผู้ผลิตไม่ได้จ่ายออกไปจริงเป็นเงินสดซึ่งเป็นค่าปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ทั้งที่เป็นของผู้ผลิตเอง เช่น แรงงานในครัวเรือน และเมล็ดพันธุ์ที่เก็บไว้เอง ซึ่งผู้ผลิตต้องหามา และใช้จ่ายไปในรูปสิ่งของ

2. ต้นทุนคงที่ หมายถึง ต้นทุนผลผลิตที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามปริมาณของผลผลิต ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการใช้ปัจจัยคงที่ในการผลิต หรือไม่สามารถเปลี่ยนแปลงปริมาณการใช้ได้ในช่วงระยะเวลาของการผลิต ไม่ว่าจะผลิตให้ได้ผลผลิตเป็นปริมาณมากน้อยเท่าไรก็ตามผู้ผลิตต้องเสียต้นทุนในจำนวนคงที่ ต้นทุนคงที่แบ่งได้เป็น 2 ประเภท ต้นทุนคงที่ที่เป็นเงินสด และไม่เป็นเงินสด

2.1 ต้นทุนคงที่ที่เป็นเงินสด หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่ผู้ผลิตจะต้องจ่ายในรูปของเงินสดในจำนวนที่คงที่ เช่น ค่าเช่าที่ดิน และค่าภาษี เป็นต้น

2.2 ต้นทุนคงที่ที่ไม่เป็นเงินสด หมายถึง ค่าใช้จ่ายจำนวนคงที่ที่ผู้ผลิตไม่ได้จ่ายออกไปจริงในรูปของเงินสด หรือค่าใช้จ่ายคงที่ประเมิน เช่น ค่าสึกหรอหรือค่าเสื่อมราคาของอุปกรณ์การเกษตร และค่าใช้ที่ดินกรณีเป็นที่ดินของตนเองแต่ประเมินตามอัตราค่าเช่าที่ดินในท้องถิ่นนั้น

3. ต้นทุนทั้งหมด หมายถึง ต้นทุนทั้งหมดที่เกิดขึ้นทั้งที่เป็นเงินสด และไม่เป็นเงินสด จากการผลิตที่ประกอบด้วยต้นทุนคงที่ทั้งหมด และต้นทุนผันแปรทั้งหมด การคำนวณหาต้นทุนการผลิตทั้งหมดมักนิยมคำนวณออกมาในรูปต้นทุนการผลิตต่อไร่ ซึ่งหมายถึงต้นทุนการผลิตทั้งหมดทั้งที่เป็นเงินสด และไม่เป็นเงินสดที่เกิดขึ้นจากการผลิตที่คิดเฉลี่ยต่อหน่วยพื้นที่ มีหน่วยเป็นบาทต่อพื้นที่เพาะปลูกหนึ่งไร่ นอกจากนี้ยังนิยมคำนวณต้นทุนการผลิตทั้งหมดในรูปแบบการผลิตต่อหน่วยผลการผลิต ซึ่งหมายถึงต้นทุนการผลิตทั้งหมดที่เป็นเงินสด และไม่เป็นเงินสดที่เกิดจากการผลิตที่คิดเฉลี่ยต่อผลผลิตหนึ่งหน่วย มีหน่วยเป็นบาทต่อกิโลกรัม บาทต่อตัน หรือบาทต่อเกวียน เป็นต้น

การคำนวณต้นทุนการผลิตข้าวเปลือก มีวิธีการคำนวณดังต่อไปนี้

1.การคำนวณหาต้นทุนผันแปรทั้งหมดต่อพื้นที่ปลูก 1 ไร่ โดยการคำนวณดังนี้

ต้นทุนผันแปร	**การคำนวณ**
ต้นทุนผันแปรทั้งหมด	ค่าแรงงาน + ค่าวัสดุปัจจัยการผลิต + ค่าใช้จ่ายผันแปรอื่น ๆ
ค่าแรงงาน	ค่าแรงงานในการเตรียมแปลง + ค่าแรงงานในการหว่านเมล็ดพันธุ์ + ค่าแรงงานในการดูแลรักษา + ค่าแรงงานในการเก็บเกี่ยว
ค่าวัสดุปัจจัยการผลิต	จำนวนวัสดุปัจจัยแต่ละชนิดที่ใช้ x ราคาของวัสดุปัจจัยนั้น (ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ยเคมี ค่าสารเคมีกำจัดศัตรูพืช และค่าน้ำมันเชื้อเพลิง)
ค่าใช้จ่ายผันแปรอื่น ๆ	ค่าวัสดุอื่น ๆ + ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์การเกษตร + ค่าเสียโอกาสเงินทุนระยะสั้น

2. การคำนวณหาต้นทุนคงที่ทั้งหมดต่อพื้นที่ปลูก 1 ไร่ โดยการคำนวณดังนี้

ต้นทุนคงที่	**การคำนวณ**
ต้นทุนคงที่ทั้งหมด	ค่าใช้ที่ดิน + ค่าเสื่อมราคาอุปกรณ์การเกษตร + ค่าเสียโอกาสของเงินลงทุนระยะยาว
ค่าใช้ที่ดิน	ค่าเช่าที่ดิน
ค่าเสื่อมราคาอุปกรณ์การเกษตร	$\frac{\text{มูลค่าซื้อ} - \text{มูลค่าซาก}}{\text{อายุการใช้งาน}}$ x เปอร์เซ็นต์การใช้งาน
ค่าเสียโอกาสของเงินลงทุนระยะยาว	ผลรวมของมูลค่าปัจจุบันของอุปกรณ์การเกษตรทั้งหมด x อัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำ 1 ปี (คิดเฉพาะในรอบระยะเวลา 120 วัน)

การคำนวณหากำไร และขาดทุนของการผลิต นอกจากจะต้องทราบต้นทุนการผลิตแล้วต้องทราบราคา และรายได้จากการผลิตด้วย ดังนั้นจึงควรที่จะเข้าใจความหมายของคำต่อไปนี้

ผลผลิต หมายถึง จำนวนผลผลิตทั้งหมดที่ผู้ผลิตผลิตได้ต่อหนึ่งรอบการผลิต

ผลผลิตต่อไร่ หมายถึง จำนวนผลผลิตข้าวทั้งหมดที่ผู้ผลิตผลิตได้ต่อหนึ่งรอบการผลิตคิดเฉลี่ยต่อพื้นที่ปลูกข้าวหนึ่งไร่

ราคาของผลผลิต หมายถึง ราคาที่ผู้ผลิตขายได้ หรือได้รับจากการขายผลผลิต

รายได้ หมายถึง รายได้ทั้งหมดที่ผู้ผลิตได้รับจากการปลูกข้าวต่อหนึ่งรอบ การผลิต ซึ่งเท่ากับจำนวนผลผลิตทั้งหมด คูณด้วยราคาของผลผลิตข้าวเปลือกที่เกษตรกรขายได้

รายได้ต่อไร่ หมายถึง รายได้ทั้งหมดที่ผู้ผลิตได้รับจากการปลูกข้าวต่อหนึ่งรอบการผลิต คิดเฉลี่ยต่อพื้นที่ปลูกข้าวหนึ่งไร่

รายได้สุทธิ (Net return) หมายถึง รายได้ทั้งหมดลบด้วยต้นทุนผันแปรทั้งหมด

รายได้เหนือต้นทุนผันแปรที่เป็นเงินสด หมายถึง ผลต่างระหว่างรายได้ทั้งหมดกับต้นทุนทั้งหมดที่เป็นเงินสด

กำไร หมายถึง รายได้ทั้งหมดลบด้วยต้นทุนทั้งหมด

การคำนวณหาจุดคุ้มทุนของการผลิตข้าวเปลือก โดยการวิเคราะห์ระดับราคาคุ้มทุน (Break-even price analysis) และระดับผลผลิตคุ้มทุน (Break-even yield analysis) โดยมีสูตรในการคำนวณดังนี้ (สมศักดิ์ เพียบพร้อม 2531)

$$\text{ระดับผลผลิตคุ้มทุน} = \frac{\text{ต้นทุนทั้งหมดต่อไร่ (บาท)}}{\text{ราคาผลผลิต (บาทต่อกิโลกรัม)}}$$

$$\text{ระดับราคาคุ้มทุน} = \frac{\text{ต้นทุนทั้งหมดต่อไร่ (บาท)}}{\text{ผลผลิตต่อไร่ (กิโลกรัม)}}$$

การวิเคราะห์จุดคุ้มทุน เป็นวิธีวิเคราะห์ที่นำมาใช้ในการจัดการฟาร์ม โดยอาศัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับต้นทุนการผลิต ระดับผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ และราคาของผลผลิตที่เกษตรกรขายได้ เพื่อวิเคราะห์จุดคุ้มทุนในการผลิต และการจำหน่ายผลผลิตของเกษตรกร และทราบถึงกำไร และขาดทุนที่ได้รับจากการจำหน่ายผลผลิตเพราะสามารถใช้ผลการวิเคราะห์จุดคุ้มทุนม าใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและแก้ไขความสามารถในการผลิต และการเพิ่มกำไร เนื่องจากจุดคุ้มทุนนั้น หมายถึงจุดที่ผู้ผลิตมีรายได้รวมเท่ากับรายจ่ายรวม ดังนั้น ณ ระดับนี้จึงเป็นระดับที่ผู้ผลิตเสมอตัวในการทำธุรกิจฟาร์ม คือไม่มีกำไร หรือขาดทุน

ระดับผลผลิตคุ้มทุน หมายถึง ระดับผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ที่ทำให้ผู้ผลิตมีรายได้จากการผลิตเท่ากับต้นทุนในการผลิต ณ ระดับราคาที่ผู้ผลิตขายผลผลิตชนิดนั้นได้ และ ณ ระดับต้นทุนการผลิตของผลผลิตชนิดนั้นระดับหนึ่ง ดังนั้นถ้าผู้ผลิตสามารถผลิตให้มีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ได้สูงกว่าระดับผลผลิตคุ้มทุนแล้วผู้ผลิตจะมีกำไรจากการผลิตพืชชนิดนั้น แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้ามีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ต่ำกว่าระดับผลผลิตคุ้มทุนแล้วผู้ผลิตจะขาดทุนทันที

ระดับราคาคุ้มทุน หมายถึง ราคาผลผลิตเกษตรที่เกษตรกรขายได้โดยทำให้เกษตรกรได้รับรายได้เท่ากับค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนการผลิตของผลผลิตดังกล่าว ณ ระดับผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ และต้นทุนผลผลิตที่กำหนดให้ระดับหนึ่ง การคำนวณหาระดับราคาคุ้มทุนจึงช่วยให้เกษตรกรทราบว่าราคาคุ้มทุนของผลผลิตเกษตรที่ตนเองผลิตอยู่ตรงไหน เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับราคาผลผลิตที่ขายได้หรือคาดว่าจะขายได้จะทำให้เกษตรกรทราบได้ทันทีว่าตัวเองขาดทุนหรือได้กำไรในการขาย ณ ระดับราคาตลาดที่เป็นอยู่ หรือคาดว่าจะขายได้

ก้องกษิต สุวรรณวิหค (2546) วิเคราะห์สภาพการผลิต และความพึงพอใจในการร่วมดำเนินการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชัยนาท 1 ฤดูแล้ง ปี 2546 ของกลุ่มเกษตรกรเขตลุ่มน้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่ามีต้นทุนการผลิต เท่ากับ 2,104.84 บาท เป็นต้นทุนผันแปร เท่ากับ 1,958.68 บาท และต้นทุนคงที่ เท่ากับ 146.16 บาท และมีผลตอบแทนจากการผลิต เฉลี่ย 3,502.94 บาทต่อไร่ ดังนั้นเกษตรกรมีกำไร เท่ากับ 1,398.10 บาทต่อไร่ หรือ 2.80 บาทต่อกิโลกรัม

ซึ่งจากการศึกษา พบปัญหาของเกษตรกรในการร่วมดำเนินการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวนั้น มีต้นทุนการผลิตสูง มีวัชพืช และแมลงระบาด ปริมาณเมล็ดพันธุ์หลักที่ได้รับต่ำกว่าความต้องการใช้ และราคารับซื้อผลผลิตต่ำ

ชาญธวัช แง้เจริญกุล (2555) วิเคราะห์ต้นทุน และผลตอบแทนจากการ ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ขาวดอกมะลิ 105 ของเกษตรกรผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์ข้าว ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวสุรินทร์ ในปีการผลิต 2551/52-2554/55 พบว่า เกษตรกรมีรายได้การขายเมล็ดพันธุ์ข้าว ฟางข้าว และใบ รวมเฉลี่ย 7,209.4 บาทต่อไร่ มีต้นทุนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ขาวดอกมะลิ 105 รวม 4,077.2 บาทต่อไร่ แบ่งเป็นต้นทุนผันแปร และต้นทุนคงที่ 3,008.2 และ1,069 บาทต่อไร่ ตามลำดับ เกษตรกรมีกำไรสุทธิ 3,132.2 บาทต่อไร่ คิดเป็นกำไรเฉลี่ย 7.9 บาทต่อกิโลกรัม โดยมีสัดส่วนต้นทุนต่อไร่ ระหว่างค่าแรง ค่าวัสดุอุปกรณ์ +อื่นๆ และค่าต้นทุนคงที่เท่ากั บ 29.5: 44.3: 26.2 ส่วนใหญ่เกษตรกรต้องลงทุนในส่วนของค่าวัสดุอุปกรณ์+อื่นๆ สัดส่วนมากที่สุด มีแนวโน้มลงทุนค่าแรงลดลง และมีต้นทุนค่าคงที่เพิ่มขึ้น ส่วนปัญหาของเกษตรกรที่เป็นปัญหาระดับมากในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ขาวดอกมะลิ 105 คือ ขาดแคลนน้ำเนื่องจากฝนทิ้งช่วงนาน น้ำมันเชื้อเพลิงแพง และปุ๋ยเคมีราคาแพง ปัญหาระดับปานกลาง คือ ราคาเมล็ดพันธุ์ใช้ทำพันธุ์มีราคาแพง วัชพืชมาก และขาดความรู้ในการผลิตรายใหม่ ส่วนใหญ่เกิดปัญหาเนื่องจากปัจจัยการผลิต และการเข้าถึงแหล่งองค์ความรู้เป็นหลัก หากเกษตรกรได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยี ผลิตข้าว และวิทยาการผลิตเมล็ดพันธุ์ดีที่ถูกต้อง และเหมาะสม ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ระบบการปลูกข้าวใหม่ให้เหมาะสมกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประยุกต์แนวคิดการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสาน หรือเกษตรอินทรีย์ในระบบ ก็จะสามารถช่วยลดต้นทุนการผลิต ตลอดจนเพิ่มผลผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเฉลี่ยต่อไร่ที่สูงขึ้นด้วย

ฑิฆัมพร สุทธิฤทธิ์ (2550) การวิเคราะห์ต้นทุน และผลตอบแทนจากการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรสมาชิก ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 22 จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปีเพาะปลูก 2548 พบว่าต้นทุนการผลิตทั้ง หมดเฉลี่ยต่อไร่ มีค่าเท่ากับ 2,619 .34 บาท แบ่งเป็นต้นทุนผันแปรเท่ากับ 2,256.49 บาท คิดเป็นร้อยละ 86.15 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด และต้นทุนคงที่ เท่ากับ 362.85 บาท คิดเป็นร้อยละ 13.85 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด และเป็นต้นทุนที่เป็นตัวเงินเท่ากับ 1,731.74 บาท และเป็นต้นทุนที่ไม่เป็นตัวเงิน เท่ากับ 887.60 บาท

ในส่วนต้นทุนผันแปร 2,256.49 บาท ประกอบไปด้วย ค่าปัจจัยการผลิต เท่ากับ 881.00 บาท ค่าแรงงาน เท่ากับ 1,266.66 บาท และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เท่ากับ 108.83 บาท โดยแบ่งเป็นต้นทุนผันแปรที่เป็นตัวเงิน เท่ากับ 1,643.31 บาท และต้นทุนผันแปรที่ไม่เป็นตัวเงิน 613.18 บาท

ส่วนต้นทุนคงที่ 362.85 บาท ประกอบด้วย ค่าใช้ที่ดิน ค่าภาษี และค่าเช่า เท่ากับ 158.52 บาท ค่าเสื่อมราคาอุปกรณ์ (ค่าเช่า) เท่ากับ 3.64 บาท และค่าดอกเบี้ยและค่าเสียโอกาส เท่ากับ 200.69 บาท โดยแบ่งเป็นต้นทุนคงที่ที่เป็นตัวเงิน เท่ากับ 88.43 บาท และต้นทุนคงที่ที่ไม่เป็นตัวเงิน เท่ากับ 274.42 บาท

เกษตรกรมีผลผลิตเฉลี่ย 564.27 กิโลกรัมต่อไร่ ขายได้ในราคา 7.22 บาทต่อกิโลกรัม มีรายได้สุทธิหลังหักต้นทุนผันแปร เท่ากับ 1,817.54 บาทต่อไร่ มีกำไรทางเศรษฐศาสตร์เท่ากับ 1,454.69 บาทต่อไร่ มีกำไรทางบัญชี เท่ากับ 1,817.54 บาทต่อไร่ และกำไรเฉลี่ยต่อหน่วยเท่ากับ 2.58 บาทต่อกิโลกรัม จะเห็นได้ว่าเกษตรกรที่ทำการผลิตกับศูนย์ฯ มีกำไรจากการผลิตทั้งทางเศรษฐศาสตร์และทางบัญชี หากเกษตรกรมีการวางแผนการใช้ปัจจัยการผลิต และวางแผ นการผลิตให้ดีขึ้น เกษตรกรก็จะสามารถมีกำไรมากขึ้น

นภาพร เยาวรัตน์ (2542) การวิเคราะห์ต้นทุน และรายได้พบว่าต้นทุนการผลิตข้าวของการทำนาหว่านน้ำตมแบบวิธีลดการไถพรวนในจังหวัดสุพรรณบุรีสูงกว่าการทำนาแบบไถพรวนปกติ เนื่องจากมีการใช้ปัจจัยด้านพันธุ์ และยาเคมีมากกว่าอย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณากำไรสุทธิพบว่ามีกำ ไรสูงกว่าไร่ละ 108.56 บาท ส่วน จังหวัดอุทัยธานี การทำนาหว่านน้ำตมแบบวิธีไถพรวนปกติต้นทุนการผลิตข้าวสูงกว่าการทำนาแบบวิธีลดการไถพรวน เนื่องจากมีการใช้ปัจจัยการผลิตด้านพันธุ์และปุ๋ยมากกว่าจึงมีกำไรสุทธิสูงกว่าถึงไร่ละ 691.24 บาท ส่วนการทำนาหว่านสำรวยแบบวิธีลดการไถพรวนต้นทุนการผลิตข้าวสูงกว่าการทำนาแบบวิธีไถพรวนปกติเนื่องจากมีการใช้ปัจจัยการผลิตด้านพันธุ์ ปุ๋ย และยาเคมีมากกว่า และมีกำไรสุทธิสูงกว่า 497.99 บาทต่อไร่

มณฑิรา อุบลเลิศกุล (2555) ศึกษาประสิทธิภาพการผลิตข้าวสังข์หยดภายใต้ระบบสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ผลการวิเคราะห์ต้นทุนโดยเปรียบเทียบระหว่างเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยด GI และเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยดที่ไม่ได้ GI พบว่า ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยด GI สูงกว่าต้นทุนการผลิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยดที่ไม่ได้ GI เท่ากับ 344.69 บาทต่อไร่ และเมื่อพิจารณาต้นทุนผันแปรทั้งหมด พบว่า ต้นทุนของเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยด GI สูงกว่าต้นทุนของเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยดที่ไม่ได้ GI เท่ากับ 252.63 บาทต่อไร่ สาเหตุที่ต้นทุนผันแปรของเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยด GI สูงกว่าต้นทุนของเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยดที่ไม่ได้ GI เนื่องจากมีต้นทุนในการซื้อปุ๋ยเคมีสูงกว่า เพราะเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยด GI จะใส่ปุ๋ย 2 ครั้ง ในขณะที่เกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยดที่ไม่ได้ GI จะใส่ปุ๋ยเพียงครั้งเดียว ประกอบกับมีค่าเมล็ดพันธุ์สูงกว่า ทั้งนี้เนื่องจากมีอัตราการใช้เมล็ดพันธุ์สูงกว่า เมื่อพิจารณาต้นทุนคงที่ พบว่า ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยด GI สูงกว่าต้นทุนของเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยดที่ไม่ได้ GI เท่ากับ 92.06 บาทต่อไร่ เนื่องจาก ค่าเช่าที่ดินสูงกว่า

ส่วนผลตอบแทนในการผลิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยด GI และเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยดที่ไม่ได้ GI พบว่า เกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยด GI และเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยดที่ไม่ได้ GI มีรายได้เท่ากับ 4,907.67 และ 3,732.75 บาทต่อไร่ ตามลำดับ และเมื่อหักต้นทุนผันแปรทั้งหมดจะเป็นรายได้สุทธิ ทำให้เกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยด GI และเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยดที่ไม่ได้ GI มีรายได้สุทธิเท่ากับ 2,269.85 และ 1,347.56 บาทต่อไร่ ตามลำดับ ส่วนกำไรสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด พบว่า เกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยด GI มีกำไรสุทธิเหนือต้นทุนเงินสดมากกว่าเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยดที่ไม่ได้ GI เท่ากับ 884.43 บาทต่อไร่ กล่าวคือ เกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยด GI และเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยดที่ไม่ได้ GI มีกำไรสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด เท่ากับ 2,242.75 และ

1,358.32 บาทต่อไร่ ตามลำดับ สำหรับกำไรต่อไร่ พบว่า เกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยด GI มีกำไรต่อไร่สูงกว่าเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยดที่ไม่ได้ GI เท่ากับ 830.23 บาทต่อไร

อรวรรณ บุตรโส (2547) การวิเคราะห์เปรียบเทียบต้นทุน และผลตอบแทนของการปลูกหอมแดงโดยวิธีกำจัดศัตรูพืชด้วยสารเคมี และสารชีวภาพในจังหวัดศรีสะเกษ ปี การผลิต 2546/2547 ผลการวิเคราะห์ต้นทุน พบว่า ต้นทุนการผลิตหอมแดงโดยเฉลี่ยต่อไร่ของเกษตรกรที่ปลูกหอมแดงโดยวิธีป้องกัน /กำจัดศัตรูพืชด้วยสารเคมี มีต้นทุนรวมทั้งหมดโดยเฉลี่ยต่อไร่เท่ากับ 18,507.16 บาท โดยเป็นต้นทุนที่เป็นตัวเงิน 11,611.90 บาท และเป็นต้นทุนที่ไม่เป็น ตัวเงินอีกไร่ละ 6,890.26 บาท ต้นทุนการผลิตหอมแดงโดยเฉลี่ยต่อไร่ของเกษตรกรที่ปลูกหอมแดงโดยวิธีป้องกัน / กำจัดศัตรูพืชด้วยสารชีวภาพ มีต้นทุนรวมทั้งหมดโดยเฉลี่ยต่อไร่เท่ากับ 17,176.54 บาท เป็นต้นทุนที่เป็นตัวเงิน 9,226.88 บาท และเป็นต้นทุนที่ไม่เป็นตัวเงินอีกไร่ละ 7,949.66 บาท โดยส่วนประกอบของต้นทุนผันแปรที่สำคัญที่สุด คือ ค่าหัวพันธุ์ และแรงงาน

2.2 วิถีการตลาด (Marketing Margin)

หน่วยวิจัยธุรกิจเกษตร (2539) ได้ให้คำจำกัดความของ วิถีการตลาดข้าว หมายถึง ช่องทางการไหล เวียน หรือการกระจายสินค้าข้าวจากเกษตรกร ผ่านผู้ทำหน้าที่ทางการตลาดในระดับต่าง ๆ เพื่อนำข้าวไปยังผู้บริโภค วิถีการตลาดยังทำให้รู้ว่าสินค้าข้าวที่ไหลผ่านในระดับต่าง ๆ มีพ่อค้าคนกลาง และผู้ทำหน้าที่การตลาดเกี่ยวข้องกันอย่างไร มีพ่อค้าคนกลางประเภทไหนบ้าง มีจำนวนมากน้อยเพียงไรนอกจากนี้การศึกษาการทำหน้าที่การตลาดของพ่อค้าคนกลางจะสะท้อนถึงอำนาจทาง การตลาดของผู้ประกอบธุรกิจการค้าข้าวในระดับต่าง ๆ ว่ามีการแข่งขันกันมากน้อยเพียงใด

วิถีการตลาดข้าวเปลือก เริ่มจากการขายข้าวเปลือกจากชาวนา ผ่านพ่อค้ารวบรวมท้องถิ่น สถาบันเกษตรกร เช่น สหกรณ์การเกษตร กลุ่มเกษตรกร และตลาดกลางข้าวเปลือก เป็นต้น ซึ่งข้าวเปลือกดังกล่าวจะถูกรวบรวมแล้วส่งผ่านไปยังโรงสี

วิถีการตลาดข้าวสาร เริ่มจากโรงสีซึ่งเป็นผู้แปรรูปข้าวเปลือกให้เป็นข้าวสาร แล้วส่งผ่านข้าวสารไปยังพ่อค้าขายส่งในประเทศ เพื่อใช้ในประเทศ สำหรับการส่งออกจะส่งผ่าน “หยง” หรือ “นายหน้า” หรือ “พ่อค้าผู้ส่งออก” โดยตรง

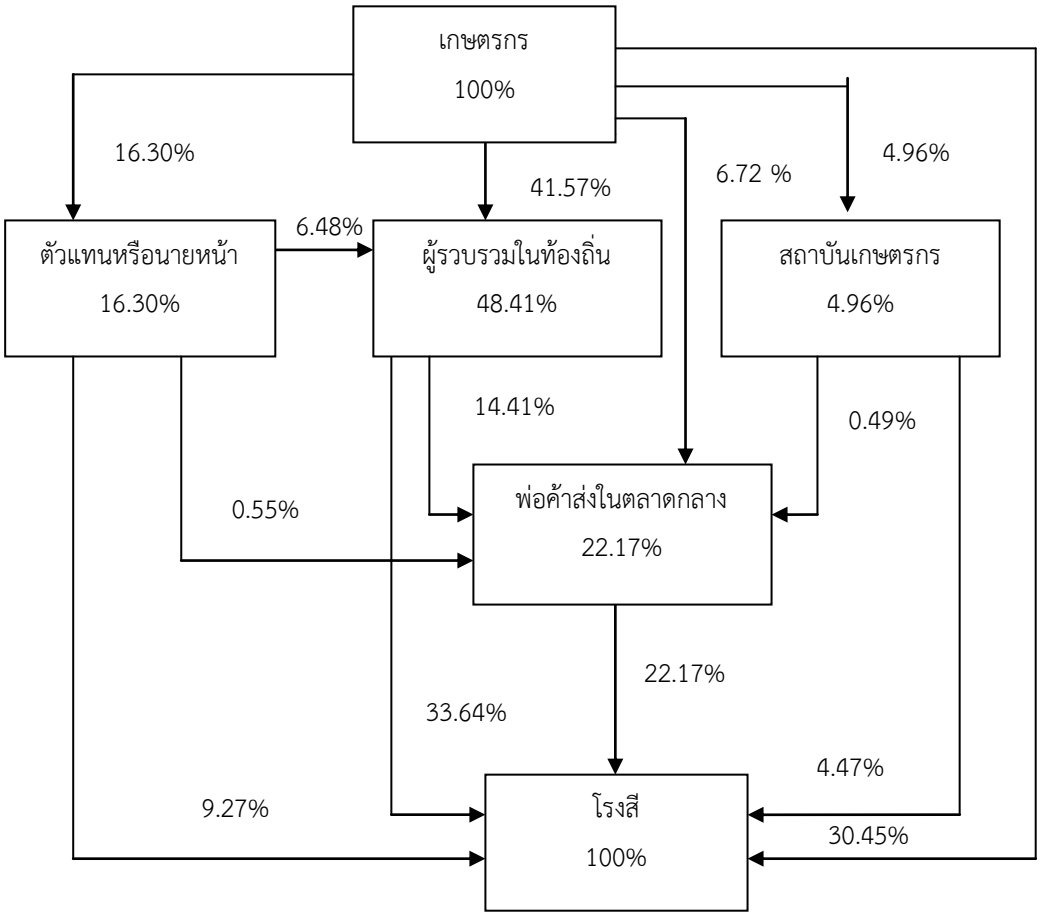

ภาพที่ 2.1 วิถีการตลาดข้าวเปลือก
ที่มา: อัจฉรา ไวยราบุตร (2544)

อัจฉรา ไวยราบุตร (2544) การศึกษาการตลาดข้าวเปลือก และกิจกรรมทางการตลาดของโรงสีข้าว ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าช่องทางการกระจายข้าวเปลือกหลังการเก็บเกี่ยวของเกษตรกร ร้อยละ 100 จะจำหน่ายให้กับพ่อค้ารวบรวมในท้องถิ่นมากที่สุดร้อยละ 41.75 รองลงมาคือโรงสีข้าวร้อยละ 30.45 ตัวแทน หรือนายหน้าร้อยละ 16.30 สถาบันเกษตรกรร้อยละ 4.96 และจำหน่ายผ่านตลาดกลางร้อยละ 6.72 ส่วนวิถีการจำหน่ายข้าวเปลือกของพ่อค้าต่าง ๆ จะมีความแตกต่างกัน คือพ่อค้ารวบรวมในท้องถิ่นจะจำหน่ายให้โรงสีข้าวร้อยละ 33.64 และจำหน่ายผ่านตลาดกลางร้อยละ 14.41 ส่วนตัวแทนหรือนายหน้าจะจำหน่ายให้โรงสีข้าวร้อยละ 9.27 จำหน่ายให้พ่อค้ารวบรวมท้องถิ่นร้อยละ 6.48 และจำหน่ ายผ่านตลาดกลางร้อยละ 0.55 สำหรับสถาบันเกษตรกรจะจำหน่ายให้โรงสีข้าวร้อยละ 4.47 และจำหน่ายผ่านตลาดกลางร้อยละ 0.49 และที่ตลาดกลางข้าวเปลือกทั้งหมดร้อยละ 22.17 ที่ผ่านตลาดจะถูกโรงสีซื้อไปทั้งหมด

หน่วยวิจัยธุรกิจเกษตร (2539) ได้ศึกษาถึงโครงสร้างตลาดข้าวในประเทศไทย โดยวิธีการอธิบายเชิงพรรณนา และใช้รูปภาพประกอบ ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มผู้มีบทบาทสำคัญในตลาดข้าวเปลือก ได้แก่ พ่อค้าคนกลางผู้รวบรวมในระดับท้องถิ่น ผู้ประกอบการโรงสี และผู้ประกอบการตลาดกลาง โดยปริมาณข้าวที่ผลิตเพื่อจำหน่ายคิดเป็นร้อยละ 100 เกษตรกรจะจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางผู้รวบรวมในระดับท้องถิ่นร้อยละ 50.90 ตลาดกลางข้าวเปลือกร้อยละ 23.80 โรงสีร้อยละ 19.00 และสถาบันเกษตรกรร้อยละ 6.30 สำหรับพ่อค้าคนกลางในตลาดข้าวสารที่สำคัญได้แก่ หยงพ่อค้าขายส่งในกรุงเทพ พ่อค้าขายปลีก และผู้ ส่งออก ซึ่งเมื่อโรงสีได้ทำการแปรรูปแล้ว โรงสีจะจำหน่ายข้าวสารผ่านนายหน้าในกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 65.60 ผู้ค้าส่งร้อยละ 20.70 ผู้ส่งออกร้อยละ 13.70 จากนั้นนายหน้าจะจำหน่ายไปยังพ่อค้าขายส่งร้อยละ 40.50 และพ่อค้าส่งออกร้อยละ 25.00 ส่วนผู้ค้าส่งรวบรวมจะส่งไปจำ หน่ายให้กับพ่อค้าปลีกร้อยละ 58.90 และผู้บริโภคภายในประเทศร้อยละ 2.40 สำหรับผู้ส่งออกจะทำการส่งออกแก่ต่างประเทศทั้งหมดในอัตราร้อยละ 38.70 และในส่วนของผู้ค้าปลีกนั้นจะจำหน่ายข้าวทั้งหมดให้กับผู้บริโภคภายในประเทศอัตราร้อยละ 58.90

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2542) การศึกษาการผลิต และการตลาดข้าวหอมมะลิ พบว่าช่องทางการกระจายข้าวเปลือกหลังการเก็บเกี่ยวของเกษตรกรจะส่งผ่านให้ผู้รวบรวมในท้องถิ่นร้อยละ 40.12 รองลงมาได้แก่โรงสีร้อยละ 35.46 ส่งผ่านให้กับตัวแทน หรือนายหน้าร้อยละ 18.96 ส่งผ่านให้สถาบันเกษตรกรร้อยละ 5.46 ในส่วนของสถาบันเกษตรกรนั้นเมื่อได้รับข้าวจากเกษตรกรแล้วจะส่งผ่านให้โรงสีร้อยละ 4.32 ส่งผ่านให้พ่อค้ารวบรวมในท้องถิ่นร้อยละ 0.54 และอีกร้อยละ 0.6 ส่งให้กับตัวแทนหรือนายหน้า ในส่วนของนายหน้าหลังจากรวบรวมข้าวเปลือกได้คิดเป็นร้อยละ 19.56 ในจำนวนนี้จะจัดส่งไปยังโรงสีร้อยละ 16.77 ส่งผ่านไปยังพ่อค้ารวบรวมในท้องถิ่นร้อยละ 2.79 ดังนั้นสำหรับคนกลางในท้องถิ่นแล้วพ่อค้ารวบรวมในท้องถิ่นจะถือครองข้าวเปลือกคิดเป็นร้อยละ 43.45 โดยในจำนวนนี้จะจัดส่งให้กับโรงสีทั้งหมด

นีรนาท แก้วประเสริฐ และจินตนีย์ จินตรานำ (2549) ศึกษาช่องทางการกระจายข้าวของลุ่มน้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช กระบวนการการกระจายข้าวเริ่มจากเกษตรถึงผู้บริโภค พบว่า ช่องทางการกระจายข้าวเริ่มจากเกษตรกรผู้ผลิตข้าวที่มีการปลูกข้าวในรูปแบบรายย่อย และเลือกปลูกพันธุ์ข้าวที่เหมาะกับสภาพอากาศ เช่น ข้าวชัยนาท ซึ่งเ ป็นข้าวนาปรังที่เหมาะกับสภาพภูมิอากาศ ในระยะเวลาหนึ่งปี หากเกิดปัญหาขาดแคลนน้ำสำหรับการเกษตร ผู้ผลิตข้าวจะทำนาได้เพียง 1 ครั้งเท่านั้น คือข้าวนาปี ซึ่งมีการผลิตร้อยละ 49 และข้าวนาปรังซึ่งมีการผลิตร้อยละ 51

เมื่อมีการเก็บเกี่ยวการผลิต จะมีผู้รวบรวมท้องถิ่น ทำหน้าที่ติดต่อเพื่อเสนอราคาแก่เกษตรกร แต่โดยทั่วไปผู้รวบรวมท้องถิ่น และเกษตรกรจะมีความสัมพันธุ์ใกล้ชิด การซื้อขายจึงเป็นแบบไว้เนื้อเชื่อใจ โดยเกษตรกรไม่ได้ใช้ปัจจัยราคาเป็นตัวพิจารณาในการขายผลผลิต ในขณะที่ผู้รวบรวมจะได้รายได้จากค่ารถที่ส่งจำน่ายไปยังโรงสีซึ่งอาจเป็นโรงสีประจำ หรือไม่ก็ได้ และโรงสีจะจ่ายค่าตอบแทนการขนส่งให้ผู้รวบรวมคันรถละ 250-300 บาท ขึ้นอยู่กับระยะทางและต้นทุนค่าน้ำมัน และผู้รวบรวมท้องถิ่นสามารถเลือกโรงสีที่เสนอราคาสูงกว่าได้ แต่โดยโครงสร้างความสัมพันธุ์

จะมีโรงสีประจำ โดยเกษตรกรขายส่งใ ห้กับโรงสีในชุมชน ร้อยละ 6 และตัวแทนจำหน่ายภายในชุมชนหรือนอกชุมชนร้อยละ 94 หลังจากนั้นตัวแทนจำหน่ายก็จะนำผลผลิตไปขายให้แก่โรงสีทั้งในชุมชน และนอกชุมชน

2.3 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคการผลิตและการตลาด (SWOT Analysis)

แนวคิดการวิเคราะห์โอกาสทางการผลิต และการตลาด หรือ SWOT ซึ่งย่อมาจาก Strengths, Weakness, Opportunities and Threat นั้นเป็นการระบุถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ ข้อจำกัดซึ่งมีอิทธิพล ต่อการกำหนดกลยุทธ์ขององค์กร รายละเอียดของการวิเคราะห์มีดังนี้ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ 2541, 28)

1. จุดแข็ง (Strengths) หมายถึง การวิเคราะห์การดำเนินงานภายในขององค์กร เช่น การบริหารงาน การตลาด การวิจัย และพัฒนาเพื่อการพิจารณาถึงจุดแข็งของการดำเนินงานภายในองค์กร ที่บรรลุความสำเร็จหรือเป็นผลดีมากำหนดกลยุทธ์ขององค์กรโดยใช้ประโยชน์จากจุดแข็งจากการดำเนินงานภายในเหล่านี้

2. จุดอ่อน (Weakness) หมายถึง การวิเคราะห์การดำเนินงานภายในด้านต่างๆ ขององค์กร ได้แก่ การบริหาร การเงิน การตลาด การผลิต การวิจัย และพัฒนา ที่องค์กรไม่สามารถกระทำได้ดี เพื่อพิจารณาถึงอุปสรรคต่อความสำเร็จขององค์กร องค์กรจะประสบความ สำเร็จได้ก็ต่อเมื่อองค์กร ทำการกำหนดกลยุทธ์ที่สามารถลบล้าง หรือปรับปรุงจุดอ่อนของการดำเนินงานภายในเหล่านี้ให้ดีขึ้น

3. โอกาส (Opportunity) หมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานขององค์กร องค์กรจะต้องคะเนการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมภายนอก เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี การพัฒนาของคอมพิวเตอร์ และไบโอเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงของประชากร การเปลี่ยนแปลงค่านิยม และทัศนคติของสมาชิกองค์กรและการแข่งขันจากต่างประเทศที่รุนแรงขึ้นเป็นต้น การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อาจทำให้ความต้องการของลูกค้าเปลี่ยนแปลงไป จะทำให้ผลิตภัณฑ์ บริการและกลยุทธ์ขององค์กรต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

4. อุปสรรค (Threats) หมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอกที่คุกคามต่อการดำเนินงานของกลุ่ม สภาพแวดล้อมภายนอกเหล่านี้อาทิเช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี การแข่งขัน ความเข้มแข็งของคู่แข่ง และอัตราดอกเบี้ยเป็นต้น

เมื่อทำการวิเคราะห์ถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ขององค์กรแล้วขั้นต่อไป เป็นการสร้างกลยุทธ์ที่เป็นทางเลือก ซึ่งองค์กรต้องพิจารณา และตัดสินใจเลือกใช้เป็นกลยุทธ์เพื่อใช้ เป็นแนวทางปฏิบัติขององค์กรการสร้างกลยุทธ์ทางเลือกกระทำในข อบเขตจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคขององค์กร โดยใช้วิธีที่เรียกว่า SWOT Matrix ดังแสดงในภาพที่ 2.2

	จุดอ่อน	**จุดแข็ง**
โอกาส	จุดแข็ง + โอกาส ใช้กลยุทธ์ที่อาศัยจุดแข็งเพื่อสร้างข้อได้เปรียบจากโอกาส	จุดอ่อน + โอกาส ใช้กลยุทธ์แก้จุดอ่อนแล้วปรับกลยุทธ์เพื่อสร้างข้อได้เปรียบจากโอกาส
อุปสรรค	จุดแข็ง + อุปสรรค ใช้กลยุทธ์ที่อาศัยจุดแข็งเพื่อหลีกเลี่ยงอุปสรรคและเอาชนะให้ได้	จุดอ่อน + อุปสรรค ใช้กลยุทธ์เพื่อคำนึงถึงจุดอ่อนและอุปสรรคโดยใช้กลยุทธ์ตัดทอน เช่น การถอนผลิตภัณฑ์ การเลิกกิจการ

ภาพที่ 2.2 SWOT Matrix
ที่มา: ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2541)

จากแผนภาพที่ 2.2 สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. การสร้างกลยุทธ์ทางเลือกในการบริหารงานโดยใช้จุดแข็งของกลุ่มไปช่วงชิงโอกาสที่คาดว่าจะเกิดขึ้น โดยใช้วิธีการจับคู่ระหว่างจุดแข็ง และโอกาส หากคู่ใดเกิดความสอดคล้องก็จะทำ ให้ได้กลยุทธ์ทางเลือกนั้น ในการจับคู่นั้นอาจใช้จุดแข็ง หรือโอกาสมากกว่าหนึ่งข้อก็ได้ หรืออาจจะใช้เพียงอย่างเดียวก็ได้หรือบางข้ออาจไม่ทำให้เกิดกลยุทธ์ และกลยุทธ์ทางเลือกในส่วนนี้เรียกว่า “กลยุทธ์จุดแข็ง-โอกาส”

2. สร้างกลยุทธ์ทางเลือกในการบริหารองค์กรโดยใช้จุดแข็งขององค์กรเลี่ยงอุปสรรคที่คาดว่าจะเกิดขึ้น โดยใช้วิธีการจับคู่ระหว่างจุดแข็ง และอุปสรรค หากคู่ใดเกิดความสอดคล้องกันก็จะทำให้ได้กลยุทธ์ทางเลือกนั้น ในการจับคู่นั้นอาจใช้จุดแข็งหรืออุปสรรคมากกว่าหนึ่งข้อก็ได้ หรืออาจจะใช้เพียงอย่างเดียวก็ได้หรือบางข้ออาจไม่ทำให้เกิดกลยุทธ์ และทางเลือกในส่วนนี้ เรียกว่า “กลยุทธ์จุดแข็ง-อุปสรรค”

3. สร้างกลยุทธ์ทางเลือกในการบริหารองค์กรโดยใช้โอกาสขององค์กรที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ของกลุ่มมาแก้ไขจุดอ่อน โดยใช้วิธีการจับคู่ระหว่างคู่ระหว่างจุดอ่อน และโอกาส หากคู่ใดเกิดความสอดคล้องกันก็จะทำให้ได้กลยุทธ์ทางเลือกนั้น ในการจับคู่นั้นอาจใช้จุดอ่อนหรือโอกาสมากกว่าหนึ่งข้อก็ได้หรืออาจจะใช้เพียงอย่างเดียวก็ได้หรือบางข้ออาจไม่ทำให้เกิดกลยุทธ์ และกลยุทธ์ทางเลือกในส่วนนี้เรียกว่า “กลยุทธ์จุดอ่อน-โอกาส”

4. สร้างกลยุทธ์ทางเลือกในการบริหารองค์กรโดยใช้จุดอ่อนขององค์กรเลี่ยงอุปสรรคที่ คาดว่าจะเกิดขึ้น โดยใช้วิธีการจับคู่ระห ว่างจุดอ่อน และอุปสรรค หากคู่ใดเกิดความสอดคล้องกันก็ จะทำให้ได้กลยุทธ์ทางเลือกนั้น ในการจับคู่นั้นอาจใช้จุดอ่อนหรืออุปสรรคมากกว่าหนึ่งข้อก็ได้ หรืออาจจะใช้เพียงอย่างเดียวก็ได้หรือบางข้ออาจไม่ทำให้เกิดกลยุทธ์ และกลยุทธ์ทางเลือกในส่วนนี้ เรียกว่า “กลยุทธ์จุดอ่อน-อุปสรรค”

หลังจากทำ SWOT Matrix จะได้กลยุทธ์ทางเลือกทั้ง 4 แบบนี้ คือกลยุทธ์จุ ดแข็ง-โอกาส กลยุทธ์จุดแข็ง- อุปสรรค กลยุทธ์จุดอ่อน- โอกาส และกลยุทธ์จุดอ่อน- อุปสรรค เพื่อใช้เป็นแนวทาง ในการปฏิบัติของเกษตรกรต่อไป

มณฑิรา อุบลเลิศกุล (2555) วิเคราะห์ประสิทธิ ภาพการผลิตข้าวสังข์หยดภายใต้ระบบสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ได้นำผลจากการวิจัยมาวิเคราะห์ SWOT พบว่า จุดแข็ง คือ เกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยด GI มีการรวมกลุ่มกันทำให้สามารถสร้างอำนาจต่อรองราคาในการซื้อปัจจัยการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตในราคาที่สูงขึ้นได้ จุดอ่อน คือกระบวนการผลิตข้าวสังข์หยด GI มีขั้นตอนที่ยุ่งยาก ต้องทำตามการผลิตแบบ GAP โอกาส คือ ปัจจุบันราคาข้าวสังข์หยดพัทลุงดีกว่าข้าวพันธุ์อื่นๆ จึงเป็นแรงจูงใจสำหรับเกษตรกรให้หันมาปลูกข้าวสังข์หยดเพิ่มขึ้น ประกอบกับกระแสความต้องการบริโภคในหมู่ผู้บริโภคเพื่อสุขภาพเพิ่มมากขึ้นทำให้ข้าวสังข์หยดได้รับความสนใจจากผู้บริโภคเพิ่มขึ้น อุปสรรค คือ ต้นทุนการผลิตสูง เนื่องจากปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี มีราคาสูงขึ้น ประกอบกับพื้นที่การผลิตมีน้ำท่วมซ้ำซากทำให้ผลผลิตไม่แน่นอน

ชวลิต อังวิทยาธร (2544) ศึกษาเรื่องการแลกเปลี่ยน และการค้าข้าวบริเวณชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา พบว่าสาเหตุที่ชาวนาลุ่มทะเลสาบสงขลาทิ้งนาเกิดจากสาเหตุ 5 ประการ คือ

1. หลังเกิดเหตุอุทกภัยครั้งใหญ่ในปี 2518 เป็นต้นมา ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล บางปีตกมาก บางปีแล้งมาก เพราะระบบนิเวศวิทยาทางภาคใต้เสียสมดุลไปมาก การทำนาจึงไม่ค่อยได้ผลอย่างสมัยก่อน เช่น ทำได้ผลเพียงปีเดียว แต่อีก 2-3 ปีเสียหายติดต่อกัน และการรุกล้ำของน้ำเค็มจากปากลึกเข้าสู่ต้นน้ำทุกทีนั้นไม่ใช่สาเหตุที่แท้จริงทำให้ชาวนาทำนาไม่ได้ผล เพราะชาวนาแถบนี้ทำนาปีเกือบทั้งหมด

2. ระบบการค้าข้าวที่มีเถ้าแก่โรงสีเป็นตัวกลาง ทำให้การขายข้าวไม่ได้ราคา ราคาข้าวสารแพงแต่ราคาข้าวเปลือกถูก และการทะลักของข้าวจากภาคกลางลงสู่จังหวัดต่าง ๆ ของภาคใต้ทำให้การปลูกข้าวขายไม่คุ้มทุน ชาวนาจึงตัดสินใจหันไปหาอาชีพอื่น ถ้ามีการทำนาก็จะทำนาไว้กินเหลือกินจึงขาย และขายเฉพาะภายในชุมชน

3. การสืบทอดอาชีพทำนาของรุ่นลูกหลาน กล่าวคือชาวนาทำนาเป็นอาชีพหลัก สามารถเลี้ยงลูกส่งเรียนระดับสูง เมื่อลูกชาวนาจบการศึกษา ไม่มีลูกคนใดเลยที่กลับมาทำนาอย่างบิดา มารดา เมื่อไม่มีใครรับช่วงจะจ้างคนอื่นทำนาก็ไม่คุ้มกับการลงทุน และหากครัวเรือนมีลูกหลายคน ก็ต้องแบ่งที่นาให้ลูกหลานจนที่นากลายเป็นแปลงเล็กลง เมื่อลูกหลานส่วนใหญ่ที่มีการศึกษาค่อนข้างสูงไม่กลับมาทำนาก็ทิ้งร้างเป็นส่วนใหญ่

4. การขยายตัวของการทำนากุ้งในพื้นที่นาข้าว กล่าวคือหลังเกิดอุทกภัยซ้ำในปี 2531 ทำให้นาข้าวล่มเป็ นบริเวณกว้าง ในพื้นที่จังหวัดริมขอบทะเลสาบสงขลา และชาวนาในเขตอำเภอชายทะเลของจังหวัดนครศรีธรรมราช ชาวนาขายที่นาให้กับนายทุนขุดบ่อทำนากุ้ง และหลังจากนั้นเป็นต้นมา นากุ้งขยายวงกว้างลึกเข้ายังพื้นที่ที่เคยเป็นนาข้าวทุกที ไม่นานหลังจากนั้นเกิดปัญหากรณีพิพาทระห ว่างนาข้าวกับนากุ้งเกี่ยวกับน้ำเค็มซึมทะลักเข้าสู่นาข้าวของชาวนาในเขตดังกล่าว ระหว่างปี 2534-2535 ค่าจ้างแรงงานที่เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งที่ค่อนข้างสูง จูงใจให้ชาวนาทิ้งนาไปรับจ้างเลี้ยงกุ้ง และบางรายที่มีฐานะค่อนข้างดีไปร่วมทุนหรือลงทุนทำนากุ้งในที่นาของตน เอง ในระยะนี้จึงมีการทิ้งนากันมากกว่ายุคใด ๆ ที่เคยเป็นมา

5. จากปัญหาต่าง ๆ ข้างต้นร่วมกันภาวการณ์ทำนาที่มีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น และภาระหนี้สินของชาวนา ทำให้ชาวนาส่วนหนึ่งต้องนำที่นาไปจำนำกับนายทุนหรือเจ้าของโรงสี ดังนั้น

หากการทำนาครั้งนั้นล่ม ก็มีโอกาสที่ผืนนาแปลงนั้นจะหลุดจำนอง และนายทุนหรือเจ้าของโรงสีก็ไม่คิดจะทำนาเองจึงปล่อยทิ้งร้าง

อำพน แสงดี (2546) ได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำนาของชาวบ้านในอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา (พ.ศ. 2504-2545) พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำนาของชาวนามีผลเนื่องจากปัจจัยด้านจำนวนประชากรในครัวเรือนชาวนาลดลง การอพยพย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพในเมืองทำให้ขาดแรงงานช่วยทำนา ระดับการศึกษาของบุตรหลานชาวนาที่สูงขึ้นจึงไม่กลับมาทำนา และพ่อแม่เองก็ไม่ส่งเสริมให้บุตรทำนาแต่อยากให้รับราชการมากกว่า

ส่วนปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติพบว่า ดินที่เคยอุดมสมบูรณ์เสื่อมคุณภาพลงหรือไม่ก็ขาดการปรับปรุงบำรุงดิน และขนาดถือครองที่นาต่อครอบครัวมีขนาดเล็กลง การมีระบบชลประทานทำให้ชาวนาสามารถทำนาใช้ทั้งน้ำฝนจากแหล่งน้ำธรรมชาติ และน้ำจากชลประ ทาน ทำนาได้จำนวน 2-3 ครั้งต่อปี แต่การใช้ปุ๋ย และสารเคมีในแปลงนาอย่างเข้มข้นส่งผลให้พืชพรรณธรรมชาติหลายชนิดหมด จำนวนสัตว์น้ำลดลงทั้งสัตว์น้ำในนา และสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ

ปัจจัยด้านการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการทำนา พบว่าชาวนาปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมแทนพันธุ์พื้นเมือง เพราะให้ผลผลิตต่อไร่สูง สามารถปลูกได้ปีละ 2 ครั้ง ใช้น้ำน้อย ดูแลรักษาง่ายและสะดวกในการเก็บเกี่ยวส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำนา ในการเตรียมดินใช้รถไถนา รถแทรกเตอร์ และรถไถนาแบบเดินตาม ทำให้ทุ่นเวลาในการเตรียมดิน และการเพิ่มแปลงนาในการไถมีการใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเร่งผลผลิต การใช้ยาศัตรูพืชในแปลงนา รวมทั้งการนำเครื่องสูบน้ำมาชักน้ำเข้านาเพื่อบำรุงรักษาต้นข้าวให้ได้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วย ในการเก็บเกี่ยวจะใช้รถเกี่ยวข้าว เครื่องนวดข้าว เครื่องอบข้าว เพื่อลดขั้นตอนการทำงาน และทุ่นแรงงาน

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำนา พบว่า การเปลี่ยนแปลงการผลิตเพื่อการค้าเพื่อให้ ผลผลิตเพิ่มขึ้น ทำให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เพื่อนบ้าน ชุมชน และพ่อค้าคนกลางลดลง แต่ชาวนาได้รับความช่วยเหลือเพิ่มขึ้นจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชนในด้านพันธุ์ข้าวที่ปลูก แหล่งเ งินทุน แหล่งน้ำ เครื่องไถนา ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช เป็นต้น ความเชื่อ และพิธีกรรมเกี่ยวกับแม่โพสพ การทำขวัญข้าว การเซ่นไหว้เจ้าที่นา ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยามทำนาแบบดั้งเดิมค่อย ๆ มีความสำคัญลดลง ประเพณีการลงแขกที่เป็นระบบการช่วยเหลือกันในด้านแรงงานปรับเปลี่ยนเป็นการจ้างแรงงานแทน ในขณะเดียวกันกระแสการบริโภคนิยมประกอบกับรายได้มากขึ้นชาวนาจึงใช้ของฟุ่มเฟือยแทนการประหยัด ในด้านเศรษฐกิจพบว่าชาวนามีรายได้เพิ่มขึ้นแต่ก็มีรายจ่ายเพิ่มขึ้นด้วย ครัวเรือนชาวนามีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ มากขึ้น มีเงินออมสามารถส่งลูกเรียนระดับสูงขึ้น

2.4 ลักษณะทั่วไป และฐานทรัพยากรในจังหวัดสงขลา

จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดชายทะเลฝั่งตะวันออกของประเทศไทย มีแนวชายฝั่งขนานไปกับทะเลอ่าวไทย ความยาวประมาณ 166.5 กิโลเมตร สภาพพื้นที่ทางทิศเหนือเป็นที่ราบลุ่มทางตะวันออกของจังหวัดเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล ทิศตะวันตกและทิศใต้เป็นที่ราบสูง และภูเขาค่อย ๆ ลาดเทไปทางฝั่งทะเลสาบสงขลา

ลักษณะภูมิประเทศ แบ่งตามระดับความสูงของพื้นที่ได้ 3 ระดับ

ระดับสูง อยู่บริเวณรอยต่อของอำเภอสะเดา และอำเภอนาทวี ตะวันตกของอำเภอรัตภูมิตะวันตกของอำเภอหาดใหญ่ ตะวันตกของอำเภอสะเดา ด้านใต้ของอำเภอนาทวี และด้านใต้ของอำเภอสะบ้าย้อย

ระดับกลาง อยู่บริเวณด้านตะวันออกของอำเภอรัตภูมิ อำเภอสะเดา อำเภอนาทวี และอำเภอสะบ้าย้อย และบริเวณรอยต่อของอำเภอสะเดากับอำเภอนาทวี

ระดับต่ำ บริเวณตอนกลาง และตะวันตกของอำเภอรัตภูมิ อำเภอสะเดา อำเภอนาทวี และอำเภอตอนกลาง และตอนเหนือของอำเภอหาดใหญ่ บริเวณตะวันออกของอำเภอจะนะ บริเวณตะวันออก และตอนกลางของอำเภอนาทวี

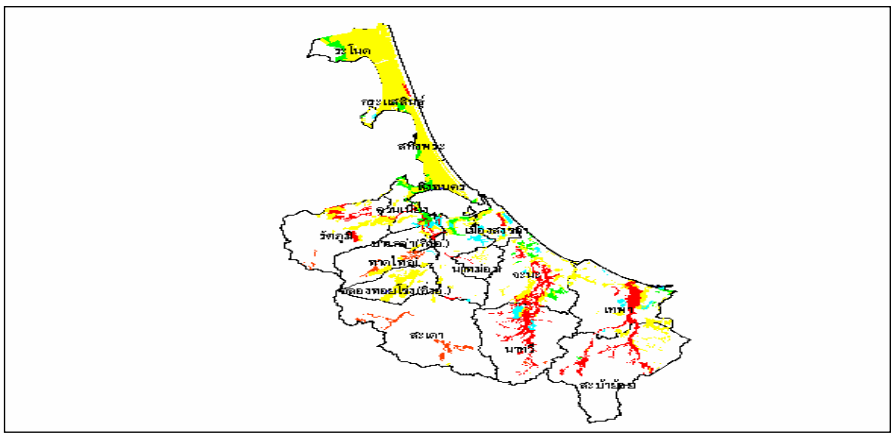

ภาพที่ 2.3 เขตศักยภาพการปลูกข้าวในจังหวัดสงขลา
ที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน (2534)

ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศจังหวัดสงขลาอยู่ในมรสุมเขตร้อนซึ่งได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ

ฤดูกาลของจังหวัดสงขลา แบ่งออกได้ 2 ฤดูกาล คือ

ฤดูฝน จังหวัดสงขลา จะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน ทำให้ระยะนี้จะมีฝนตกในปริมาณปานกลาง ในเดือนพฤศจิกายนถึงมกราคมได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้มีฝนตกหนัก และมีปริมาณค่อนข้างมาก

ฤดูแล้ง เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน และจะมีอากาศร้อนที่สุดในเดือนเมษายน

ตารางที่ 2.1 สถิติอากาศจังหวัดสงขลาในช่วง ปี 2544-2554

ปี	ปริมาณน้ำฝน (มม.)	จำนวนวันฝนตก (วัน)
2544	2,119.00	151
2545	1,551.10	166
2546	2,247.40	153
2547	1,555.10	136
2548	3,189.40	160
2549	1,607.30	178
2550	1,851.70	171
2551	2,848.80	174
2552	2,119.30	153
2553	2,850.60	172
2554	2,467.50	156
เฉลี่ย	**2,218.84**	**160.91**

ที่มา : สถานีตรวจอากาศจังหวัดสงขลา (2554)

ปริมาณน้ำฝนจังหวัดสงขลา ในรอบ 11 ปี มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 2,218.84 มิลลิเมตรต่อปี ปี ที่มีปริมาณน้ำฝนมากที่สุด คือ ปี 2548 ปริมาณฝนรวม 3,189.40 มิลลิเมตร ปริมาณน้ำฝนต่ำสุดปี 2545 คือ 1,551.10 มิลลิเมตร ในช่วง 5 ปีหลังปริมาณน้ำฝนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยฝนตกมากที่สุดในเดือนพฤศจิกายน และตุลาคมเท่ากับ 683 มิลลิเมตรและ 324 มิลลิเมตร ตามลำดับ (ขณะที่ปี 2544-47 ในช่วงเวลาเดียวกันมีปริมาณน้ำฝนเท่ากับ 467 และ 309 มิลลิเมตร ตามลำดับ) และมีปริมาณฝนตกน้อยที่สุดในเดือนกุมภาพันธ์คือประมาณ 22.72 มิลลิเมตร (ปี 2544-47 มีปริมาณน้ำฝนเท่ากับ 68.37 มิลลิเมตร)

ทรัพยากรดิน

จากข้อมูลของสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 12 พบว่า จังหวัดสงขลามีเนื้อที่ทั้งสิ้น 4,621,181 ไร่ เป็นที่ดินเหมาะทำการเกษตร 1,482,627 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 32.1 ของเนื้อที่ทั้งจังหวัด เนื้อที่ดินปัญหา 2,509,661 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 54.3 ที่เหลือ 628,893 ไร่ เป็นพื้นน้ำ ที่ลุ่มน้ำขัง และหาดทรายดินที่พบในจังหวัดสงขลา แบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 26 กลุ่มชุดดิน โดยปะปนกันในแต่ละพื้นที่จากลักษณะดินทั้งหมด แบ่งกลุ่มได้ 5 กลุ่ม ดังนี้ คือ

กลุ่มดินภูเขา ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 25 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด
กลุ่มภูเขา ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 25 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด
กลุ่มดินตื้น ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 25 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด
กลุ่มดินนา ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 20 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด
กลุ่มดินทราย ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 5 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด

ลักษณะดิน

ในจังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่มักจะปะปนกันไปทั้งดี นเหมาะสมและไม่เหมาะสม กระจายกันไปในแต่อำเภอ ตามชนิดพืชนั้นๆ สำหรับพื้นที่มีความเหมาะสมสำหรับปลูกพืชนั้นมีตั้งแต่เหมาะสมน้อยจนถึงเหมาะสมมาก พื้นที่มีความเหมาะสมน้อย สามารถปลูกพืชนั้นๆ ให้ดีได้ด้วยการปรับปรุงดินด้วยปุ๋ยอินทรีย์วัตถุควบคู่ไปกับปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ดังนี้ คือ ยางพารา ปาล์มน้ำมัน ไม้ผล ผัก พืชไร่ และทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ เป็นเนื้อที่ประมาณ 1,100,587, 1,269,157, 973,376, 1,328,490, 1,125,893 140,080 และ 505,932 ไร่ตามลำดับ

ลักษณะดินที่มีปัญหาของจังหวัดสงขลา จำแนกได้เป็น 4 ชนิด คือ ดินตื้น ดินระบายน้ำเลว มักมีน้ำท้วมขังเป็นเวลานาน ดินกรด (ดินเปรี้ยว) และดินที่ถูกชะล้างผลกระทบของดินเปรี้ยวต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร จะทำให้สามารถปลูกพืชได้น้อยชนิด และให้ผลผลิตต่ำ เนื่องจากธาตุอาหารบางชนิดต่ำ เช่น อะลูมินั่ม เหล็ก และแมงกานีส จะถูกละลายออกมาในดิน อาจถึงระดับที่เป็นพิษต่อพืชได้ และทำให้ฟอสฟอรัส ถูกตรึงอยู่ในระดับที่ใช้ประโยชน์ไม่ได้ นอกจากนี้ความรุ่นแรงของกรดที่เกิดขึ้นในดินจะทำให้เกิดปัญหาทางกายภาพของดินด้วย ทำให้รากพืชไม่สามารถชอนไชไปหาอาหารได้ทำให้พืชไม่เจริญเติบโต อ่อนแอ โรคแมลงเข้าทำลายได้ง่ายนอก จากนี้จุลินทรีย์ในดินก็ย่อยสลายอินทรีย์วัตถุได้น้อยลง

1. การใช้พื้นที่ทางการเกษตรของจังหวัดสงขลา ในปี 2546 มีพื้นที่ทำการเกษตร 2,844,291 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 61.5 ของพื้นที่ทั้งหมด มีพื้นที่ปลูกยางพารา 1,841,553 ไร่ ปลูกไม้ผล/ไม้ยืนต้น 121,970 ไร่ พื้นที่นา 456,187 ไร่ พืชไร่ 24,701 ไร่ พืชผัก 56,185 ไร่

2. สภาพพื้นที่ดินที่เหมาะสมกับการปลูกข้าว เป็นดินที่มีต้นกำเนิดมาจากตะกอนเล็กๆ ที่พัดพามาทับถมกันอยู่บริเวณที่ลุ่ม ลักษณะของดินกลุ่มนี้ค่อนข้างจะออกไปทางดินเหนียว อนุภาคดินค่อนข้างละเอียดมีการระบายน้ำไม่ดีนัก ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณที่ราบลุ่มทะเลสาบสงขลาสำหรับกลุ่มดินที่เหมาะสมกับการปลูกข้าว

ก. กลุ่มดินที่มีความเหมาะสมมาก เป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ และอินทรีย์วัตถุค่อนข้างต่ำ จึงจำเป็นต้องมีการใส่ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยคอก และปุ๋ยเคมี เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดินหลังฤดูเก็บเกี่ยวในเขตชลประทานอาจใช้ทำนาหรือปลูกผักได้

ข. กลุ่มดินที่มีความเหมาะสมปานกลาง จัดเป็นกลุ่มดินที่ไม่ค่อยเหมาะสมการปลูกข้าวเนื่องจากดินเป็นกรดจัด ดินทรายจัดหรือตื้น และไม่เหมาะสมในการปลูกพืชอื่นๆ จำเป็นต้องมีการใช้ปูนขาว ปูนมาร์ล หินฝุ่น หรือใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยคอก และปุ๋ยเคมี เพื่อลดความเป็นกรดของดินเพิ่มธาตุอาหารให้กับพืชที่ปลูก

ค. กลุ่มดินที่มีความเหมาะสมน้อย เป็นบริเวณพื้นที่ต่ำเหมาะสมในการปลูกข้าว แต่มีความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำ จำเป็นต้องมีการใช้ปุ๋ ยอินทรีย์ร่วมกับปุ๋ยเคมี และในที่สูงเหมาะสมในการปลูกพืชไร่ไม้ผล และไม้ยืนต้น

ง. กลุ่มดินที่ไม่เหมาะสมในการปลูกข้าว เป็นกลุ่มดินที่ไม่เหมาะสมในการปลูกข้าว เนื่องจากมีลักษณะ และคุณสมบัติของกลุ่มดิน 2 กลุ่มปะปนกัน

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

3.1 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ

1. ประชากรกลุ่มชาวนา คือ เกษตรกรผู้ประกอบอาชีพทำนาในเขตพื้นที่จังหวัดสงขลา

2. ประชากรกลุ่มพ่อค้าคนกลาง คือ พ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อข้าวเปลือกจากประชากรกลุ่มชาวนา

การสุ่มตัวอย่าง จำแนกวิธีการสุ่มตัวอย่างตามกลุ่มประชากรดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างชาวนา จะใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างเป็นขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยการเลือกอำเภอในจังหวัดสงขลาที่มีลักษณะพื้นที่ปลูกข้าว 3 ลักษณะตามวัตถุประสงค์คือ ตำบลท่าหิน ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ และตำบลควนโส อำเภอควนเนียง เป็นพื้นที่ศึกษา โดยจัดเก็บข้อมูลครัวเรือนชาวนาตำบลควนโส 63 ครัวเรือน ตำบลท่าหิน 29 ครัวเรือน และตำบลชุมพล 34 ครัวเรือน

ขั้นตอนที่ 2 จะแบ่งพื้นที่ปลูกข้าวออกเป็น 3 กลุ่มคือ นาชลประทาน นานอกเขตชลประทาน และนาในพื้นที่น้ำทะเลรุกล้ำ (ในแต่ละอำเภออาจมีไม่ครบทั้ง 3 สภาพแวดล้อม)

ขั้นตอนที่ 3 สุ่มตัวอย่างระดับตำบลจะขอคำแนะ นำจากเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ หรือเจ้าหน้าที่ศูนย์วิจัยข้าวจังหวัดสงขลา เพื่อเลือกนาชลปร ะทาน นานอกชลประทาน และนาในพื้นที่น้ำทะเลรุกล้ำ และสุ่มระดับหมู่บ้านโดยวิธีการจับฉลาก

ขั้นตอนที่ 4 จะสุ่มตัวอย่างชาวนาในหมู่บ้านด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญโดยการเดินเข้า สัมภาษณ์ถึงบ้านเรือนโดยตรง

2. กลุ่มตัวอย่างพ่อค้าคนกลาง การกำหนดพ่อค้าคนกลางตัวอย่างที่จะสัมภาษณ์จะเลือกพ่อค้าคนกลางที่เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างขายข้าวให้เป็นกลุ่มตัวอย่างหลัก

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การรวบรวมข้อมูลประกอบไปด้วย

1. ข้อมูลทุติยภูมิ รวบรวมข้อมูลสารสนเทศที่ เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เพาะปลูก ผลผลิตต่อไร่ พันธุ์ข้าวที่ปลูกในจังหวัดสงขลา ราคา พื้นที่ชลประทาน ฯลฯ

2. ข้อมูลปฐมภูมิ จากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องแบบเจาะลึก ประมาณ 4-5 ราย ได้แก่ นักวิชาการ เกษตรกร คนกลาง และ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง

เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การรวบรวมข้อมูลประกอบไปด้วย

1. ข้อมูลทุติยภูมิ รวบรวมข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับ สภาพแวดล้อมการผลิตข้าวในพื้นที่จังหวัดสงขลา พันธุ์ข้าว รูปแบบการส่งเสริม และโครงการที่รัฐส่งเสริมการผลิตในปัจจุบัน จากหน่วยงานในพื้นที่ เช่น ศูนย์วิจัยข้าวจังหวัดสงขลา ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร เป็นต้น

2. ข้อมูลปฐมภูมิ จะเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างชาวนาในพื้นที่ ซึ่งใช้เป็นตัวแทนการผลิตข้าวในพื้นที่จังหวัดสงขลา ทั้งนาชลประทาน นานอกชลประทาน และนาในพื้นที่น้ำทะเลรุกล้ำ โดยข้อมูลที่ต้องการจะประกอบไปด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมของชาวนา

ตอนที่ 2 ต้นทุนการทำนา ผลผลิต และผลตอบแทนทั้งที่เป็นเงินสด และไม่เป็นเงินสด แบ่งเป็นต้นทุนผันแปร และต้นทุนคงที่

ตอนที่ 3 การจัดการด้านการตลาด ลักษณะการซื้อขาย การขนส่ง และค่าใช้จ่าย การกำหนดราคา แหล่งรับซื้อ

ตอนที่ 4 ปัญหาการผลิต และการตลาด และแนวทางการแก้ปัญหา

เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การรวบรวมข้อมูลประกอบไปด้วย

การนำข้อมูลการสัมภาษณ์พ่อค้าคนกลางมาวิเคราะห์ สำหรับข้อมูลเชิงปริมาณจะนำเสนอในรูปแผนภาพ แสดงค่าร้อยละ ของการกระจายผลผลิต ประกอบคำบรรยายเพื่อเสนอข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ จะนำมาสรุป และสังเคราะห์เพื่ออธิบายความเป็นจริง และถอดบทเรียนเกี่ยวกับสภาพการตลาด การกำหนดราคา การขนส่ง ตลอดจนปัญหา และแนวทางแก้ไขในช่วงที่ผ่านมา

เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 การรวบรวมข้อมูลประกอบไปด้วย

การนำผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ถึง 3 มาสรุป และสังเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคของการผลิตข้าวเพื่อการค้าในจังหวัดสงขลา โดยวิเคราะห์ตามทฤษฎี SWOT Analysis

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย

การนำข้อมูลปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ที่รวบรวมมาจากการรวบรวมข้อมูล นำมาวิเคราะห์โดยใช้ข้อมูลจากอดีต จนถึงปัจจุบันมาวิเคราะห์สถานการณ์ของข้าวเปลือกในจังหวัดสงขลา

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย

การนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลของประชากรทั้งหมดมาวิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีการวิเคราะห์ต้นทุน และผลตอบแทน เพื่อหาผลกำไรที่ได้ในการทำนา เพื่ อวิเคราะห์ต้นทุนว่าเหมาะสมต่อการทำนาหรือไม่

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย

การนำข้อมูลที่ได้จากากรสัมภาษณ์พ่อค้าคนกลางมาวิเคราะห์ ในเชิงคุณภาพ ใช้ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ นำมาสรุป สังเคราะห์ให้เห็นเป็นโครงสร้างตลาด และวิถีตลาดข้าวเปลือ กของจังหวัดสงขลา เพื่อให้เห็นถึงปัญหาของตลาด และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อไป

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย

การนำข้อมูลที่วิเคราะห์มาแล้วตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ถึงข้อที่ 3 มาประกอบการวิเคราะห์ โดยใช้ทฤษฎี SWOT Analysis เพื่อให้เห็นถึงสภาวะปัจจุบันของสถานการณ์ข้าวเปลือกในจังหวัดสงขลา และนำมาหาข้อในการพัฒนาการผลิต

3.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

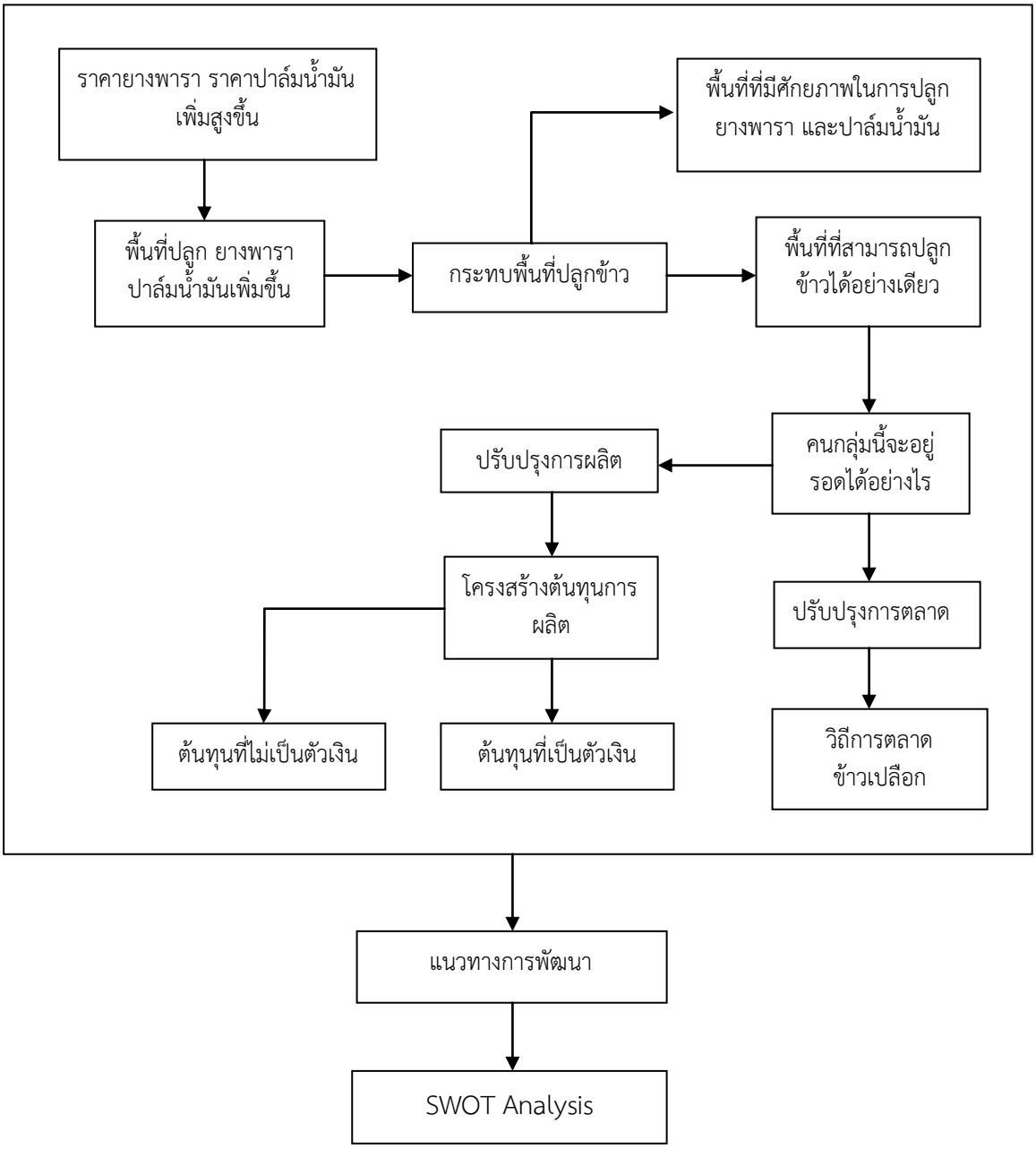

ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาด้านเศรษฐกิจการผลิต และการตลาดข้าวเปลือกในจังหวัดสงขลา ให้สำเร็จต้องประกอบด้วยองค์ประกอบหลายด้าน ทั้งสภาพทางกายภาพ และอากาศในพื้นที่ ลักษณะปัจจัยและแบบแผนการผลิต รวมทั้งองค์ประกอบหรือโครงสร้างต้นทุนการผลิต ดังนั้นการนำเสนอผลการดำเนินการวิจัยจะประกอบด้วยข้อมูลปฐมภูมิจากแหล่งต่าง ๆ และการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจข้อมูลภาคสนาม แบ่งเป็นการนำเสนอเป็น ประเด็นหลัก ได้แก่

4.1 ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ศึกษา
4.2 ข้อมูลทั่วไปของชาวนาตัวอย่าง
4.3 รายได้ และแหล่งที่มาของรายได้
4.4 โครงสร้างต้นทุน ผลตอบแทนการผลิตข้าวของชาวนา
4.5 ผู้มีบทบาทในตลาดข้าว
4.6 การกระจายผลผลิตข้าว
4.7 ต้นทุนการตลาดของชาวนา
4.8 ปัญหา อุปสรรค และความต้องการของชาวนา
4.9 วิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis)

โดยผลการวิจัยประกอบด้วยการวิเคราะห์สถิติพื้นฐานจากการสำรวจข้อมูลทั่วไป และการสำรวจข้อมูลภาคสนามเฉพาะพื้นที่ ในการอธิบายสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา สภาพทางเศรษฐกิจสังคมครัวเรือน การใช้ที่ดิน และแบบแผนการผลิตข้าวเปลือก ใช้ข้อมูลจากการสำรวจข้อมูลภาคสนามเฉพาะพื้นที่

4.1 ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

ภาพที่ 4.1 แสดงพื้นที่ศึกษา อำเภอควนเนียง และอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

จังหวัดสงขลามีพื้นที่เพาะปลูกข้าว และผลผลิตข้าวเป็นอันดับสองของภูมิภาครองจาก จังหวัดนครศรีธรรมราช แหล่งปลูกข้าวที่สำคัญได้แก่ ที่ราบลุ่มทะเลสาบสงขลาทั้ง 2 ฝั่ง ฝั่งตะวันตกได้แก่พื้นที่อำเภอควนเนียง อำเภอรัตภูมิ อำเภอบางกล่ำ และเมือง ส่วนฝั่งตะวันออกคลุมพื้นที่ตลอดคาบสมุทรสทิงพระ ได้แก่ อำเภอสิงหนคร สทิงพระ และอำเภอระโนด โดยพื้นที่อำเภอระโนดจะมีพื้นที่ปลูกข้าวมากที่สุดกว่า 100,000 ไร่

สภาพแวดล้อมการผลิตของจังหวัดสงขลามีความหลากหลาย กล่าวคือ มีทั้งพื้นที่ทำนาในเขตชลประทาน พื้นที่นาน้ำฝน พื้นที่ข้าวไร่ (ปลูกบนที่สูง) และยังมีพื้นที่เพาะปลูกที่มีการรุกล้ำของน้ำทะเลในช่วงน้ำขึ้น และในฤดูแล้ง จากความหลากหลายของระบบนิเวศน์การผลิต ทำให้พื้นที่ศึกษาในจังหวัดสงขลาแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

4.1.1 พื้นที่บ้านนาลิง บ้านเกาะ ตำบลควนโส อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา เป็นตัวแทนของพื้นที่นาชลประทาน พื้นที่บ้านนาลิงจะเป็นที่ลุ่มต่ำ มีระบบน้ำชลประทานที่ดีกว่าพื้นที่บ้านเกาะ ทั้งที่หมู่บ้านติดกันเพราะพื้นที่บ้านเกาะจะสูงกว่าบ้านนาลิงระบบชลประทานขนาดเล็กไม่สามารถส่งน้ำขึ้นมาได้ แต่พื้นที่บ้านเกาะก็ยังสามารถปลูกข้าวได้ดี ทั้งนี้เพราะยังมีคลองธรรมชาติผ่าน

ก.

ข.

ค.

ภาพที่ 4.2 พื้นที่นาหลังการเก็บเกี่ยว บ้านนาลิง ตำบลควนโส อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา

ตำบลควนโสจะเริ่มทำนาปีในช่วงเดือนกรกฎาคม- กันยายน และจะไปเก็บเกี่ยวในช่วงเดือน มกราคม- กุมภาพันธ์ ภาพที่ 4.2 เป็นสภาพพื้นที่นาหลังการเก็บเกี่ยว (เดือนมีนาคม) ชาวนาเริ่มผันน้ำเข้านาสำหรับการทำนาปรังซึ่งจะเริ่มในเดือน มีนาคม -เมษายน จะเก็บเกี่ยว ในช่วงเดือน กรกฎาคม-สิงหาคม

พื้นที่ตำบลควนโสจะมีลักษณะคล้ายๆ กับพื้นที่ตำบลพ้านพร้าว จังหวัดพัทลุง แต่มีปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากน้อยกว่า ส่วนปัญหาที่เหมือนกันคือ การขยายตัวของพื้นที่ปลูกยางพาราที่เข้ามาคุกคามพื้นที่นาข้าวแถบนี้พอสมควร แต่เนื่องจากยังให้ผลผลิตต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับผลผลิตยางในพื้นที่อื่น อีกทั้งในระยะหลังราคาข้าวเพิ่มสูงขึ้น ตามนโยบายแทรกแซงของภาครัฐ และการมีโรงสีขนาดกลางในพื้นที่ถึง 2 โรง (เข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าว) ทำให้มีความสะดวกในการขายข้าว

ก.

ข.

ค.

ภาพที่ 4.3 แหล่งน้ำทำนา บ้านนาลิง ตำบลควนโส อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา

แหล่งน้ำสำคัญของพื้นที่ตำบลควนโส คือ คลองท่าข้าม ซึ่งมีน้ำตลอดปี เพียงพอให้ชาวนาทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง มีระบบชลประทานขนาดเล็กโดยการทำฝายน้ำล้นกั้นคลอง และมีเหมืองใส้ไกให้ชาวนาได้สูบน้ำเข้าพื้นที่นา พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกในพื้นที่เป็นข้าวพันธุ์ไม่ไวแสงโดยเฉพาะ ข้าวพันธุ์ชัยนาท จะมีการปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองบ้างเล็กน้อย เช่น ข้าวเล็บนก ข้าวเฉี้ยง และข้าวสังข์หยด

4.1.2 พื้นที่บ้านท่าหิน ตำบลท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เป็นตัวแทนของพื้นที่นาน้ำทะเลรุกล้ำ พื้นที่ทางตอนใต้สุดของโครงการลุ่มน้ำปากพนัง (คลองพระราชดำริเชื่อมจากปากพนังถึงสทิงพระ) แต่เนื่องจากในช่วงหน้าแล้งจะมีน้ำทะเลหนุนขึ้นมาถึงพื้นที่นี้ ทำให้ผลผลิตข้าวเสียหาย นอกจากน้ำเค็มจากทะเลหนุนแล้ว พื้นที่นาบริเวณนี้ยังมีความแตกต่างจากที่นาในพื้นที่อื่น กล่าวคือ จะมีการปลูกต้นตาลโตนดไว้ในที่นาเป็นจำนวนมาก และอาชีพการทำน้ำตาลโตนด การจำหน่ายลูกตาลในรูปแบบต่างๆทั้งลูกตาลสด และผลผลิตแปรรูปจากลูกตาล ถือเป็นอาชีพรองที่สำคัญ

ภาพที่ 4.4 กระบอกเก็บน้ำตาลสดจากต้นตาลของชาวนาในอำเภอสทิงพระ

จากการสัมภาษณ์เห็นได้ว่าชาวนาในเขตอำเภอสทิงพระให้ความสำคัญกับ ต้นตาลโตนด พอๆ กับข้าวเลยทีเดียว ชาวนามีความผูกพันกับต้นตาลอย่างแนบแน่น ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่แถบนี้ผลผลิตข้าวไม่ค่อยดีนัก รายได้จากข้าวไม่เพียงพอกับการใช้จ่ายทั้งปี ตาลโตนดจึงเป็นทางเลือกที่บรรพบุรุษได้รังสรรค์ไว้ให้สามารถมีอาชีพ และรายได้เพียงพอกับการใช้จ่ายตลอดปี แม้ในระยะหลังชาวนาจะเริ่มหันไปรับจ้างนอกภาคเกษตรมากขึ้นโดยเฉพาะลูกจ้างในอุตสาหกรรมแปรรูปสัตว์ และแพปลาในพื้นที่

การทำนาปีในบ้านท่าหินจะเริ่มทำในช่วงเดียวกันกับตำบลควนโส คือเริ่มทำในเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม และจะไปเก็บเกี่ยวในช่วงเดือน มกราคม-กุมภาพันธ์ ส่วนการทำนาปรังนั้นจะเร่งทำให้เสร็จก่อนเดือนเมษายน เพื่อให้สามารถสูบน้ำจากลำคลองมาหล่อเลี้ยงนาข้าวได้เพียงพอให้ข้าวเติบโตก่อนที่น้ำเค็มจากทะเลหนุนในปลายเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม ทำให้ไม่สามารถสูบน้ำเข้านามาใช้เพื่อการเกษตรได้

ก.

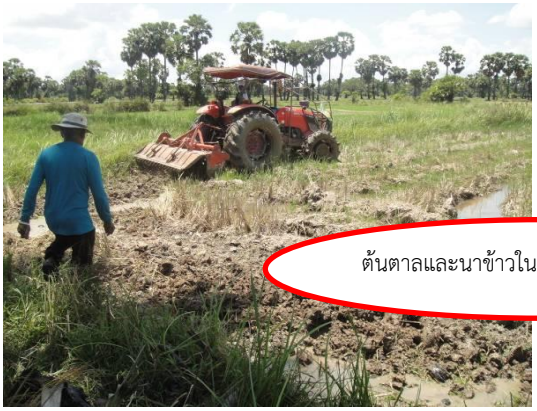

ข.

ค.

ง.

จ.

ภาพที่ 4.5 สภาพพื้นที่นา บ้านท่าหินอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

ระบบชลประทานของบ้านท่าหิน ดำเนินการโดยกรมชลประทาน มีคลองอาทิตย์ (คลองพระราชดำริในโครงการลุ่มน้ำปากพนัง) และคลองห้วยลาดเป็นเส้นเลือดสำคัญ มีแหล่งน้ำหลัก คือ ทะเลสาบสงขลา โดยกรมชลประทานจะสนับสนุนเครื่องสูบน้ำเพื่อสูบน้ำจากทะเลสาบเข้าสู่คลอง (โดยเฉพาะในฤดูแล้ง) แต่น้ำมันต้องใช้งบประมาณของท้องถิ่น

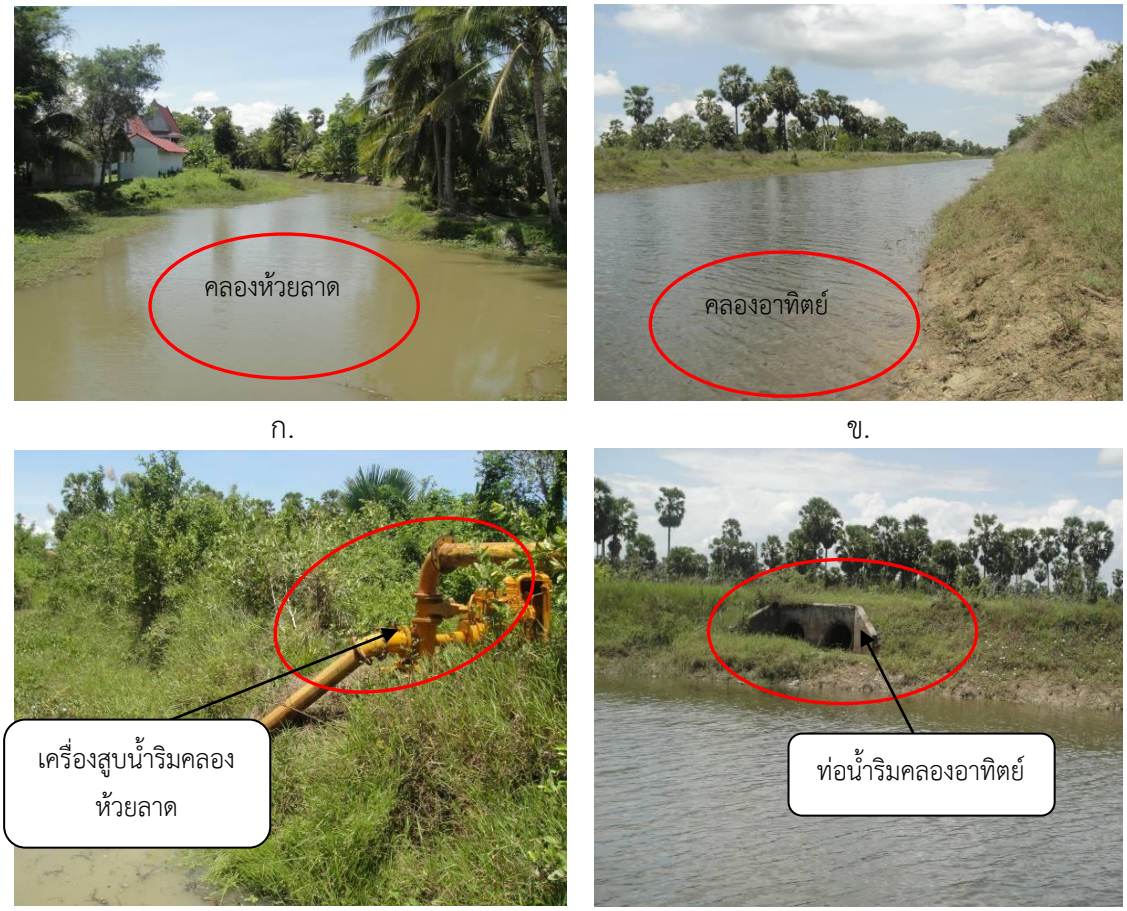

ภาพที่ 4.6 แหล่งน้ำ พื้นที่บ้านท่าหิน ตำบลท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

ในฤดูแล้งน้ำในทะเลสาบแถบอำเภอสทิงพระจะมีน้ำเค็มหนุนไม่สามารถสูบน้ำเข้าคลองห้วยลาดเพื่อนำไปทำนาได้ จำเป็นต้องใช้น้ำในคลองอาทิตย์ซึ่งเชื่อมต่อกับทะเลสาบตอนบน (แถบอำเภอระโนด และหัวไทร) ที่น้ำเค็มขึ้นไม่ถึง แต่เนื่องจากที่ผ่านมา องค์การบริหารส่วนตำบลที่อยู่ทางตอนบนมีงบประมาณน้อย จึงสูบน้ำใช้ได้เฉพาะในพื้นที่ตนเอง ไม่มีน้ำเหลือเพียงพอส่งมายังบ้านท่าหินซึ่งอยู่ทางปลายน้ำ บ้านท่าหินจึงมีน้ำไม่เพียงพอสำหรับปลูกข้าว ผลผลิตข้าวไม่ดีเท่าที่ควร

4.1.3 พื้นที่หมู่ 3,4,5,6 ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เป็นตัวแทนของพื้นที่นาน้ำฝน พื้นที่แห้งแล้ง ไม่มีระบบชลประทาน ชาวนาสามารถทำนาได้เพียงปีละครั้งในช่วงฤดูฝน คือตั้งแต่เดือนสิงหาคมเป็นต้นไป อาชีพหลักส่วนใหญ่จะเป็นนอกภาคการเกษตร เพราะไม่สามารถปรับพื้นที่ไปปลูกพืชอื่นได้ ชาวนาบางรายพยายามขุดสระน้ำ และทำเกษตรผสมผสาน แต่ไม่ประสบความสำเร็จเพราะสู้ภัยแล้งไม่ไหว การทำนาในพื้นที่แถบนี้จึงเป็นการทำนาปีเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก โดยพันธุ์ข้าวที่ปลูกมีทั้งพันธุ์ไวต่อช่วงแสง และพันธุ์ไม่ไว ต่อช่วงแสง ซึ่งแม้ว่าข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงจะมีคุณภาพการหุงต้มไม่ดี แต่ชาวนาสามารถปรับปรุงคุณภาพโดยการซื้อข้าวหอมมะลิท่อนมาผสม ทำให้คุณภาพการหุงดีขึ้น หรือบางครัวเรือนเลือกปลูกข้าวพันธุ์หอมปทุม ซึ่งให้ผลผลิตสูงกว่าข้าวพันธุ์พื้นเมือง และคุณสมบัติการหุงต้มดีกว่า ไม่ต้องซื้อข้าวมาผสมอีก

ภาพที่ 4.7 สภาพพื้นที่นา ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

4.2 ข้อมูลทั่วไปของชาวนาตัวอย่าง

ผลการสำรวจข้อมูลชาวนาในพื้นที่จังหวัดสงขลาทั้ง 3 พื้นที่ คือ บ้านนาลิง บ้านเกาะ ตำบลควนโส อำเภอควนเนียง จำนวน 63 ตัวอย่าง บ้านท่าหิน ตำบลท่าหิน อำเภอสทิงพระ จำนวน 29 ตัวอย่าง บ้านพะโคะ ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จำนวน 34 ตัวอย่าง รวมทั้งสิ้น 126 ตัวอย่าง พบว่าชาวนากลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนมีอายุเฉลี่ย 56.2 ปี เป็นคู่สมรสมีอายุเฉลี่ย 53.7 ปี และบุตรมีอายุเฉลี่ย 39.8 ปี

ชาวนากลุ่มตัวอย่างทั้งที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน คู่สมรส และบุตร จะประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในพื้นที่ศึกษาอายุเฉลี่ยของชาวนาจะมีแนวโน้มเป็นชาวนาสูงอายุใกล้วัยเกษียณคือมีอายุเฉลี่ย 54.7 ปี อย่างไรก็ตามบุตรที่จะมาทำอาชีพชาวนาต่อยังอยู่ในวัยทำงานคือมีอายุเฉลี่ยเพียง 39.8 ปี แต่หากพิจารณาตัวชาวนาในรุ่นถัดไป ปรากฏว่าชาวนาส่วนใหญ่ไม่อยากให้ลูกหลานประกอบอาชีพชาวนา อยากให้อาชีพทำนาเป็นเพียงอาชีพเสริมของบุตรหลานเท่านั้น เพราะมีความยากลำบาก อีกทั้งผลตอบแทนไม่คุ้มกับการลงทุน ลงแรง และยังมีความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ

การประกอบอาชีพของชาวนากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาหรือทำการเกษตรเป็นหลักเฉลี่ยร้อยละ 88.5 โดยในจำนวนนี้ทำการเกษตรในที่ของตนเองร้อยละ 87.1 มีเพียงร้อยละ 1.4 เท่านั้นที่ต้องเช่าที่ทำกิน กลุ่มตัวอย่างที่เหลืออีกร้อยละ 11.5 จะประกอบอาชีพอื่นแต่ยังอยู่ในหมู่บ้านหรือ อำเภอนั้น ๆ เช่น ให้เช่าที่ดินร้อยละ 5.3 ค้าขายร้อยละ 1.6 รับจ้างทั้งใน และนอกภาคการเกษตรร้อยละ 2.2 (ตารางที่ 4.1)

ตารางที่ 4.1 อาชีพหลักของหัวหน้าครัวเรือน

อาชีพหลัก	นาชลประทาน (%)	นาน้ำทะเลรุกล้ำ (%)	นาน้ำฝน (%)	เฉลี่ย (%)
1. อาชีพการเกษตร	89.7	88.2	86.7	88.5
1.1 ทำการเกษตรในที่ตนเอง	88.2	85.3	86.7	87.1
1.2 ทำเกษตรในที่เช่า	1.5	2.9	0.0	1.4
2. รับจ้างทำการเกษตร	0.0	2.9	0.0	0.7
3. ให้เช่าที่ดินทำการเกษตร	7.4	2.9	3.3	5.3
4. ค้าขาย	1.5	0.0	3.3	1.6
5. รับจ้างนอกภาคการเกษตร	0.0	5.9	3.3	2.2
6. ข้าราชการ/พนักงานของรัฐ	0.0	0.0	3.3	0.9
7. อาชีพอื่น ๆ	1.5	0.0	0.0	0.8
รวม	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**

ระดับการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือนที่มีส่วนช่วยในการทำนาจะเป็นปัจจัยที่สำคัญมากตัวหนึ่งที่จะผลักดันให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิถีการทำนาให้สามารถยอมรับเทคโนโลยีการผลิตใหม่ ๆ ได้รวดเร็วมากขึ้น จากผลการสำรวจระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่าง พบว่า ระ ดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 พื้นที่ มีลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 70-79) รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษา (ร้อยละ 16-27) ที่เหลือประมาณอีกร้อยละ 4 จบการศึกษาระดับอาชีวะ และปริญญาตรี (ตารางที่ 4.2)

ตารางที่ 4.2 ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน และจำนวนสมาชิก

รายการ	นาชลประทาน (%)	นาน้ำทะเลรุกล้ำ (%)	นาน้ำฝน (%)	เฉลี่ย (%)
ระดับการศึกษาสูงสุด				
1. ไม่เรียนหนังสือ	2.9	0.0	0.0	1.5
2. ประถมศึกษา	76.5	79.4	70.0	75.4
3. มัธยมศึกษา	16.2	17.6	26.7	19.4
4. อาชีวศึกษา	4.4	0.0	3.3	3.1
5. ปริญญาตรี	0.0	2.9	0.0	0.7
รวม	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (คนต่อครัวเรือน)	**3.6**	**3.8**	**4.4**	**3.9**

ด้านจำนวนสมาชิกในครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนชาวนาในพื้นที่ศึกษาเป็นครัวเรือนขนาดเล็ก มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนประมาณ 4 คน (ตั้งแต่ 3.6-4.4 คนต่อครัวเรือน) (ตารางที่ 4.2) อย่างไรก็ตามตัวเลขจำนวนสมาชิกนี้จะไม่รวมสมาชิกหรือลูกๆ ที่แต่งงานออกเรือนไปแล้ว

เนื่องจากจำนวนสมาชิกในครัวเรือนทำให้ครัวเรือนมีแรงงานสำหรับการทำนาไม่เพียงพอ เป็นสาเหตุให้ชาวนาหลายครัวเรือนต้องปล่อยที่นาให้คนอื่นเช่า โดยตนเองจะทำเพียงเพื่อใช้ในการบริโภคในครัวเรือนของตนเอง และแจกจ่ายลูกหลานเท่านั้น ในอีกด้านหนึ่งครัวเรือนที่ยังคงทำนา หรือเช่าที่นาทำนาเพิ่มขึ้นก็จำเป็นต้องหันไปใช้เครื่องจักรเข้ามาทดแทนแรงงานคนที่มีน้อย และมีราคาสูง โดยเครื่องจักรขนาดเล็กเช่น รถไถเดินตาม เครื่องสูบน้ำ เครื่องพ่นยา ครัวเรือนส่วนใหญ่มักมีเป็นของตนเอง แต่เครื่องจักรใหญ่อย่างรถไถ 4 ล้อ เครื่องเกี่ยวข้าว ชาวนาจะจ้างเป็นครั้งคราว

4.3 รายได้ และแหล่งที่มาของรายได้

ตารางที่ 4.3 แสดงรายได้ และแหล่งที่มาของรายได้ของชาวนาในพื้นที่ศึกษา พบว่าโดยรวมแล้วรายได้หลักของชาวนาไม่ได้มาจากการทำนาอีกต่อไป รายได้สุทธิในภาพรวมเฉลี่ยทุกพื้นที่เท่ากับ 163,953 บาทต่อปี ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็นรายได้จากการผลิตข้าวเพียงร้อยละ 9.53 ที่เหลือจะกระจายไปในกลุ่มการรับจ้างนอกภาคการเกษตรมากที่สุดร้อยละ 36.34 รายได้จากกำไรจากการประกอบธุรกิจส่วนตัว เช่น ขายของ ขับรถขนของ แปรรูปสินค้าเกษตร เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 16.48 และรายได้จากการเกษตรอื่น ๆ ร้อยละ 18.08

ตารางที่ 4.3 รายได้ และแหล่งที่มาของรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่าง
ปีการเพาะปลูก 2554/55

รายการ	นาชลประทาน (%)	นาน้ำทะเลรุกล้ำ (%)	นาน้ำฝน (%)	เฉลี่ย (%)
รวมรายได้ทั้งหมด (บาทต่อปี)	**136,265**	**211,588**	**174,627**	**163,953**
1. ข้าว (%)	14.57	3.52	5.31	9.53
2. การเกษตรอื่นๆ (%)	21.08	19.70	11.13	18.08
3. รับจ้างภาคการเกษตร	15.33	2.25	0.48	8.31
4. รับจ้างนอกภาคเกษตร (%)	23.10	46.00	52.65	36.34
5. กำไรจากธุรกิจ (%)	13.35	17.87	21.10	16.48
6. รายได้อื่นๆ (%)	12.56	10.66	9.32	11.25
6.1 เงินประกันสังคม	0.51	0.83	0.00	0.45
6.2 เงินบำนาญ	2.85	0.03	0.00	1.43
6.3 เงินสงเคราะห์ชรา	4.66	3.87	3.89	4.27
6.4 เงินโอน	4.55	5.92	5.62	5.15
รวม	**100.00**	**100.00**	**100.00**	**100.00**

พิจารณาแยกพื้นที่ศึกษา พบว่ามีเพียงพื้นที่นาชลประทาน มีสัดส่วนรายได้จากการทำนามากกว่า พื้นที่อื่นทั้งหมด คือเท่ากับร้อยละ 14.57 รองลงมาคือ พื้นที่นาน้ำฝน ร้อยละ 5.31 (ตารางที่ 4.3) จากการพิจารณาเปรียบเทียบสัดส่วนรายได้กับ พื้นที่ทำนาพบว่า ไปในทิศทางเดียวกัน คือ ในพื้นที่ไหนเกษตรกรมีพื้นที่ทำนามาก สัดส่วนรายได้จากการผลิตข้าวก็จะมาก มีพื้นที่ทำนาน้อย

สัดส่วนรายได้จากการทำนาจะลดลงตามลำดับ ปรากฏการณ์ดังกล่าวมีหลักฐานจากการสัมภาษณ์ที่พอจะอธิบายได้ คือ ต้องเริ่มจากการพิจารณาจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ซึ่งพบว่าในแต่ละพื้นที่ศึกษามีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนพอ ๆ กัน ดังนั้นหากครัวเรือนใดมีพื้นที่ทำนามากกว่าแรงงานของครัวเรือนจะถูกนำมาใช้ในการผลิตข้าวเป็นหลัก แต่ครัวเรือนที่มีพื้นที่น้อย ความจำเป็นในการใช้แรงงานในที่นาน้อย รายได้จากการทำนาน้อย ครัวเรือนจึงจำเป็นต้องแยกแรงงานส่ว นหนึ่งออกไปทำงานนอกภาคการเกษตรเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว หรือบางครัวเรือนอาจเลือกทำธุรกิจของตนเอง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพด้านเงินทุน และทำเลที่ตั้งของครัวเรือน

รายได้ในกลุ่มรับจ้างในภาคการเกษตรจะมีสัดส่วนที่น้อยที่สุดในทุกพื้นที่ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจาก ปัจจุบันค่าจ้างแรงงานภาคการเกษตรค่อนข้างสูง เมื่อเทียบกับผลตอบแทนที่ได้ ทำให้ชาวนาหันไปใช้เครื่องจักรทดแทนแรงงานคนมากขึ้น ในขณะเดียวกันการลงทุนซื้อเครื่องจักรเพื่อรับจ้างก็มีข้อจำกัดทั้งด้านเงินลงทุน และผลตอบแทนเพราะพื้นที่เกษตรมีจำกัดหากในตำบลหนึ่ง ๆ มีหลายเจ้าก็จะพากันขาดทุน ทำให้ผู้ประกอบการด้านนี้มีน้อย เฉลี่ยตำบลละ 2-3 ราย

ในอดีตชาวนาในจังหวัดสงขลาทำนาโดยใช้วิธีการดำนาเป็นส่วนใหญ่ โดยข้าวที่ใช้ปลูกจะเป็นข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง แต่หลังจากที่กรมส่งเสริมการเกษตรเข้ามาส่งเสริมให้ชาวนาปลูกข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง ซึ่งมีวงรอบการผลิตสั้น สามารถปลูกได้ปีละ 2 ครั้ง ชาวนาในจังหวัดสงขลาจึงเริ่มปรับเปลี่ยนวิธีการปลูกข้าวจากนาดำ มาเป็นนาหว่านน้ำตม เพราะสะดวก และรวดเร็วกว่าการดำนามาก ซึ่งจากการสำรวจในปี 2555 พบว่า ชาวนาส่วนใหญ่จะทำนาโดยวิธีหว่านน้ำตม ไม่มีการดำอีกต่อไป ส่วนการหว่านสำรวยยังพอมีบ้างโดยเฉพาะในพื้นที่ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ เนื่องจากเป็นพื้นที่นาน้ำฝน ส่วนในพื้นที่ตำบลควนโสนั้นมีชาวนาบางราย ที่อาศัยในเขตบ้านเกาะ หมู่ที่ 7 ที่ทำนาโดยการหว่านสำรวย เนื่องจากมีที่นาอยู่ห่างจากแหล่งน้ำ และไม่อยู่ในโครงการชลปร ะทานลุ่มน้ำปากพนัง

พันธุ์ข้าวที่ชาวนาในพื้นที่ศึกษา จะมีทั้งข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง และข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง พันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง หรือข้าวพันธุ์ใหม่นั้นชาวนาจะปลูกข้าวพันธุ์ชัยนาทมากที่สุด เนื่องจากให้ผลผลิตสูง โรงสีนิยม และเข้าโครงการรับจำนำได้ รองลงมาคือ สุพรรณบุรี ส่วนหอมปทุมนั้นจะปลูกเพื่อเก็บไว้บริโภค โดยเฉพาะในพื้นที่ซึ่งให้ผลผลิตข้าวต่อไร่ต่ำ เช่น ตำบลชุมพล ชาวบ้านจะปลูกข้าวหอมปทุมไว้บริโภคมากกว่าจะปลูกข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงที่มีผลผลิตต่ำ ไม่เพียงพอกับการบริโภคทั้งปี สำหรับข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง หรือพันธุ์พื้นเมืองซึ่งจะปลูกได้เฉพาะในฤดูนาปี ข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง ที่นิยมปลูกได้แก่ ข้าวเฉี้ยง ข้างเล็บนก และข้าวสังข์หยด โดยข้าวเฉี้ยงจะปลูกเพื่อจำหน่าย ข้าวเล็บนกจะปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก สำหรับข้าวสังข์หยด จะปลูกเพื่อขาย เช่นเดียวกับข้าวเฉี้ยง แต่ชาวนามักจะเก็บไว้ขายตอนราคาดี ไม่ขายหลังเก็บเกี่ยวทันทีเหมือนข้าวอื่น

4.4 โครงสร้างต้นทุน ผลตอบแทนการผลิตข้าวของชาวนา

การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตข้าวของชาวนาในพื้นที่ศึกษา 3 พื้นที่ คือ ตำ บลควนโส ตำบลท่าหิน และตำบลชุมพลจะแยกพิจารณาต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง (ข้าวพันธุ์ใหม่) และต้นทุนผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง (ข้าวพันธุ์พื้นเมือง) โดยไม่แยกนาปีนาปรัง เนื่องจากพบว่า

ปัจจุบันการผลิตข้าวนาปี และนาปรังของเกษตรกรในพื้นที่ศึกษามีกระบวนการผลิตเหมือนกัน ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก ที่แตกต่างกันบ้างในบางพื้นที่คือการควบคุมน้ำ (แต่สัดส่วนต้นทุนน้อย) โดยการทำนาปรังหน้าแล้งต้องสูบน้ำเข้านา แต่ในทำนองเดียวกันนาปีก็ต้องสูบน้ำออกจากนา ส่วนในพื้นที่ชลประทานนั้นการสูบน้ำต้องทำเหมือนกันทั้ง 2 รอบการผลิต และหากปีไหนน้ำแล้งมากชาวนาก็ไม่ทำนาปรัง การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง และข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง จะแยกต้นทุนออกเป็น 2 ส่วนคือ ต้นทุนผันแปร และต้นทุนคงที่ โดย

ต้นทุนคงที่ประกอบด้วย

1. ค่าเสื่อมอุปกรณ์
2. ค่าใช้ที่ดิน
3. ค่าเสียโอกาสของทุนคงที่

ต้นทุนผันแปรประกอบด้วย

1. ต้นทุนค่าแรงงาน (ค่าแรงงานคน+ค่าแรงงานเครื่องจักร)
2. ค่าปัจจัยการผลิต (เมล็ดพันธุ์+ปุ๋ยเคมี+สารเคมีกำจัดศัตรูพืช+ค่าน้ำมัน)

4.4.1 ต้นทุน ผลตอบแทนการผลิตข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง (ข้าวพันธุ์ใหม่)

ผลการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิต และโครงสร้างต้นทุนการผลิตข้าวไม่ไวต่อช่วงแสง (ข้าวพันธุ์ใหม่) ของชาวนาในพื้นที่ 3 พื้นที่ พบว่า ในภาพรวมชาวนามีต้นทุนการทำนาเฉลี่ย 3,741.57 บาทต่อไร่ เป็นต้นทุนผันแปรเฉลี่ย 3,205.50 บาท คิดเป็นร้อยละ 85.67 ของต้นทุนทั้งหมด ต้นทุ นผันแปรแบ่งเป็นต้นทุนค่าแรงงาน และค่าปัจจัยการผลิต ต้นทุนค่าแรงงานประกอบด้วย ต้นทุนค่าแรงงานเครื่องจักรเฉลี่ย 1,388.39 บาทต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 37.11 ของต้นทุนทั้งหมด และต้นทุนค่าแรงงานคนเฉลี่ย 315.30 บาทต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 8.43 ของต้นทุนทั้งหมด ค่าปัจจัยการผลิตประกอบด้วย ค่าเมล็ดพันธุ์เฉลี่ย 516.34 บาทต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 13.80 ของต้นทุนทั้งหมด ค่าปุ๋ยเคมีเฉลี่ย 951.87 บาทต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 25.44 ของต้นทุนทั้งหมด ค่าสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเฉลี่ย 29.15 บาทต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.78 ของต้นทุนทั้งหมด และค่าน้ำมันเฉลี่ย 4.47 บาทต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.12 ของต้นทุนทั้งหมด (ตารางที่ 4.4) ต้นทุนคงที่ แบ่งเป็น ค่าเสื่อมอุปกรณ์ ค่าใช้ที่ดิน และค่าเสียโอกาสของต้นทุนคงที่ ค่าเสื่อมอุปกรณีเฉลี่ย 44.23 บาทต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.18 ของต้นทุนทั้งหมด ค่าใช้ที่ดินเฉ ลี่ย 436.51 บาทต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 11.67 ของต้นทุนทั้งหมด และค่าเสียโอกาสของต้นทุนคงที่เฉลี่ย 55.33 บาทต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.48 ของต้นทุนทั้งหมด

ซึ่งหากดูโครงสร้างต้นทุน มีต้นทุนที่สูงอย่างเห็นได้ชัด คือ ค่าแรงงานเครื่องจักร จะเป็นต้นทุนที่สูงที่สุด รองลงมาเป็นต้นทุนค่าปุ๋ยเคมี และค่าเมล็ดพันธุ์ ซึ่งเป็นต้นทุนที่สำคัญอีกตัวหนึ่ง จากผลการสำรวจพบว่าชาวนาในพื้นที่ศึก ษาใช้เมล็ดพันธุ์ค่อนข้างมาก คือ จะใช้ตั้งแต่ 20-30 กิโลกรัมต่อไร่ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วหากมีระบบการจัดการที่ดีชาวนาใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวเพี ยง 15 กิโลกรัมต่อไร่ก็เพียงพอ

ผลผลิตข้าวพันธุ์ไม่ไวแสงเฉลี่ยเท่ากับ 504.87 กิโลกรัมต่อไร่ ขายได้ราคาเฉลี่ย 8.64 บาทต่อกิโลกรัม ชาวนาจะมีรายได้จากการขายข้าวเฉลี่ย 4,388.96 บาทต่อไร่ เมื่อหักลบกับต้นทุนทั้งหมด เกษตรกรมีกำไรเฉลี่ย 647.42 บาทต่อไร่ (ตารางที่ 4.4) จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าชาวนา

ยังมีกำไรจากการทำนา แต่ที่ยังมีปัญหาความยากจนส่วนหนึ่งเกิดจากที่ดินมีน้อย อย่างไรก็ตามจากผลการพิจารณาในภาพรวมของทั้ง 3 พื้นที่ชาวนายังมีโอกาสลดต้นทุนการผลิตโดยการปรับระบบการผลิต ในเรื่องการใช้ปุ๋ยเคมี และการใช้เมล็ดพันธุ์

ตารางที่ 4.4 ต้นทุน ผลตอบแทนจากการปลูกข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงในฤดูนาปี
ปีการเพาะปลูก 2554

ข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง	นาชลประทาน		นาน้ำทะเลรุกล้ำ		นาน้ำฝน		เฉลี่ย	
	บาท	%	บาท	%	บาท	%	บาท	%
1.ต้นทุนผันแปร	**3,402.2**	**83.49**	**3,371.9**	**89.33**	**2,699.1**	**87.20**	**3,205.50**	**85.67**
1.1ต้นทุนค่าแรงงาน	**1,852.7**	**45.46**	**1,865.1**	**49.41**	**1,289.9**	**41.67**	**1,703.69**	**45.53**
ค่าแรงงานคน	320.8	7.87	322.0	8.53	299.4	9.67	315.30	8.43
ค่าแรงงานเครื่องจักร	1,531.9	37.59	1,543.1	40.88	990.5	32.00	1,388.39	37.11
1.2ค่าปัจจัยการผลิต	**1,549.5**	**38.02**	**1,506.9**	**39.92**	**1,409.2**	**45.53**	**1,501.84**	**40.14**
เมล็ดพันธุ์	531.7	13.05	533.8	14.14	473.0	15.28	516.34	13.80
ปุ๋ยเคมี	957.7	23.50	967.9	25.64	927.4	29.96	951.87	25.44
สารเคมีกำจัดศัตรูพืช	55.9	1.37	5.2	0.14	0.0	0.00	29.15	0.78
ค่าน้ำมัน	4.2	0.10	0.0	0.00	8.8	0.28	4.47	0.12
2. ต้นทุนคงที่	**672.9**	**16.51**	**402.9**	**10.67**	**396.1**	**12.80**	**536.07**	**14.33**
2.1ค่าเสื่อมอุปกรณ์	54.6	1.34	23.5	0.62	42.7	1.38	44.23	1.18
2.2ค่าใช้ที่ดิน	550.0	13.50	350.0	9.27	300.0	9.69	436.51	11.67
2.3ค่าเสียโอกาสของทุนคงที่	68.3	1.68	29.4	0.78	53.4	1.73	55.33	1.48
3. รวมต้นทุนทั้งหมด	**4,075.1**	**100**	**3,774.8**	**100**	**3,095.2**	**100**	**3,741.57**	**100**
3.1ต้นทุนที่เป็นเงินสด	3,169.8	77.78	3,032.6	80.34	2,524.7	81.57	2,964.15	79.22
3.2ต้นทุนที่ไม่เป็นเงินสด	905.3	22.22	742.2	19.66	570.5	18.43	777.42	20.78
4. รายได้นาปี (บาท/ไร่/ฤดู)	**5,196.3**		**3,498.5**		**3,652.5**		**4,388.96**	
4.1ผลผลิต (กก./ไร่)	566.7		461.5		427.2		504.84	
4.2ราคาข้าว (บาท/กก.)	9.17		7.58		8.55		8.64	
4.3ต้นทุน (บาท/กก.)	7.19		8.18		7.25		7.43	
5.ผลตอบแทน (บาท/ไร่/ฤดู)	**1,121.3**		**-276.4**		**557.3**		**647.42**	

เปรียบเทียบต้นทุนการผลิตตามพื้นที่เพาะปลูกพบว่า ในพื้นที่ชลประทาน มีต้นทุนการผลิตข้าวเฉลี่ย 4,075.1 บาทต่อไร่ ซึ่งมากกว่าต้นทุนในพื้นที่นาน้ำทะเลรุกล้ำ และนาน้ำฝน โดยมีต้นทุนเฉลี่ยเท่ากับ 3,774.8 และ 3,095.2 บาทต่อไร่ ตามลำดับ จากข้อมูลต้นทุนข้างต้นเห็นได้ว่าพื้นที่นาน้ำฝนมีต้นทุนการผลิตข้าวน้อยที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากในพื้นที่มีการใช้แรงเครื่องจักรที่น้ อย และผลผลิตข้าวทั้งหมดชาวนาจะเก็บไว้บริโภคในครัวเรือนแต่หากดูทางด้านผลผลิต นาชลประทานจะมีผลผลิตเฉลี่ย 566.7 กิโลกรัมต่อไร มีผลผลิตมากกว่าพื้นที่นาน้ำทะเลรุกล้ำ และนาน้ำฝน มีผลผลิตเฉลี่ย 461.5 และ 427.2 กิโลกรัมต่อไร่ ตามลำดับ

4.4.2 ต้นทุน ผลตอบแทนการผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง (ข้าวพันธุ์พื้นเมือง)

ผลการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิต และโครงสร้างต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง (ข้าวพันธุ์พื้นเมือง) ของชาวนาในพื้นที่ 3 พื้นที่ พบว่า พื้นที่นาในเขตที่น้ำทะเลรุกล้ำ ไม่มีการปลูกข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง จึงยกมาเพียงนาในเขตชลประทาน และนาน้ำฝนเท่านั้น เปรียบเทียบต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงกับข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง พบว่า ต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงจะต่ำกว่าต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง โดยต้นทุนผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงเฉลี่ยเท่ากับ 3,900.78 บาทต่อไร่ ในจำนวนนี้เป็น ต้นทุนผันแปร 3,325.9 บาทต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 85.24 ของต้นทุนทั้งหมด ต้นทุนฝันแปรที่มีสัดส่วนมากที่สุดได้แก่ค่าแรงงานร้อยละ 46.48 ของต้นทุนทั้งหมด โดยเฉพาะต้นทุนค่าแรงงานเครื่องจักรมีมูลค่ามากถึง 1,320.45 บาทต่อไร่ หรือเท่ากับร้อยละ 33.85 ของต้นทุนทั้งหมด ค่าปุ๋ยเคมีเป็นต้นทุนที่มีสัดส่วนรองจากการค่าแรงงานเครื่องจักร 983.62 บาทต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 25.22 ของต้นทุนทั้งหมด ในการใช้ปุ๋ยเคมีกับข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงจะมีผลไม่มากนัก (ตารางที่ 4.5)

โครงสร้างต้นทุนค่าเมล็ดพันธุ์ข้าวไวต่อช่วงแสง ก็เช่นเดียวกับข้าว พันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง ซึ่งมีต้นทุนเฉลี่ย 465.93 บาทต่อไร่ คิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 11.94 ของต้นทุนทั้งหมด พื้นที่ศึกษาใช้เมล็ดพันธุ์จำนวนมาก ในส่วนของต้นทุนคงที่ของนาชลประทานจะมีรายจ่ายในส่วนนี้คิดเป็นจำนวนเงิน 672.9 บาทต่อไร่ คิดเป็นสัดส่วนเฉลี่ยร้อยละ 15.82 ของต้นทุนทั้งหมด นาน้ำฝนจะมีต้นทุนคิดเป็นจำนวนเงินเฉลี่ย 396.1 บาทต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 12.19 ของต้นทุนทั้งหมด

ผลผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงในพื้นที่นาชลประทานเฉลี่ยเท่ากับ 456.12 กิโลกรัมต่อไร่ ขายได้ราคาเฉลี่ย 9.8 บาทต่อกิโลกรัม รวมมีรายได้จากการขายข้าวเฉลี่ย 4,470.0 บาทต่อไร่ เมื่อหักลบกับต้นทุนทำให้เกษตรกรมีกำไรเฉลี่ย 217.3 บาทต่อไร่ นาน้ำฝนจะผลผลิตเฉลี่ย 418.70 ขายข้าวได้ในราคา 9.0 บาทต่อกิโลกรัม มีรายได้จากการขายข้าวเฉลี่ย 3,768.3 บาทต่อไร่ เมื่อหักต้นทุนเกษตรกรจะมีกำไร 519.8 บาทต่อไร่ (ตารางที่ 4.5)

ตารางที่ 4.5 ต้นทุน ผลตอบแทนจากการปลูกข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงในฤดูนาปี
ปีการเพาะปลูก 2554/55

ข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง	นาชลประทาน		นาน้ำฝน		เฉลี่ย	
	บาท	%	บาท	%	บาท	%
1.ต้นทุนผันแปร	**3,579.9**	**84.18**	**2,852.4**	**87.81**	**3,324.90**	**85.24**
1.1 ต้นทุนค่าแรงงาน	**1,990.9**	**46.81**	**1,483.9**	**45.68**	**1,813.19**	**46.48**
ค่าแรงงานคน	490.0	11.52	497.9	15.33	492.77	12.63
ค่าแรงงานเครื่องจักร	1,500.9	35.29	986.1	30.36	1,320.45	33.85
1.2 ค่าปัจจัยการผลิต	**1589.0**	**37.36**	**1,368.5**	**42.13**	**1,511.71**	**38.75**
เมล็ดพันธุ์	500.0	11.76	402.8	12.40	465.93	11.94
ปุ๋ยเคมี	1,013.2	23.82	928.8	28.59	983.62	25.22
สารเคมีกำจัดศัตรูพืช	64.0	1.50	1.7	0.05	42.16	1.08
ค่าน้ำมัน	11.9	0.28	35.2	1.08	20.07	0.51
2. ต้นทุนคงที่	**672.9**	**15.82**	**396.1**	**12.19**	**575.88**	**14.76**
2.1 ค่าเสื่อมอุปกรณ์	54.6	1.28	42.7	1.31	50.43	1.29
2.2 ค่าใช้ที่ดิน	550.0	12.93	300.0	9.24	462.37	11.85
2.3 ค่าเสียโอกาสของทุนคงที่	68.3	1.61	53.4	1.64	63.08	1.62
3. รวมต้นทุนทั้งหมด	**4,252.7**	**100**	**3,248.5**	**100**	**3,900.78**	**100**
3.1 ต้นทุนที่เป็นเงินสด	3,221.3	75.75	2,602.3	80.11	3,004.33	77.02
3.2 ต้นทุนที่ไม่เป็นเงินสด	1,031.5	24.26	646.2	19.89	896.45	22.98
4. รายได้นาปี (บาท/ไร่/ฤดู)	**4,470.0**		**3,768.3**		**4,224.04**	
4.1 ผลผลิต (กก./ไร่)	456.12		418.7		443.00	
4.2 ราคาข้าว (บาท/กก.)	9.8		9.0		9.52	
4.3 ต้นทุน (บาท/กก.)	9.32		7.76		8.77	
5. ผลตอบแทน (บาท/ไร่/ฤดู)	**217.3**		**519.8**		**323.33**	

ผลการวิเคราะห์ผลตอบแทนจากการลงทุนผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง พบว่า ผลผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง ต่อไร่ต่ำกว่าข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง คือเฉลี่ยเท่ากับ 443.0 กิโลกรัมต่อไร่ (ข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงมีผลผลิตข้าวเฉลี่ย 504.84 กิโลกรัมต่อไร่) แต่ข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงขายได้ราคาสูงกว่าประมาณ 1 บาทต่อกิโลกรัม โดยรายได้จากการขายผลผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงเฉลี่ยเท่ากับ 4,224.04 บาทต่อไร่ (ข้าวพันธุ์ไม่ไวแสงขายได้ 4,388.96 บาทต่อไร่) และเมื่อพิจารณากำไรพบว่า การผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงมีกำไรเฉลี่ย 323.33 บาทต่อกิโลกรัม (ข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงมีกำไร 647.42 บาทต่อไร่) ชาวนาส่ วนใหญ่แบ่งพื้นที่สำหรับผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง ทั้งนี้เนื่องจากต้องผลิตไว้บริโภคในครัวเรือน และบางที่มีข้อจำกัดของพื้นที่ เช่น นาลึก หรือแล้ง ไม่เหมาะกับการปลูกข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงที่ ต้นเตี้ย ไม่ทนน้ำ ไม่ทนแล้ง

เปรียบเทียบต้นทุนการเพาะปลูกตามพื้นที่ของข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง ในพื้นที่นาน้ำทะเลรุกล้ำจะไม่มีการปลูกข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง จึงมีเพียงพื้นที่นาชลประทาน และนาน้ำฝน ซึ่งต้นทุนในการผลิตข้าวนาชลประทานมีต้นทุนการผลิตข้าวเฉลี่ย 4,252.7 บาทต่อไร่ ส่วนนาน้ำฝนมีต้นทุนในการผลิตข้าวเฉลี่ย 3,248.5 บาทต่อไร่ ซึ่งนาน้ำฝนจะมีต้นทุนการผลิตที่ต่ำกว่านา

ชลประทานมาก เนื่องจากต้นทุนในการใช้ปุ๋ยเคมีน้อยกว่า และต้นทุนในการขนส่งไม่มีเพราะเก็บผลผลิตไว้บริโภคในครัวเรือน

4.5 ผู้มีบทบาทในตลาดข้าว

ในการกระจายผลผลิตข้าวเปลือกจากมือเกษตรกรไปสู่ผู้บริโภคในรูปข้าวสารนั้น จะมีผู้เกี่ยวข้องกับระบบตลาดข้าวเปลือกจากต้นทางไปถึงปลายทางจะประกอบด้วย เกษตรกรผู้ผลิต พ่อค้ารวบรวมข้าวเปลือกในท้องถิ่น โรงสี ผู้ค้าส่ง และผู้ค้าปลีก บุคคลเหล่านี้จะเป็นกลไกสำคัญที่ทำหน้าที่กระจายสินค้า และนำคุณค่าของสินค้ากลับมายังเกษตรกรผู้ผลิต หากกลไกในการกระจายสินค้ามีความยุติธรรม และมีประสิทธิภาพ ก็จะนำประโยชน์มาสู่เกษตรกรผู้ผลิตอย่างเป็นธรรม แต่หากกลไกเหล่านี้ไม่มีความเป็นธรรมก็จะทำให้มีส่วนแบ่งมายังเกษตรกรผู้ผลิตน้อยลงสุดท้ายห ากเกษตรกรผู้ผลิตไม่สามารถที่จะดำเนินการผลิตต่อไปได้อาจทำให้ยุติการผลิตลง ซึ่งผลที่ตามมาอาจรุนแรงถึงขั้นขาดแคลนผลผลิต และจะกระทบต่อผู้เกี่ยวข้องในระบบทั้งระบบ ดังนั้นเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นในระบบ ผู้เกี่ยวข้องในทุกกระบวนการทุกขั้นตอนจะต้องทำหน้าที่ด้วยความยุติธรรม

เกษตรกรผู้ปลูกข้าว

เกษตรกรผู้ปลูกข้าวในพื้นที่ศึกษาเป็นผู้ผลิตรายย่อยที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองเป็นส่วนใหญ่ มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน ชาวนาส่วนใหญ่จะทำนาโดยวิธีหว่านน้ำตม พันธุ์ข้าวที่ชาวนาในพื้นที่ศึกษาปลูกเป็นข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง โด ยเฉพาะข้าวพันธุ์ชัยนาทที่ปลูกมากที่สุด รองลงมาคือ สุพรรณบุรี ส่วนหอมปทุมนั้นจะปลูกเพื่อเก็บไว้บริโภค สำหรับข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงหรือพันธุ์พื้นเมืองซึ่งจะปลูกได้เฉพาะในฤดูนาปีเท่านั้น ข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงที่ นิยมปลูกได้แก่ ข้าวเฉี้ยง ข้าวเล็บนก และข้าวสังข์หยด โดยข้าวเฉี้ยงจะปลูกเพื่อจำหน่าย ข้าวเล็บนกจะปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก สำหรับข้าวสังข์หยด จะปลูกเพื่อขายเช่นเดียวกับข้าวเฉี้ยง แต่ชาวนามักจะเก็บไว้ขายตอนราคาดี ไม่ขายหลังเก็บเกี่ยวทันทีเหมือนข้าวอื่น

ในการปลูกข้าว เกษตรกรได้รับผลผลิตข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงเฉลี่ยเท่ากับ 504.84 กิโลกรัมต่อไร่ ขายได้ราคาเฉลี่ย 8.64 บาทต่อกิโลกรัม รวมมีรายได้จากการขายข้าวเฉลี่ย 4388.96 บาทต่อไร่ ผลผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงเฉลี่ยเท่ากับ 443.0 กิโลกรัมต่อไร่ ขายได้ราคาเฉลี่ย 9.52 บาทต่อกิโลกรัม รวมมีรายได้จากการขายข้าวเฉลี่ย 4,224.04 บาทต่อไร่

การคัดเลือกพันธุ์ข้าวสำหรับปลูกนั้น ได้มีการส่งเสริมจากหน่วยงานราชการในการหาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่ ได้แก่ ข้าวพันธุ์ส่งเสริม เช่น พันธุ์ชัยนาท 1 ซึ่งเป็นข้าวที่มีลักษณะเมล็ดยาวสวย แต่เป็นข้าวแข็งที่ มีราคาต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับข้าวพันธุ์อื่นๆ ข้าวอ้ายเฉี้ยง ข้าวเข็มทอง ข้าวเล็บนก ซึ่งเป็นข้าวนาปีที่มีราคาสูงกว่าแต่ผลผลิตต่อไร่ค่อนข้างต่ำ

ช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวก็จะมีรถเกี่ยวข้าวรับจ้างเดินทางมาเก็บเกี่ยวให้ถึงที่นา ทำการเก็บเกี่ยวผลผลิตของเกษตรกร ต่อม าเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิต และบรรจุผลผลิตในกระสอบป่านเสร็จสมบูรณ์ เกษตรกรจะขนย้ายผลผลิตส่งให้แก่โรงสีเลย โดยช่วงที่ข้าว เข้า สู่ตลาด คือ ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนพฤษภาคม

แหล่งที่เกษตรกรนำข้าวไปขายส่วนใหญ่จะเป็นการขายผ่านผู้รวบรวมท้องถิ่น เกษตรกรจะทราบราคารับซื้อของโรงสีต่างๆ ผ่านทางตัวแทนรับซื้อข้าว ซึ่งเป็นผู้รวบรวมท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญในการให้ข้อมูลทางด้านราคาแก่เกษตรกร และเกษตรกรสามารถตัดสินใจเลือกขายข้าวให้แก่โรงสีต่าง ๆ ได้ตามความพอใจ โดยใช้ราคาเสนอซื้อจากโรงสีเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจโดยเลือกขายข้าวให้แก่ โรงสีที่เสนอราคาสูงกว่า และพื้นที่บ้านท่าหินจะนำข้าวไปขายด้วยตัวเองในอำเภอระโนดโดยการจ้างรถกระบะของเพื่อนบ้านในการขนส่ง

ผู้รวบรวมท้องถิ่น ตัวแทนรับซื้อข้าวเปลือก

ตัวแทนรับซื้อข้าวเปลือก เป็นคนในท้องถิ่นที่มีรถรับส่งผลผลิตระหว่างนากับโรงสีซึ่งทำหน้าที่ในการติดต่อ และรวบรวมข้าวจากเกษตรกรให้แก่โรงสี เมื่อมีการเก็บเกี่ยวผลผลิตผู้รวบรวมท้องถิ่นจะมีบทบาทในการติดต่อกับเกษตรกรเพื่อเสนอราคารับซื้อซึ่งอิงมาจากราคาที่โรงสีกำหนด หรืออาจมีการเก็งกำไรบ้าง แต่ค่าตอบแทนหลักของผู้รวบรวมท้องถิ่นจะอยู่ในรูปของค่าขน ส่งตันละ 300-500 บาท ขึ้นอยู่กับต้นทุนการขนส่ง ได้แก่ ระยะทาง และค่าน้ำมันในช่วงนั้น และได้รับค่าตอบแทนจากการรวบรวมข้าวจากผู้ผลิตไปส่งในแก่โรงสีในราคาตันละ 50 บาท ส่วนใหญ่ผู้ผลิตจะขายผลผลิตให้กับตัวแทนรับซื้อข้าวเปลือก ซึ่งเป็นเครือญาติ ตัวแทนขาประจำ โดยตั วแทนจะเป็นผู้แจ้งราคารับซื้อของโรงสีต่าง ๆ ให้ผู้ผลิตตัดสินใจร่วมกันสำหรับการขายผลผลิต และมีเพียงร้อยละ 15 เท่านั้นที่ขายผลผลิตให้กับตัวแทนนอกท้องถิ่น เนื่องจากเสนอราคาดีกว่า เนื่องจากมีการติดต่อซื้อขายระหว่างผู้ผลิตกับตัวแทนรับซื้อข้าวเปลือกภายในท้องถิ่นม าเป็นเวลานาน ทำให้ผู้ผลิตบางรายกลายเป็นลูกค้าขาประจำจึงเกิดไว้เนื้อเชื่อใจ และไม่ต้องเสี่ยงกับการถูกกดราคา หรือไม่จ่ายเงินจากตัวแทนนอกท้องถิ่น ซึ่งจากสาเหตุดังกล่าวทำให้ผู้ผลิตขายผลผลิตให้แก่ตัวแทนรับซื้อในท้องถิ่นมากกว่าตัวแทนรับซื้อนอกท้องถิ่น

โรงสี

โรงสีข้าวมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการส่งผ่านผลผลิตข้าว เป็นผู้รวบรวมข้าวเปลือกจากชาวนามาแปรรูปเป็นข้าวสารแล้วส่งผ่านต่อไปยังผู้บริโภคโรงสีเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดราคารับซื้อผลผลิตข้าวเปลือกจากเกษตรกร และราคาขายข้าวสารให้แก่ร้านค้าส่งต่าง ๆ โดยอิงจากราคากลางของ ประเทศประกอบกับการพิจารณาช่วงของการเก็บเกี่ยว ปริมาณผลผลิตข้าวเปลือกที่ออกสู่ตลาดในช่วงต่าง ๆ และพิจารณารวมถึงราคาข้าวสาร ปริมาณผลผลิตช่วงนั้นๆ โดยโรงสีจะรับซื้อข้าวเปลือกโดยอาศัยนายหน้า หรือตัวแทนของโรงสี ซึ่งทางโรงสีให้ตัวแทนทำหน้าที่เจรจารับซื้อข้าวเปลื อกจากเกษตรกรผู้ผลิต นอกจากนี้โรงสียังติดต่อรับซื้อข้าวเปลือกโดยตรงจากเกษตรกรผู้ผลิต โดยกระบวนการรับซื้อข้าวเปลือกของโรงสีมีการตรวจสอบคุณภาพของข้าวเปลือกโดยการพิจารณาลักษณะเมล็ดข้าว การตรวจสอบความชื้น และสิ่งเจือปน โดยข้าวเปลือกมีความชื้นสูงราคาที่รับซื้อถูกกว่าข้าวเปลือกที่มีความชื้นต่ำ

การกำหนดราคาการรับซื้อข้าวเปลือก และราคาจำหน่ายข้าวสาร โรงสีจะอิงราคาตลาดข้าวภาคกลาง และอิงราคาข้าวสารในตลาดท้องถิ่นเป็นสำคัญ กำหนดราคาได้แล้วจะแจ้งให้แก่ผู้ที่มีบทบาทในด้านการรับซื้อ เพื่อใช้ในการเสนอราคาให้แก่เกษตรกร รวม ทั้งเสนอราคาขายข้าวสารแก่ร้านขายส่ง แต่ในกรณีที่เกิดปัญหาข้าวล้นตลาด พ่อค้าขายส่งจะมีอำนาจในการต่อรองราคากับ

โรงสีมากขึ้น ซึ่งพ่อค้าขายส่งส่วนใหญ่จะต่อรองกับโรงสีในพื้นที่โดยอ้างราคาข้าวจากกรุงเทพและพื้นที่ภาคกลางที่มักมีราคาถูกกว่า

ผลผลิตที่ได้จากกระบวนการสีข้าว ได้แก่ ข้าวสาร ปลายข้าว รำหยาบ รำละเอียด และแกลบ ซึ่งผลผลิตแต่ละอย่างมีการกระจายไปยังช่องทางต่าง ๆ ดังนี้

ข้าวสาร เป็นผลผลิตที่ได้จากกระบวนการสีข้าวประมาณ 55% มีช่องทางการจัดส่งให้กับร้านค้าขายส่งในเขตพื้นที่ภาคใต้ ได้แก่ ทุ่งสง สุราษฎร์ธานี ตรัง ยะลา สุไหงโกลก พัทลุง และโรงงานแป้งในพื้นที่ เช่น โรงงานแป้งขนมจีน โรงงานแป้งขนมลา นอกจากนี้โรงสีขนาดเล็กยังมีการจำหน่ายข้าวสารหน้าโรงสีให้แก่คนในท้องถิ่นด้วย

ปลายข้าว และรำ โรงสีจัดจำหน่ายให้แก่โรงงานอาหารสัตว์ขนาดใหญ่ เช่น เครือเจริญโภคภัณฑ์อาหาร (CP) และลูกค้ารายย่อยที่ใช้เป็นอาหารเลี้ยงสัตว์

แกลบ โรงสีจัดจำหน่ายให้แก่เกษตรกรที่เลี้ยงไก่ในจังหวัดเพื่อใช้รองเล้าไก่ โรงงานปูนทุ่งสงเพื่อผลิตเชื้อเพลิง รวมทั้งชาวบ้านในท้องถิ่นที่ใช้แกลบในการเผาถ่านเพื่อนำมาใช้ และเกษตรนำขี้เถ้าจากการเผาแกลบมาใช้ในการเพาะปลูกอีกด้วย

พ่อค้าส่ง

พ่อค้าส่งเป็นอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกระจายสินค้าข้าว เนื่องจากในพื้นที่ภาคใต้ไม่ตอบสนองปริมาณความต้องการของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังได้เพียงพอ ร้านค้าส่งจึงเป็นผู้ทำหน้าที่จัดหาข้าวเพื่อตอบสนองความต้องการบริโภคของคนในพื้นที่ ซึ่งพบว่า 90% ของข้าวมีการบริโภคในภาคใต้เป็นข้าวจากภาคอื่น ๆ โดยเฉพาะข้าวในตลาดระดับสูง อย่างข้าวหอมมะลิ 100% เป็นข้าวจากภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (นีรนาท และจินตนีย์, 2549) นอกจากนี้พ่อค้าข้าวสาร และโรงสีข้าวในภาคใต้ยังนิยมนำข้าวคุณภาพดี (ข้าวหอมมะลิท่อน) มาผสมกับข้าวคุณภาพต่ำเช่น ข้าวชัยนาทที่ผลิตในท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อเพิ่มอุปทานข้าวในพื้นที่ซึ่งมีไม่เพียงพอสำหรับบริโภค และยังเป็นการปรับปรุงคุณภาพข้าวให้มีความนุ่มน่ารับประทานมากขึ้น ข้าวหอมมะลิท่อนและข้าวพันธุ์พื้นเมืองอื่น ๆ เช่น ข้าวอ้ายเ ฉี้ยง ข้าวเล็บนก ข้าวมาเลย์ ข้าวช่อ จัดเป็นข้าวคุณภาพปานกลางในพื้นที่ ซึ่งยังคงได้รับความนิยม โดยเฉพาะชาวบ้านในเขตนอกเมือง แต่เนื่องจากผลผลิตมีจำกัดยังไม่เพียงพอ ระยะหลังชาวนาจึงเริ่มหันไปปลูกข้าวหอมปทุมซึ่งมีรสชาติดี และให้ผลผลิตสูงกว่าไว้บริโภคในครัวเรือน จากผลการสำรวจลักษณะของร้านค้าส่งผลผลิตข้าวพบว่ามีพ่อค้าขายส่ง 2 ประเภทคือ

ร้านค้าส่งที่เป็นโรงงานปรับปรุงคุณภาพข้าว หรือโรยลั้ง พ่อค้ากลุ่มนี้จะเป็นร้านค้าขายส่งขนาดใหญ่ที่ทำธุรกิจค้าข้าวมานาน โดยจะรับซื้อข้าวจากโรงสีมาปรับปรุงคุณภาพโดยการแยกสิ่งปนเปื้อน การพ่นน้ำทำความสะอาด และเป่าแห้งเพื่อบรรจุถุง ซึ่งขนาดถุงที่ได้รับความนิยมในปัจจุบันคือขนาด 48 กิโลกรัม เพราะแรงงานสามารถยกได้ง่ายกว่ากระสอบในอดีตที่หนักถึง 100 กิโลกรัม นอกจากนี้โรยลั้งยังทำหน้าที่ผสมข้าวเพื่อให้ได้คุณภาพข้าวตรงตามความต้องการของลูกค้า ซึ่งมีกระบวนการผสมข้าวพื้นเมืองกับข้าวจากภาคอื่น เนื่องจากข้าวในท้องถิ่นมีไม่เพียงพอและเป็นข้าวแข็ง เช่น นำข้าวชัยนาทที่มีลักษณะเมล็ดสวยแต่แข็งปนกับข้าวหอมมะลิท่อนที่เป็นข้าวนิ่มทำให้ข้าวที่หุงนิ่มขึ้น เป็นการเพิ่มทางเลือกให้กับผู้บริโภคในกลุ่มตลาดกลาง แ ละตลาดล่างที่ไม่มีกำลังซื้อข้าวหอมมะลิที่ราคาสูงบริโภค ในปัจจุบันโรงสีหลายโรงมีการดำเนินกิจการนี้ควบคู่กับการสี

ข้าว โดยจะมีการไปจัดตั้งร้านค้าส่งข้าวของตนเองในเมืองหลัก ๆ ของจังหวัดในภาคใต้ และชายแดนมาเลเซีย

ร้านค้าปลีก เป็นร้านที่รับซื้อข้าวจากโรงสี หรือโรยลั้ง หรือจากภาคอื่น เพื่อนำไปขายต่อให้กับร้านค้า และผู้บริโภครายย่อย ร้านค้าส่งจะซื้อข้าวจากโรงสี โดยการสั่งเป็นงวด ๆ การตัดสินใจซื้อข้าวจะใช้เปรียบเทียบระหว่างราคาในท้องถิ่นกับราคาในภาคอื่น โดยจะเลือกซื้อจากแหล่งที่มีราคาถูกกว่าข้าวท้องถิ่นที่เป็นที่นิยมของผู้บริโภค คือข้าวชัยนาท ข้าวอ้ายเฉี้ยง ข้าวเล็บนก ส่วนข้าวสังข์หยด และข้าวราชินี ยังเป็นที่ต้องการของตลาด แต่ไม่มีสินค้าเนื่องจากผู้ผลิตไม่นิยมปลูก (นีรนาท และ จินตนีย์, 2549)

4.6 การกระจายผลผลิตข้าว

การกระจายข้าวเปลือกจากมือเกษตรกรในพื้นที่ศึกษาไปสู่มือผู้บริโภคคนสุดท้ายนั้นต้องผ่านผู้ทำหน้าที่การตลาดหลายระดับคือ เริ่มจากตัวเกษตรกร พ่อค้ารวบรวม โรงสี เมื่อถึงโรงสีก็จะสุดกระบวนการเดินทางของข้าวเปลือก โดยโรงสีจะทำหน้าที่แปรรูปข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร ได้ข้าวสารขาวประมาณ 550-600 กิโลกรัม ต่อข้าวเปลือก 1 ตัน เมื่อได้ข้าวเปลือกแล้วโรงสีจะส่งต่อไปยัง พ่อค้าส่ง/โรงงานแป้ง พ่อค้าปลีก และผู้บริโภคขั้นสุดท้าย ช่องทางการกระจายข้าวเปลือกในฤดูนาปี และนาปรังจะมีเส้นทางเหมือนกัน จะแตกต่างกันเฉพาะในส่วนของการเก็บข้าวไว้บริโ ภค และทำพันธุ์ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วชาวนาจะเก็บข้านาปีโดยเฉพาะข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงไว้ ทั้งสำหรับ การบริโภค และการทำเมล็ดพันธุ์ ส่วนข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงเกษตรกรจะไม่นิยมเก็บไว้บริโภค ด้วยเหตุนี้ทำให้เกษตรกรไม่เก็บข้าวนาปรังไว้สำหรับการบริโภค เพราะในฤดูนาปรังไม่สามารถปลูกข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงได้ สำหรับการเก็บข้าวสำหรับทำเมล็ดพันธุ์นั้น ก็มีความแตกต่างกันระหว่างข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง และข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง โดยเกษตรกรจะสามารถคัดเลือกเมล็ดข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงเพื่อเก็บไว้เป็นเมล็ดพันธุ์ได้อย่างต่อเนื่องหลายปี แต่สำหรับข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงเกษตรกรจะคัดเมล็ดพันธุ์จากแปลงของตนเองได้ไม่เกิน 3 รุ่น ก็ต้องไปซื้อพันธุ์ข้าวจากศูนย์เมล็ดพันธุ์ หรือร้านค้าใหม่ เพราะพันธุ์จะไม่นิ่ง อัตราการงอกจะต่ำลง จากความแตกต่างเพียงเล็กน้อยเกี่ยวกับประเด็นของเมล็ดพันธุ์ และการเก็บข้าวสำหรับการบริโภค ในการศึกษาครั้งนี้จึงจะนำเสนอภาพการกระจายของข้าวเปลือก และข้าวสารเฉพาะในฤดูนาปีเท่านั้น

4.6.1 การกระจายผลผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง (ข้าวพันธุ์พื้นเมือง)

จากแผนภาพที่ 4.8 แสดงให้เห็นว่าข้าวเปลือกในมือเกษตรกรนั้น จะถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ เก็บไว้บริโภค ประมาณร้อยละ 20.5 เก็บไว้ทำเมล็ดพันธุ์ร้อยละ 5 และที่เหลือร้อยละ 74.5 จะจำหน่ายสู่ตลาดข้าวเปลือก โดยชาวนามีช่องทางการจัดจำหน่ายข้าวเปลือก 3 ช่องทาง คือ ขายให้กับพ่อค้ารวบรวมทั้งถิ่น (พ่อค้าตัวแทนโรงสี และนายหน้ารถเกี่ยว) ประมาณร้อยละ 73.15 ของจำนวนข้าวเปลือกที่เกษตรนำออกมาขาย ขายให้กับผู้รับซื้อข้าวเปลือกขาจรจากนอกพื้นที่ร้อยละ 13.96 ของจำนวนข้าวเปลือกที่เกษตรกรนำออกมาขาย อีกร้อยละ 12.89 ของจำนวนข้าวเปลือกที่เกษตรกรนำออกมาขา ย จะขายให้กับโรงสีโดยตรง อย่างไรก็ตามการขายให้กับโรงสี

โดยตรงหรือขายผ่านนายหน้าท้องถิ่นมักได้ราคาไม่แตกต่างกัน เพราะโรงสีจะไม่ให้ราคาแบบตัดหน้านายหน้าของตนเอง ยกเว้นในกรณีที่ ชาวนาขนข้าวไปเองจะได้ค่าขนส่ง จากโรงสีอีกประมาณ 300-500 บาทต่อตัน (ขึ้นอยู่กับระยะทางการขนส่ง) อย่างไรก็ตามข้าวจากนายหน้าทั้ง 2 กลุ่มก็จะถูกส่งต่อไปให้โรงสี โดยนายหน้าขาจรจะขายให้กับโรงสีเท่ากับราคาประกาศบวก ค่าขนส่ง ในขณะที่นายหน้าท้องถิ่นจะได้ค่ารวบรวมจากโรงสีตันละ 50-100 บาท และจะได้เพิ่มค่าขนส่ง 300-500 เช่นเดียวกัน หากนายหน้าขนส่งข้าวจากที่นาไปให้โรงสีเอง

ข้าวเปลือกจากเกษตรกรขายให้โรงสีได้ราคาประมาณ 8-9 บาทต่อกิโลกรัม ซึ่งต่ำกว่าราคาประกาศ เพราะจะถูกหักความชื้น หักสิ่งเจือปน ซึ่งชาวนาภาคใต้ส่วนใหญ่จะขายในราคาเหมา เนื่องจากคิดว่าไม่ต้องเสียเวลารอการวัดความชื้น การวัดสิ่งเจือปน อีกทั้งที่ผ่านมาชาวนาที่ขายข้าวผ่านนายหน้าท้องถิ่นมักไม่ไปขายเองแค่ตกลงราคากับนายหน้า ชั่งน้ำหนัก แล้วนายหน้าจะรับเงินจากโรงสีมาให้ชาวนาถึงบ้านโดยไม่หักค่าใช้จ่าย

ตารางที่ 4.6 ปริมาณการกระจายของข้าวเปลือกพันธุ์ไวต่อช่วงแสงสู่ช่องทางการตลาด ปีเพาะปลูก 2554/55

ข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง	นาชลประทาน (กก.)	นาน้ำฝน (กก.)	รวม (กก.)	รวมเฉลี่ย (%)
ข้าวเปลือกรวม	**438,792.00**	**194,176.31**	**632,968.31**	**100**
เก็บไว้บริโภค	**89,952.36**	**39,806.14**	**129,758.50**	**20.5**
เก็บไว้ทำพันธุ์	**21,939.60**	**9,708.82**	**31,648.42**	**5**
นำมาจำหน่าย	**326,900.04**	**144,661.35**	**471,561.39**	**74.5**
- พ่อค้ารวบรวมขาจร	45,634.37	20,194.34	65,828.70	13.96
- พ่อค้ารวบรวมท้องถิ่น	239,141.64	105,826.09	344,967.73	73.15
- โรงสี	42,124.03	18,640.93	60,764.96	12.89
แปรรูปจากข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร				
ข้าวเปลือกที่เข้าสู่โรงสีทั้งหมด	**326,900.04**	**144,661.35**	**471,561.39**	**100**
ข้าวสาร	**179,795.02**	**79,563.74**	**259,358.77**	**55**
ปลายข้าว	49,035.01	21,699.20	70,734.21	15
รำข้าว	32,690.00	14,466.14	41,156.14	10
แกลบ	65,380.01	28,932.27	94,312.28	20

ตารางที่ 4.7 ปริมาณการกระจายข้าวสารพันธุ์ไวต่อช่วงแสงสู่ช่องทางการตลาด
ปีการเพาะปลูก 2554/55

ข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง	นาชลประทาน (กก.)	นาน้ำฝน (กก.)	รวม (กก.)	รวมเฉลี่ย (%)
ข้าวสาร	**179,795.02**	**79,563.74**	**259,358.77**	**100**
ร้านขายส่ง	86,301.61	38,190.60	124,492.21	48
โรงงานแป้ง	53,938.51	23,869.12	77,807.63	30
ร้านค้าปลีก	26,969.25	11,934.56	38,903.81	15
พ่อค้านอกพื้นที่	12,585.65	5,569.46	18,155.11	7

เมื่อโรงสีได้ข้าวเปลือกจากเกษตรกรแล้ว จะนำไปเข้าเครื่องอบข้าวเพื่อลดความชื้นให้เหลือเพียงร้อยละ 14 ซึ่งเป็นระดับความชื้นที่เหมาะกับการแปรรูปข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร ซึ่งในขั้นตอนนี้โรงสีจะสูญเสียน้ำหนักข้าวไปประมาณ 60-100 กิโลกรัมต่อตัน (ขึ้นอยู่กับระดับความชื้ น ของข้าวที่รับซื้อมา) เมื่ออบข้าวเปลือกแล้วจะเข้าสู่กระบวนการสี ซึ่งข้าวเปลือกที่ความชื้นร้อยละ 14 จะสีได้ข้าวสารประมาณ 550 กิโลกรัม รำข้าว 100 กิโลกรัม ปลายข้าว 150 กิโลกรม และแกลบอีกประมาณ 200 กิโลกรัม โดยผลผลิตทั้งหมดจะสามารถขายได้

ข้าวสารจากโรงสีจะก ระจายไป 4 ช่องทางหลักคือ ขายพ่อค้านอกพื้นที่ร้อยละ 7 (ยกเว้นช่วงที่มีโครงการรับจำนำข้าวจะขายให้พ่อค้านอกพื้นที่ได้เพียงร้อยละ 2 เพราะพ่อค้านอกพื้นที่ไม่รับซื้อ) ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 93 จะกระจายไปสู่มือผู้บริโภค 3 ช่องทางคือ ขายให้ร้านค้าส่งร้อยละ 48 ร้านค้าปลีกร้อยละ 15 และโรงงานแป้งร้อยละ 30 (โดยเฉพาะโรงงานแป้งขนมจีน และขนมลา) และไปสู่ผู้บริโภคในรูปข้าวสารร้อยละ 63 ในรูปแป้งข้าวเจ้า และผลิตภัณฑ์อีกร้อยละ 30 ของข้าวสารทั้งหมด การจำหน่ายข้าวสารของโรงสี จะมีบรรจุภัณฑ์ 2 ขนาดคือ กระสอบละ 100 กิโลกรัม และ 48 กิโลกรัม โดยโรงงานแป้งจะนิยมซื้อข้าวสารขนาดกระสอบละ 48 กิโลกรัมเพราะยกหรือเคลื่อนย้ายง่ายในกระบวนการแปรรูป ส่วนร้านค้าส่ง ค้าปลีก และพ่อค้าส่งออกจะรับซื้อทั้ง 2 ขนาด โรงสีจะขายข้าวสารพันธุ์เล็บนกในราคาเฉลี่ย 1,200 บาท และ 1,000 บาทต่อ 48 กิโลกรัม

ส่วนป ลายข้าว และรำข้าวโรงสีจะขายให้กับโรงงานอาหารสัตว์โดยจะมีพ่อค้ารวบรวมมารับซื้อถึงที่ในราคาเฉลี่ย 13 บาทต่อกิโลกรัม รำข้าวราคาเฉลี่ย 9 บาทต่อกิโลกรัม แกลบจะขายให้กับโรงงานปาล์มน้ำมัน โรงงานปูนซีเมนต์ ฟาร์มเลี้ยงไก่ ในราคาเฉลี่ย 1.5 บาทต่อกิโลกรัม

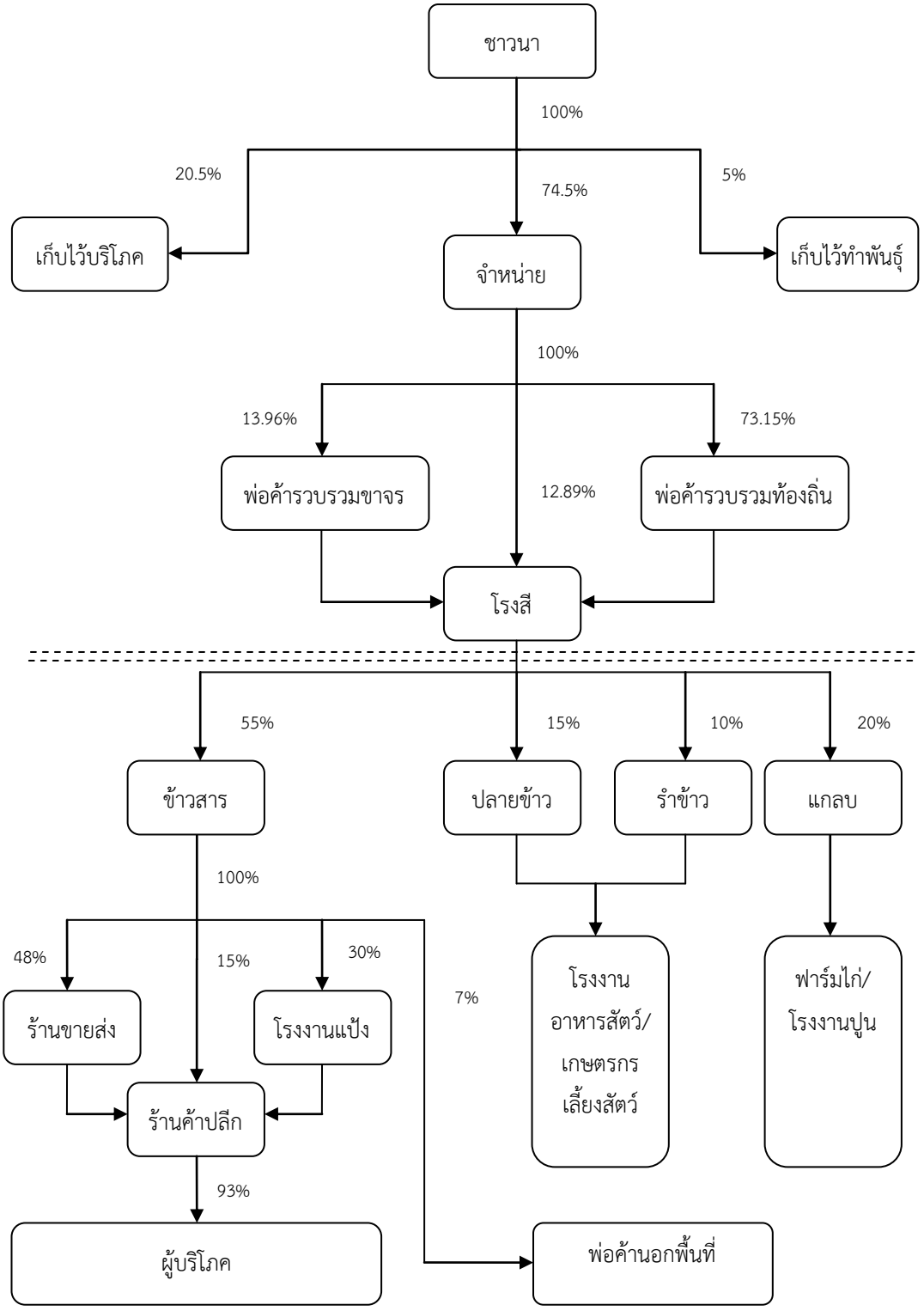

ภาพที่ 4.8 วิถีตลาดข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง (ข้าวพันธุ์พื้นเมือง)

4.6.2 การกระจายผลผลิตข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง (ข้าวพันธุ์ใหม่)

การกระจายผลผลิตข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง จะคล้ายกับการกระจายผลผลิตของข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง จากแผนภาพที่ 4.9 แสดงให้เห็นว่าข้าวเปลือกในมือเกษตรกรนั้น จะถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วนเช่นเดียวกันกับข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง คือ เก็บไว้เพื่อบริโภค ประมาณร้อยละ 2 จะน้อยกว่าข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง ในส่วนที่เก็บไว้บริโภคจะเป็นพันธุ์หอมปทุม เก็บไว้ทำเมล็ดพันธุ์ร้อยละ 5 เช่นเดียวกับข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง และที่เหลือร้อยละ 93 จะจำหน่ายสู่ตลาดข้าวเปลือก โดยชาวนามีช่องทางการจัดจำหน่ายข้าวเปลือก 3 ช่องทาง คือ ขายให้กับพ่อค้ารวบรวมทั้งถิ่น ประมาณร้อยละ 67.74 ของจำนวนข้าวเปลือกที่เกษตรนำออกมาขาย ขายให้กับผู้รับซื้อข้าวเปลือกขาจรจากนอกพื้นที่ร้อยละ 10.75 ของจำนวนข้าวเปลือกที่เกษตรนำออกมาขาย อีกร้อยละ 21.51 ของจำนวนข้าวเปลือกที่เกษตรนำออกมาขาย จะขายให้กับโรงสีโดยตรง

ตารางที่ 4.8 ปริมาณการกระจายข้าวเปลือกพันธุ์ไวต่อช่วงแสงสู่ช่องทางการตลาด ปีเพาะปลูก 2555

ข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง	นาชลประทาน (กก.)	นาน้ำทะเลรุกล้ำ(กก.)	นาน้ำฝน (กก.)	รวม (กก.)	รวมเฉลี่ย (%)
ข้าวเปลือกรวม	**545,171.07**	**205,035.22**	**198,118.27**	**948,324.56**	**100**
เก็บไว้บริโภค	**10,903.42**	**4,100.70**	**3,962.37**	**18,966.49**	**2**
เก็บไว้ทำพันธุ์	**27,258.55**	**10,251.76**	**9,905.91**	**47,416.23**	**5**
นำมาจำหน่าย	**507,009.09**	**190,682.75**	**184,249.99**	**881,941.84**	**93**
- พ่อค้ารวบรวม ขาจร	54,517.11	20,503.52	19,811.83	94,832.46	67.74
- พ่อค้ารวบรวท้องถิ่น	343,457.77	129,172.19	124,814.51	597,444.47	10.75
- โรงสี	109,034.21	41,007.04	39,623.65	189,664.91	21.51
แปรรูปจากข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร					
ข้าวเปลือกที่เข้าสู่โรงสีทั้งหมด	**507,009.09**	**190,682.75**	**184,249.99**	**881,941.84**	**100**
ข้าวสาร	**278,855.00**	**104,875.52**	**101,337.50**	**485,068.01**	55
ปลายข้าว	76,051.36	28,602.41	27,637.50	132,291.28	15
รำข้าว	50,700.91	19,068.28	18,425.00	88,194.18	10
แกลบ	101,401.82	38,136.55	36,850.00	176,388.37	20

ตารางที่ 4.9 ปริมาณการกระจายข้าวสารพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงลสู่ช่องทางการตลาด ปีการเพาะปลูก 2555

ข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง	นาชลประทาน (กก.)	นาน้ำทะเลรุกล้ำ (กก.)	นาน้ำฝน (กก.)	รวม (กก.)	รวมเฉลี่ย (%)
ข้าวสาร	**278,855.00**	**104,875.52**	**101,337.50**	**485,068.01**	**100**
ร้านขายส่ง	22,308.40	8,390.04	8,107.00	38,805.44	8
โรงงานแป้ง	139,427.50	52,437.76	50,668.75	242,534.01	50
พ่อค้านอกพื้นที่	117,119.10	44,047.72	42,561.75	203,728.57	42

ข้าวสารจากโรงสีจะกระจายไป 4 ช่องทางหลักคือ ขายพ่อค้านอกพื้นที่ร้อยละ 42 ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 58 จะกระจายไปสู่มือผู้บริโภค 2 ช่องทางคือ ร้านค้าส่งร้อยละ 8 และโรงงานแป้งร้อยละ 50 ของข้าวสารทั้งห มด (โดยเฉพาะโรงงานแป้งขนมจีน และขนมลา) การจำหน่ายข้าวสารของโรงสี จะมีบรรจุภัณฑ์ 2 ขนาดเช่นเดียวกับข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงคือ กระสอบละ 100 กิโลกรัม และ 48 กิโลกรัม โดยโรงงานแป้งจะนิยมซื้อข้าวสารขนาดกระสอบละ 48 กิโลกรัมเพราะยกหรือเคลื่อนย้ายง่ายในกระบวนการแปรรูป ข้าวพันธุ์ชัยนาท และพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงอื่นๆ (ไม่รวมหอมปทุม) จะจำหน่ายเฉลี่ย 18-19 บาทต่อกิโลกรัม หรือเท่ากับ 864-912 บาทต่อ 48 กิโลกรัม โดยข้าวสารทุกประเภทจะบวกค่าขนส่งอีกกระสอบละ 20 บาท ถ้าต้องส่งต่างจังหวัด

ส่วนปลายข้าว และรำข้าวโ รงสีจะขายให้กับโรงงานอาหารสัตว์โดยจะมีพ่อค้ารวบรวมมารับซื้อถึงที่ในราคาเฉลี่ย 13 บาทต่อกิโลกรัม รำข้าวราคาเฉลี่ย 9 บาทต่อกิโลกรัม แกลบจะขายให้กับโรงงานปาล์มน้ำมัน โรงงานปูนซีเมนต์ ฟาร์มเลี้ยงไก่ ในราคาเฉลี่ย 1.5 บาทต่อกิโลกรัม

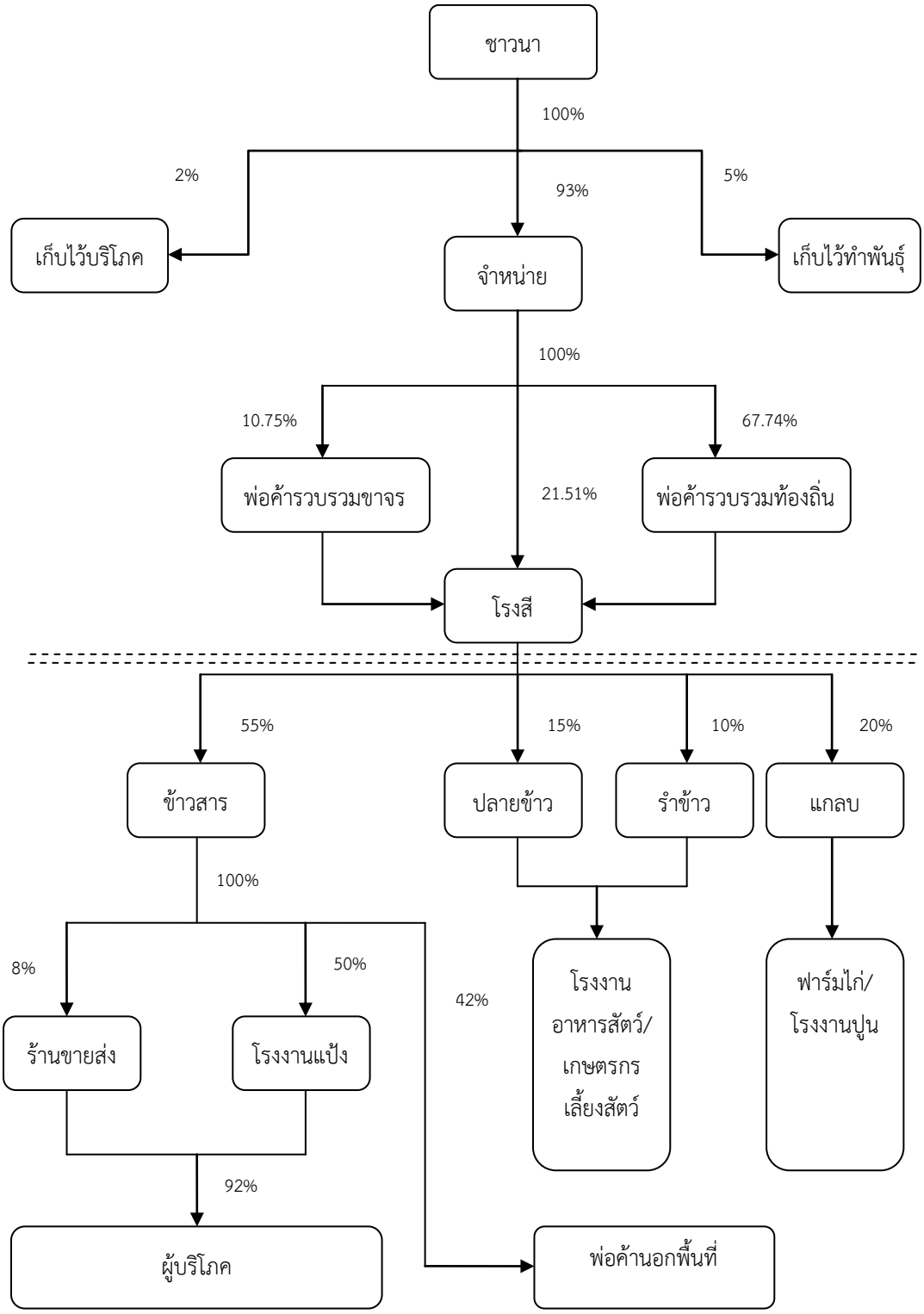

ภาพที่ 4.9 วิถีตลาดข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง (ข้าวพันธุ์ใหม่)

4.7 ต้นทุนการตลาดของชาวนา

ชาวนาในพื้นที่เป็นชาวนารายย่อย ส่วนใหญ่จะไม่มีรถขนข้าวของตัวเองจึงต้องจ้างรถของโรงสี หรือไม่ก็รถของนายหน้ารถเกี่ยว นายหน้าโรงสีขนส่งข้าวไปขาย โดยเกษตรกรเกือบทั้งหมดจะนิยมจ้างรถของนายหน้ากลุ่มนี้ โดยมีค่าใช้จ่ายระหว่า ง 300-500 บาทต่อตัน หรือเท่ากับ 0.3-0.5 บาทต่อกิโลกรัม ขึ้นอยู่กับระยะทางในการขนส่ง แต่เกษตรกรส่วนใหญ่จะได้รับข้อมูลจากโรงสีว่าไม่ต้องจ่ายค่าขนส่ง โรงสีจะจ่ายให้กับเจ้าของรถเอง

ตารางที่ 4.10 การจำหน่ายผลผลิตข้าว และต้นทุนการตลาดของชาวนา

ค่าใช้จ่าย	ต.ควนโส	ต.ท่าหิน	ต.ชุมพล
1. ค่าขนส่ง (บาทต่อตัน)			
1.2 จ้างรถเพื่อนบ้าน	-	500.00	110.34*
1.3 จ้างรถโรงสี/รถเกี่ยว	300.00	-	-
2. หักความชื้น/สิ่งเจือปน			
2.1 หักความชื้น (5-10%)	ขายเหมา		เก็บไว้บริโภค
2.2 หักสิ่งเจือปน (10-12%)	หากขายตามคุณภาพจะถูกหักความชื้นและสิ่งเจือปน ประมาณ 150-220 กิโลกรัมต่อตัน		
3. ค่าแรงงาน (บาทต่อตัน)	หลังจากชั่งข้าวที่นาแล้วการขนไปขาย		
3.1 แรงงานครัวเรือน	เจ้าของนาไม่จำเป็นต้องไปเอง แต่จะให้	300	150
3.2 แรงงานจ้าง	นายหน้าทำหน้าที่ขาย และเก็บเงินให้	-	-

* ขนจากที่นากลับบ้านมาเก็บไว้บริโภคไม่ได้ขนไปขาย

การหักความชื้น และสิ่งเจือปนของโรงสี โดยการหักความชื้นโรงสีจะใช้เครื่องวัดโดยมีฐานที่ร้อยละ 14 โดยปกติชาวนาจะถูกตัดความชื้นร้อยละ 5-10 หรือเท่ากับ 50-100 กิโลกรัมต่อตัน ในส่วนของการหักสิ่งเจือปนนั้นชาวนาเสียเปรียบโรงสีมาก เพราะโรงสีจะใช้การกะประมาณโดยสายตา ซึ่งโรงสีส่วนใหญ่จะหักสิ่งเจือปนร้อยละ 10-12 หรือเท่ากับ 100-120 กิโลกรัมต่อตัน (ตารางที่ 4.10) ฉะนั้นเมื่อนำข้าวไปขายโรงสีชาวนาจะถูกหักน้ำหนักข้าวสูงถึง 150-220 กิโลกรัมต่อตัน หรือคิดเป็นเงินเท่ากับ 1,296-1,900.8 บาทต่อตัน หรือเท่ากับ 1.3-1.9 บาทต่อกิโลกรัม และนอกจากจะถูกหักความชื้น และสิ่งเจอปนแล้วการขายข้าวโดยการวัดความชื้น และสิ่งเจอปนชาวนาต้องไปขายด้วยตัวเองที่โรงสี ต้องเสียเวลาในการเดินทาง และ รอคอย ยกเว้นบ้านท่าหินที่จ้างรถกระบะเพื่อนบ้านขนข้าวไปขายในอำเภอระโนด โดยค่าขนเหมาจ่ายเที่ยวละ 500 บาท (สูงสุด 3 ตัน)

ค่าจ้างแรงงานครัวเรือน ซึ่งในพื้นที่บ้านท่าหิน กับตำบลชุมพลที่ชาวนานิยมไปขายข้าวด้วยตนเอง พื้นที่นี้จะไม่ขายข้าวทันที่หลังการเก็บเกี่ยวเพร าะต้องเก็บไว้บริโภคก่อน หากเห็นว่าจะเหลือ หรือมีความจะเป็นต้องใช้เงินจะนำออกขายเป็นระยะ

เพราะฉะนั้นชาวนาจะมีต้นทุนทางการตลาดเพิ่มขึ้นจากต้นทุนการผลิตอีก 1.6-2.4 บาทต่อกิโลกรัม

4.8 ปัญหา อุปสรรค และความต้องการของชาวนา

4.8.1 ปัญหา และอุปสรรคในการทำนา

ปัญหา และอุปสรรคในการทำนาของชาวนาในพื้นที่ศึกษาสามารถสรุปในภาพรวมได้ ตามตารางที่ 4.11 โดยประเด็นปัญหา จะแบ่งเป็น หัวข้อใหญ่ 3 ด้าน คือ ด้านการผลิต ด้านการตลาด และด้านการจัดการไร่นา

ตารางที่ 4.11 ปัญหา และอุปสรรคในการทำนา

พื้นที่ / ปัญหา/อุปสรรค	พื้นที่นาชลประทาน	พื้นที่นาน้ำทะเลรุกล้ำ	พื้นที่นาน้ำฝน
ด้านการผลิต	- ปุ๋ยราคาแพง - ค่าแรงแพง - ค่าจ้างรถเกี่ยวแพง - น้ำท่วมซ้ำซาก/ฝนตกช่วงหว่านข้าว - โรคไหม้คอรวงรบกวนข้าวชัยนาท - ผลผลิตต่อไร่ต่ำ - หอยเชอรี่ระบาด	- ปุ๋ยราคาแพง - ค่าแรงแพง - ค่าจ้างรถเกี่ยวแพง - น้ำเค็มรุกล้ำในช่วงหน้าแล้ง - โรคไหม้คอรวงรบกวนข้าวชัยนาท - ผลผลิตต่อไร่ต่ำ - หอยเชอรี่ระบาด	- ปุ๋ยราคาแพง - ค่าแรงแพง - ค่าจ้างรถเกี่ยวแพง - ปัญหาภัยแล้งในฤดูนาปรัง - โรคไหม้คอรวงรบกวนข้าวชัยนาท - ผลผลิตต่อไร่ต่ำ - หอยเชอรี่ระบาด
ด้านการตลาด	- ปัญหาถูกหักความชื้นการหักสิ่งเจอปนโรงสีใช้การกะด้วยสายตา ไม่มีมาตรฐานเป็นช่องทางให้เอาเปรียบได้ - ปัญหาราคาต่ำเมื่อเทียบกับราคาปัจจัยการผลิต - ปัญหาค่าขนส่งแพง - ขาดอำนาจต่อรอง - แหล่งรับซื้อที่เข้าโครงการรับจำนำน้อยกว่าผลผลิต	- ปัญหาถูกหักความชื้นการหักสิ่งเจอปนโดนโรงสีเอาเปรียบราคา - ปัญหาราคาผลผลิตต่ำเมื่อเทียบกับราคาปัจจัยการผลิต - ขาดอำนาจต่อรอง - แหล่งรับซื้อที่เข้าโครงการรับจำนำน้อยกว่าผลผลิต	- ปัญหาถูกหักความชื้นการหักสิ่งเจอปนโรงสีเอาเปรียบราคา - ปัญหาราคาผลผลิตต่ำเมื่อเทียบกับราคาปัจจัยการผลิต - ขาดอำนาจต่อรอง - แหล่งรับซื้อที่เข้าโครงการรับจำนำน้อยกว่าผลผลิต
ด้านการจัดการไร่นา	- ใส่ปุ๋ยโดยขาดความเข้าใจ - ใช้เมล็ดพันธุ์มากเกินความจำเป็น - ใช้แรงงานและเวลาสำหรับการดูแลไร่นาน้อย - การเก็บเกี่ยวมีเมล็ดข้าวสูญเสีย (หลงเหลือ) เยอะ - ไม่มีลานตากทำให้ต้องขายข้าวความชื้นสูง เปิดช่องให้ถูกตัดราคา	- ใส่ปุ๋ยโดยขาดความเข้าใจ - ใช้เมล็ดพันธุ์มากเกินความจำเป็น - ใช้แรงงานและเวลาสำหรับการดูแลไร่นาน้อย - การเก็บเกี่ยวมีเมล็ดข้าวสูญเสีย (หลงเหลือ) เยอะ - ไม่มีลานตากทำให้ต้องขายข้าวความชื้นสูง เปิดช่องให้ถูกตัดราคา	- ใส่ปุ๋ยโดยขาดความเข้าใจ - ใช้เมล็ดพันธุ์มากเกินความจำเป็น - ใช้แรงงานและเวลาสำหรับการดูแลไร่นาน้อย - การเก็บเกี่ยวมีเมล็ดข้าวสูญเสีย (หลงเหลือ) เยอะ - ไม่มีลานตากทำให้ต้องขายข้าวความชื้นสูง เปิดช่องให้ถูกตัดราคา

ปัญหาสำคัญด้านการผลิต ของทั้ง 3 พื้นที่จะเห็นได้ว่ามีความคล้ายคลึงกัน คือ ปัญหาปุ๋ยเคมีราคาสูง ปัญหาค่าจ้างแรงงาน รถเกี่ยว และปัญหาหอยเชอรี่ระบาด ส่วนปัญหาเฉพาะพื้นที่ คือ น้ำท่วมซ้ำซาก ภัยแล้ง พื้นที่น้ำทะเลรุกล้ำ จะมีแนวทางการแก้ปัญหาสามารถดำเนินการได้ดังนี้

1. ราคาปุ๋ยเคมี เกษตรกรต้องพยายามหาทางลดการใช้ลงเพราะจากการวิเคราะห์ พบว่าการใช้ปุ๋ยเคมีในปัจจุบันนั้นไม่ก่อให้เกิดการเพิ่มปริมาณผลผลิตข้าวอย่างชัดเจน การรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อให้มีอำนาจในการต่อรองราคา

2. ปัญหาน้ำท่วม เป็นภัยธรรมชาติที่คุกคาม และเกิดขึ้นบ่อยครั้งมากขึ้น สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ในส่วนนี้การแก้ปัญหาเกษตรกร ต้องวางแผนระยะเวลาการผลิต และการเลือกพันธุ์ข้าวในแต่ละช่วงให้ดี เช่น เลือกพันธุ์ข้าวท นน้ำ (พันธุ์พื้นเมือง) ในฤดูที่มีความเสี่ยงสูง เลือกการปักดำแทนการหว่านน้ำตมเพื่อลดความเสี่ยงจากฝนตกหนักในช่วงหว่านกล้า

3. ปัญหาหอยเชอรี่ เนื่องจากวงชีวิตของหอยเชอรี่ต้องอาศัยน้ำในการเติบโต นักวิชาการหลายท่านจึงแนะนำให้เกษตรกร ใช้วิธีปล่อยที่ดินให้แห้งในฤดูร้อนเพื่อทำลายตัวหอย และไข่หอยในดิน แต่วิธีการนี้เกษตรกรในพื้นที่เดียวกันต้องพร้อมใจกันทำ เพราะหากมีบางคนไม่ร่วมมือหอยเชอรี่ก็จะมีที่ให้ขยายพันธุ์ และกระจายไปสู่แปลงนาอื่นในฤดูน้ำหลากอีก

4. ปัญหาภัยแล้ง พื้นที่แห้งแล้งส่วนใหญ่จะอยู่ไม่ห่างจากทะเลสาบสงขลา และโครงการชลประทานลุ่มน้ำปากพนังเท่าไรนัก แต่ไม่มีระบบชลประทานขนาดเล็ก และเครื่องสูบน้ำเข้าพื้นที่ อีกทั้งในช่วงหน้าแล้งน้ำเค็มจะหนุนเข้ามา ทำให้ไม่สามารถใช้น้ำเพื่อการเพาะปลูกได้ แนวทางแก้ไข คือ ให้จัดทำโครงการชลประทาน และอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กกระจายให้ทั่วพื้นที่ เพื่อสำรองน้ำที่มีปริมาณมากในหน้าฝน ไว้ใช้ในหน้าแล้ง

ปัญหาการตลาด ที่สำคัญของทั้ง 3 พื้นที่ คือ ปัญหาการหักความชื้น และสิ่งเจือปน ปัญหาค่าขนส่งแพง และปัญหาขาดอำนาจต่อรอง สำหรับแนวทางการแก้ปัญหาสามารถดำเนินการได้ดังนี้

1. ปัญหาการหักความชื้ น และสิ่งเจือปน ที่ตัดเยอะ และล่าช้า ซึ่งส่งผลให้ชาวนาส่วนใหญ่เลือกใช้การขายแบบเหมา เพราะสะดวก แต่จะได้ราคาต่ำกว่าราคาตลาด แนวทางการแก้ปัญหา เกษตรกรต้อง ปรับปรุงคุณภาพผลผลิตให้ดีขึ้น เช่น การรวมตัวกันสร้างลานตากเพื่อตากข้าวให้ความชื้นลดลงก่อนจะขาย

2. ปัญหาค่าขนส่งแพง และขาดอำนาจต่อรอง ปัญหานี้ชาวนาเกือบทั้งหมด ไม่ทราบ เพราะมักจะทราบจากนายหน้า หรือโรงสีว่าขนส่งให้โดยไม่คิดเงิน โรงสีจะช่วยจ่ายค่าขนให้ แต่จากการสำรวจ พบว่า ที่จริงแล้วโรงสีได้หักค่าขนส่งไว้ในราคาข้าวที่เสนอต่อชาวนาไปเรียบร้อยแล้ว การแก้ปัญหา ชาวนาต้องรวมตัวกันต่อรองค่าขนส่ง และราคา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่มีโครงการรับจำนำโรงสีจะแย่งข้าวกันมากเป็นโอกาสที่ดี ที่ชาวนาจะได้ต่อรองในส่วนนี้ หรืออาจใช้รูปแบบสหกรณ์ ที่จ้างให้สมาชิกขนส่งให้ในราคาถูก และที่สำคัญชาวนาต้องติดตามข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์ตลาดอย่างใกล้ชิดในช่วงผลผลิตข้าวออก

ปัญหาด้านการจัดการ เป็นปัญหาที่เกิดจากการจัดการไร่นาโดยใช้ความเคยชินของเกษตรกร มากกว่าใช้ความรู้ ทั้ง ๆ ที่เกษตรกรส่วนใหญ่ทราบว่าแนวปฏิบัติที่ถูกต้องควรจะเป็นอย่างไร แต่ความเคยชินทำให้ไม่เชื่อในองค์ความรู้ที่ตนเองมี ปัญหาที่สำคัญคือ ปัญหาการใช้ปุ๋ยเคมี ปัญหาการใช้เมล็ดพันธุ์เกิน และการให้เวลากับการดูแลไร่นาน้อย การแก้ปัญหา ควรดำเนินการดังนี้

1. ปัญหาการใช้ปุ๋ยเคมีโดยขาดความเข้าใจ ปัจจุบันชาวนาใช้ปุ๋ยตามความเคยชินของตนเองมากกว่าจะใช้เพื่อเพิ่มผลผลิตจริง ๆ ชาวนาใส่ปุ๋ยตัวเดิมซ้ำ ๆ ทุกปี โดยไม่ทราบว่า มีประโยชน์ต่อการเพิ่มผลผลิตข้าวมากแค่ไหน ปุ๋ยที่ใส่ลงไป มีไม่พอจริงหรือเปล่า ซึ่งจากการสำรวจปุ๋ยเป็นต้นทุนหลักของการผลิตเลยทีเดียว ดังนั้นเพื่อให้การใช้ปุ๋ยมีประสิทธิภาพสูงสุด ชาวนาควรใช้บริการปุ๋ยสั่งตัดของกรมวิชาการเกษตร เพื่อให้สามารถทราบชนิด และปริมาณปุ๋ยที่ต้องใช้ให้ถูกต้อง

2. ปัญหาการใช้เมล็ดพันธุ์เกิน เป็นอีกความเชยชินของชาวนา ปัจจุบั นชาวนาใช้เมล็ดพันธุ์มากถึง 25-30 กิโลกรัมต่อไร่ หรือประมาณ 800,000-1,000,000 เมล็ดต่อไร่ ในขณะที่ศูนย์วิจัยข้าวแนะนำให้ใช้พียง 15 กิโลกรัมต่อไร่ สำหรับกรณีนี้ การแก้ไขทำได้วิธีเดียว คือ เร่งทำความเข้าใจกับเกษตรกร นักวิชาการที่เกี่ยวข้องไม่ควรเห็นแก่ยอดขายพันธุ์ข้าว ของทั้งศูนย์เมล็ดพันธุ์และพ่อค้า เพราะที่ผ่านมาชาวนาเสียหายจากความเข้าใจผิดนี้มามากพอแล้ว

3. ปัญหาการให้เวลากับการดูแลไร่นาน้อย ถ้าจะพูดว่า ชาวนาในภาคใต้ทำ นาแบบผู้จัดการไร่นามากกว่าชาวนาที่หลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดิน คงไม่ผิดมากนัก เพราะจากการสำรวจระบบการผลิตของชาวนาในทุกพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นเขตชลประทาน หรือนอกเขตชลประทาน จะใช้การจ้างแรงงาน และเครื่องจักรเป็นส่วนใหญ่ตั้งแต่ การเตรียมดิน การหว่าน การเก็บเกี่ยว และยังใช้เวลาในการดูแลแปลงนาหลังการปลูกน้อย จึงอาจเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผลผลิตเฉลี่ยต่ำ แนวทางแก้ไข คือ ชาวนา ควรมีตารางแผนการจัดการไร่นาช่วงหลังหว่านกล้าไปแล้วของตัวเอง ว่าในแต่ละช่วงนั้นต้องลงไปจัดการไร่นาอย่างไรบ้าง เช่น ดูแลหญ้า โรคระบาด การบุกรุกของสัตว์และแมลง การดูแลน้ำ เป็นต้น

4.8.2 ความต้องการของชาวนา

ชาวนาในพื้นที่จังหวัดสงขลามีความต้องการที่คล้ายคลึงกัน

ความต้องการด้านการผลิต ชาวนามีความต้องการให้ภาครัฐเข้ามาช่วยในการลดต้นทุนการผลิต ทั้งด้านราคาปุ๋ย ราคาเมล็ดพันธุ์ที่สูงขึ้น อาจเป็นการปรับราคาตลาด หรือการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์การเกษตรเพื่อให้เกษตรกรซื้อปุ๋ยได้ในราคาที่ถูกลง ในทางปัญหาด้านภัยธรรมชาติก็เช่นเดียวกันชาวนามีความต้องการให้รัฐบาลมีมาตรการในการเยียวยาที่เหมาะสมกับต้นทุนที่ลงไป

ความต้องการด้านการตลาด ชาวนาต้องการให้ภาครัฐมีนโยบายในการประกันราคาผลผลิต หรือรับซื้อผลผลิตในราคาที่เหมาะสม เมื่อเปรียบเทียบกับต้นทุนของชาวนา

ความต้องการด้านการจัดการไร่ ชาวนามีความต้องการให้มีผู้มีความรู้ ความชำนาญมาให้ความรู้เกี่ยวกับการทำนา และการจัดการฟาร์ม เพื่อให้ลดต้นทุ นในการทำนาเป็นการเพิ่มรายได้แก่เกษตรกร

4.9 วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis)

การวิเคราะห์โอกาสทางการผลิตของชาวนาในพื้นที่ศึกษาจังหวัดสงขลา เป็นการระบุถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ อุปสรรค ที่มีต่อการผลิตข้าวเปลือก รายละเอียดของการวิเคราะห์มีดังนี้

จุดแข็ง

1. เกษตรกรมีความเชี่ยวชาญในการทำการเกษตร และองค์ความรู้ในการผลิตข้าวมาอย่างยาวนาน
2. พื้นที่มีความเหมาะสมในการปลูกข้าว

จุดอ่อน

1. เกษตรกรมีการศึกษาที่ไม่สูงนัก และมีความเคยชินกับการทำนาแบบเดิมมาโดยตลอด จึงไม่มีความต้องการที่จะเรียนรู้นวัตกรรม และเทคโนโลยีในการผลิตใหม่ ๆ
2. ชาวนาปัจจุบันเป็นเกษตรกรสูงวัย และส่วนใหญ่ไม่มีผู้สืบทอดการปลูกข้าว

โอกาส

1. หน่วยงานของรัฐมีความสนใจ และต้องการที่จะให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกร ทั้งทางด้านองค์ความรู้ และด้านการผลิต
2. ภาครัฐมีนโยบายรับจำนำข้าวเปลือกเพื่อเพิ่มรายได้ของเกษตรกร
3. ในพื้นที่ศึกษามีโรงสีที่เข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวกับทางภาครัฐเพิ่มขึ้น

อุปสรรค

1. ระบบชลประทาน และการบริหารจัดการน้ำยังไม่ทั่วถึง
2. ต้นทุนในการผลิตที่สูงขึ้น ทั้งราคาปุ๋ย ค่าแรงคนงาน ราคาน้ำมัน
3. ภัยจากธรรมชาติ น้ำท่วมซ้ำซาก ภัยแล้ง

กลยุทธ์ภายใต้จุดแข็งและโอกาส เพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตโดยใช้ความรู้ความชำนาญของเกษตร พื้นที่ที่มีความเหมาะสมแก่การปลูกข้าว บวกกับความช่วยเหลือของภาครัฐในด้านองค์ความรู้ในการผลิต	**กลยุทธ์ภายใต้จุดอ่อนและโอกาส** เกษตรกรจะต้องเรียนรู้ในด้านการผลิตที่ทางภาครัฐมีการให้ความรู้ และเรียนรู้ที่ จะใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มรายได้ และเป็นอาชีพหลักที่สามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง
กลยุทธ์ภายใต้จุดแข็งและอุปสรรค เกษตรกรจะต้องใช้ความรู้ความชำนาญในการปลูกข้าว เพื่อวางแผนระยะเวลาการผลิต และการเลือกพันธุ์ข้าวในแต่ละช่วงเวลาให้มีความเหมาะสม	**กลยุทธ์ภายใต้จุดอ่อนและอุปสรรค** จะต้องมีความช่วยเหลือจากภาครัฐบาลในการจัดการกับปัญหา ในด้านของระบบชลประทาน และการจัดการน้ำ อีกทั้งต้องเร่งมือในการพัฒนาองค์ความรู้แก่เกษตรกรชาวนา

ภาพที่ 4.10 วิเคราะห์ SWOT Matrix ของเกษตรกรจังหวัดสงขลา

จากการวิเคราะห์ SWOT Analysis ของชาวนาในเขตพื้นที่จังหวัดสงขลา จึงทำให้เกิดกลยุทธ์ทางเลือกในการพัฒนา (SWOT Matrix) แบ่งเป็น กลยุทธ์ จุดแข็ง -โอกาส เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตโดยใช้ความรู้ความชำนาญของเกษตรกร พื้นที่ที่มีความเหมาะสมแก่การปลูกข้าว บวกกับค วามช่วยเหลือของภาครัฐในด้านองค์ความรู้ในการผลิต กลยุทธ์ จุดแข็ง -อุปสรรค เกษตรกรจะต้องใช้ความรู้ความชำนาญในการปลูกข้าว เพื่อวางแผนระยะเวลาการผลิต และการเลือกพันธุ์ข้าวในแต่ละช่วงเวลาให้มีความเหมาะสม กลยุทธ์ จุดอ่อน-โอกาส เกษตรกรจะต้องเรียนรู้ในด้านการผลิตที่ทางภาครัฐมีการให้ความรู้ และเรียนรู้ที่จะใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มรายได้ และเป็นอาชีพหลักที่สามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง และกลยุทธ์ จุดอ่อน -อุปสรรค จะต้องมีความช่วยเหลือจากภาครัฐบาลในการจัดการกับปัญหา ในด้านของระบบชลประทาน และการจัดการน้ำ อีกทั้งต้องเร่งมือในการพัฒนาองค์ความรู้แก่เกษตรกรชาวนา

บทที่ 5

สรุปผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเศรษฐกิจการผลิต และการตลาดข้าวเปลือกในจังหวัดสงขลาครั้งนี้ เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิตข้าวเปลือกในจังหวัดสงขลา วิเคราะห์องค์ประกอบ ต้นทุน และผลตอบแทนของการผลิตข้าวเปลือกในพื้นที่จังหวัดสงขลา ศึกษาวิถีการตลาดข้าวเปลือกในจังหวัดสงขลา และวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็ง ของการผลิตข้าวเปลือกเพื่อการค้าในจังหวัดสงขลา ข้อมูลประกอบด้วยการวิเคราะห์สถิติพื้นฐานจากการสำรวจข้อมูลทั่วไปในพื้นที่ จังหวัดสงขลาที่มีการปลูกข้าวในปีเพาะปลูก 2554/2555 เลือกตามลักษณะพื้น ที่ศึกษา 3 ลักษณะ คือพื้นที่นาชลประทาน เลือกตำบลควนโส อำเภอควนเนียง นาที่มีการรุกล้ำของน้ำทะเล เลือกตำบลท่าหิน อำเภอสทิงพระ และนาน้ำฝน เลือกตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ เป็นตัวแทนเกษตรกรในพื้นที่ตามลักษณะต่าง ๆ

ผลการศึกษาสถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกรตัวอย่าง พบว่าชาวนากลุ่มตัวอย่างจะเป็นหัวหน้าครอบครัวมีอายุเฉลี่ย 56.2 ปี คู่สมรสมีอายุเฉลี่ย 53.7 ปี และบุตร มีอายุเฉลี่ย 39.8 ปี จะเห็นได้ว่าชาวนาในพื้นที่ศึกษามีอายุสูงกว่า 50 ปี สะท้อนให้เห็นถึงเกษตรกรสูงวัยในภาคการผลิตข้าว จากการสำรวจเกษตรกรร้อยละ 88.5 มีอาชีพในการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก อีกร้อยละ 11.5 จะประกอบอาชีพอื่นแต่ยังอยู่ในหมู่บ้านหรือ อำเภอ เช่น ให้เช่าที่ดิน ค้าขาย รับจ้างทั้งใน และนอกภาคการเษตร จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน ต่อครัวเรือน

ระดับการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือนพบว่า ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 พื้นที่ มีลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 70-79) รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษา (ร้อยละ 16-27) ที่เหลืออีกประมาณร้อยละ 4.0 จบการศึกษาระดับอาชีวะ และปริญญาตรี

สำหรับแหล่งรายได้ และแหล่งที่ม าของรายได้ของชาวนาในพื้นที่ศึกษา พบว่าโดยรวมแล้วรายได้หลักของชาวนาไม่ได้มาจากการทำนาอีกต่อไป รายได้สุทธิในภาพรวมเฉลี่ยทุกพื้นที่เท่ากับ 163,953 บาทต่อปี ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็นรายได้จาการผลิตข้าวเพียงร้อยละ 9.53 ที่เหลือจะกระจายไปในกลุ่มการรับจ้างนอกภาคการเกษตรมากที่สุดร้อยละ 36.34 รายได้จากกำไรการประกอบธุรกิจส่วนตัว เช่น ขายของ ขับรถขนของ แปรรูปสินค้าเกษตร เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 16.48 และรายได้จากการเกษตรอื่น ๆ ร้อยละ 18.08

แบบแผนการผลิตข้าวเกษตรกรจะเพาะปลูกข้าวปีละ 2 ครั้ง คือนาปี และนาปรังนาปีจะเริ่มเพาะปลูกพร้อมกันทั้ง 3 พื้นที่ จะเริ่มทำนาปีในช่วงเดือนกรกฎาคม- กันยายน และจะไปเก็บเกี่ยวในช่วงเดือน มกราคม-กุมภาพันธ์ สำหรับการทำนาปรัง พื้นที่นาชลประทาน และนาน้ำฝนจะเริ่มในเดือน มีนาคม-เมษายน จะเก็บเกี่ยวในช่วงเดือน กรก ฎาคม-สิงหาคม เว้นแต่ที่ตำบลท่าหินซึ่งจะเร่งทำให้เสร็จก่อนเดือน เมษายน เพื่อให้สามารถสูบน้ำจากลำคลองมาหล่อเลี้ยงนาข้าวได้เพียงพอให้ข้าวเติบโตก่อนที่น้ำเค็มจากทะเลหนุนในปลายเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม และจะไม่สามารถสูบน้ำเข้าในนาได้ วิธีการปลูกข้าว ชาวนาส่วนใหญ่จะทำนาโดยวิธีหว่านน้ำตม ส่วนการหว่านสำรวยยังพอมีบ้างโดยเฉพาะในพื้นที่ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ เนื่องจากเป็นพื้นที่นาน้ำฝน ชาวนา

บางราย ที่อาศัยในเขตบ้านเกาะ หมู่ที่ 7 ที่ทำนาโดยการหว่านสำรวย เนื่องจากมีที่นาอยู่ห่างจากแหล่งน้ำ และไม่อยู่ในโครงการชลประทานลุ่มน้ำปากพนัง

พันธุ์ข้าวที่ชาวนาในพื้นที่ศึกษาปลูก เป็นพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง ข้าวพันธุ์ชัยนาทมีการปลูกมากที่สุด เนื่องจากให้ผลผลิตสูง โรงสีนิยม และเข้าโครงการรับจำนำได้ รองลงมาคือ ข้าวพันธุ์สุพรรณบุรี ส่วนพันธุ์หอมปทุมนั้นจะปลูกเพื่อเก็บไว้บริโภค โดยเฉพาะในพื้นที่ซึ่งให้ผลผลิตข้าวต่อไร่ต่ำ ชาวบ้านจะปลูกข้าวหอมปทุมไว้บริโภคมากกว่าจะปลูกข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงที่มีผลผลิตต่ำ ไม่เพียงพอกับการบริโภคทั้งปี สำหรับข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงหรือพันธุ์พื้นเมืองซึ่งจะปลูกได้เฉพาะในฤดูนาปีเท่านั้น ข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงที่นิยมปลูกได้แก่ ข้าวเฉี้ยง ข้างเล็บนก และข้าวสังข์หยด โดยข้าวเฉี้ยงจะปลูกเพื่อจำหน่าย ข้าวเล็บนกจะปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก สำหรับข้าวสังข์หยด จะปลูกเพื่อขายเช่นเดียวกับข้าวเฉี้ยง แต่ชาวนามักจะเก็บไว้ขายตอนราคาดี ไม่ขายหลังเก็บเกี่ยวทันทีเหมือนข้าวอื่น

การวิเคราะห์ต้นทุน และผลตอบแทนการผลิตข้าวเปลือก พันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง (ข้าวพันธุ์ใหม่) ในพื้นที่ศึกษา โดยจะจำแนกเป็นต้นทุนการผลิตที่เป็นต้นทุนผันแปร และต้นทุนคงที่ พบว่า ต้นทุนการผลิตในพื้นที่ศึกษามีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 3,741.57 บาทต่อไร่ โดยแยกเป็นต้นทุนผันแปรเฉลี่ย 3,205.50 บาทต่อไร่ คิดเป็น ร้อยละ 85.67 ของต้นทุนทั้งหมด และต้นทุนคงที่เฉลี่ย 536.07 บาทต่อไร คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 14.33 ของต้นทุนทั้งหมด เมื่อพิจารณาต้นทุนในการผลิตทั้งหมดพบว่า ต้นทุนที่มีสัดส่วนมากที่สุดคือต้นทุนค่าแรงงานเครื่องจักร ค่าปุ๋ยเคมี เฉลี่ยเท่ากับ 1,388.39 และ 951.87 บาทต่อไร่ ตามลำดับ ต้นทุนที่สำคัญอีกตัวหนึ่งคือต้นทุนเมล็ดพันธุ์เฉลี่ยเท่ากับ 516.34 บาทต่อไร่ เกษตรกรผลิตข้าวเปลือกได้เฉลี่ย 443.00 กิโลกรัมต่อไร่ ขายได้ในราคาเฉลี่ย 9.52 บาทต่อกิโลกรัม เกษตรกรจะมีรายได้จากการขายข้าวเปลือกเฉลี่ย 4,224.04 บาทต่อไร่ และจะมีกำไรจากการปลูกข้าวเฉลี่ย 323.33 บาทต่อไร่ ต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง (ข้าวพันธุ์พื้นเมือง) มีต้นทุนการผลิตรวมทั้งหมดเฉลี่ย 3,900.78 บาทต่อไร่ มีต้นทุนผันแปรเฉลี่ยเท่ากับ 3,324.90 บาทต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 85.24 ของต้นทุนทั้งหมด และต้นทุนคงที่เฉลี่ย 575.88 บาทต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 14.76 ของต้นทุนทั้งหมด ต้นทุนในการผลิตที่สูงที่สุดคือต้นทุนค่าแรงเครื่องจักร ค่าปุ๋ยเคมี และค่าเมล็ดพันธุ์ ซึ่งเท่ากับ 1,320.45, 983.62 และ465.93 บาทต่อไร่

ในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 พื้นที่จะเห็นได้ว่าต้นทุนการผลิตข้าวในเขตการผลิตนาน้ำฝนจะมีต้นทุนการผลิตที่ต่ำกว่าต้นทุนการผลิตในพื้นที่ นาชลประทาน และนาในพื้นที่มีน้ำทะเลรุกล้ำ ซึ่งต้นทุนในการผลิตข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงของนาน้ำฝนเท่ากับ 3,104.01 บาทต่อไร่ ส่วนต้นทุนการผลิตของพื้นที่นาที่มีน้ำทะเลรุกล้ำ และนาชลประทาน เท่ากับ 3,814.82 และ 4,086.65 บาทต่อไร่ ตามลำดับ

ในด้านการกระจายผลผลิตในพื้นที่ศึกษา พบว่า เกษตรกรจะขายข้าวเปลือกหลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จ จะเห็นได้ว่าข้าวเปลือกในมือเกษตรกรนั้น จะถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ เก็บไว้บริโภค เก็บไว้ทำเมล็ดพันธุ์ และที่เหลือ จะจำหน่ายสู่ตลาดข้าวเปลือก ข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง จะมีปริมาณการเก็บไว้บริโภคจำนวนมากกว่า ข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง โดยจะเก็บไว้บริโภคร้อยละ 20.5 ของผลผลิตทั้งหมด ส่วนข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงเก็บไว้บริโภคร้อยละ 2 ส่วนการเก็บไว้ทำพันธุ์นั้น ชาวนาจะเก็บทั้งสองพันธุ์ไว้ประมาณร้อยละ 5 ของผลผลิตทั้งหมด แต่การเก็บไว้ทำพันธุ์ข้าวพันธุ์ไม่

ไวต่อช่วงแสงจะเก็บไว้ทำพันธุ์ได้ 3-4 รุ่นเท่านั้นเพราะพันธุ์ข้าวจะเพี้ยนมีเมล็ดลีบ และได้ผลผลิตน้อย ที่เหลือนำไปจำหน่าย โดยชาวนามีช่องทางการจัดจำหน่ายข้า วเปลือก 3 ช่องทาง คือ ขายให้กับพ่อค้ารวบรวมทั้งถิ่น (พ่อค้าตัวแทนโรงสี และนายหน้ารถเกี่ยว) ร้อยละ 73.15 ของข้าวเปลือกที่นำมาจำหน่าย ขายให้กับผู้รับซื้อข้าวเปลือกขาจรจากนอกพื้นที่ร้อยละ 13.96 ของข้าวเปลือกที่นำมาจำหน่าย และจะขายให้กับโรงสีโดยตรงร้อยละ 12.89 ของข้าวเปลือกที่นำมาจำหน่าย อย่างไรก็ตาม การขายให้กับโรงสีโดยตรงหรือขายผ่านนายหน้าท้องถิ่นมักได้ราคาไม่แตกต่างกัน เพราะโรงสีจะไม่ให้ราคาแบบตัดหน้านายหน้าของตนเอง ยกเว้นในกรณีที่ชาวนาขนข้าวไปเองจะได้ค่าขนส่ง จากโรงสีอีกประมาณ 300-500 บาทต่อตัน (ขึ้นอยู่กับระ ยะทางการขนส่ง) อย่างไรก็ตามข้าวจากนายหน้าทั้ง 2 กลุ่มก็จะถูกส่งต่อไปให้โรงสี โดยนายหน้าขาจรจะขายให้กับโรงสีเท่ากับราคาประกาศบวก ค่าขนส่ง ในขณะที่นายหน้าท้องถิ่นจะได้ค่ารวบรวมจากโรงสีตันละ 50-100 บาท และจะได้เพิ่มค่าขนส่ง 300-500 เช่นเดียวกัน หากนายหน้าขนส่งข้าวจากที่นาไปให้โรงสีเอง

การวิเคราะห์ SWOT Analysis ในพื้นที่จังหวัดสงขลา พบว่า จุดแข็งของเกษตรกรมีความเชี่ยวชาญ และองค์ความรู้ในการผลิตข้าวมาอย่างยาวนาน อีกทั้งพื้นที่ในการทำนามีความเหมาะสมในการปลูกข้าว และส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่เกษตรกรเป็นเจ้าของเอง จุดอ่อน เกษตรกรในพื้นที่ศึกษามีการศึกษาที่ไม่สูงนัก และมีความเคยชินกับการทำนาแบบเดิมมาโดยตลอด จึงไม่มีความต้องการที่จะเรียนรู้นวัตกรรม และเทคโนโลยีในการผลิตใหม่ ๆ ชาวนาในปัจจุบันเป็นเกษตรกรสูงวัยเข้าสู่วัยเกษียน และส่วนใหญ่ไม่มีผู้สืบทอดในการปลูกข้าวเพราะยังม องเห็นว่าเป็นอาชีพที่ไม่มีความมั่นคงโอกาส หน่วยงานของรัฐมีความสนใจ และต้องการที่จะให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกร ทั้งทางด้านองค์ความรู้ และด้านการผลิต อีกทั้งภาครัฐยังมีนโยบายรับจำนำข้าวเปลือกเพื่อดูแลในส่วนของรายได้ของเกษตรกร และมีโรงสีที่เข้าร่วมโครงการกับทางภาครัฐเพิ่มขึ้น อุปสรรค ในด้านระบบชลประทาน และการบริหารจัดการน้ำยังไม่ทั่วถึง ต้นทุนในการผลิตที่สูงขึ้น ทั้งราคาปุ๋ย ค่าแรงคนงาน ราคาน้ำมัน และภัยจากธรรมชาติที่เกิดบ่อยครั้งขึ้น ทั้งน้ำท่วมซ้ำซาก และภัยแล้ง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. เกษตรกรในพื้นที่มีคุณลักษณะทั่วไป และแบบแผนการผลิตส่วนใหญ่ไม่แตกต่างกันมากนักแต่จะเห็นได้ถึงปัจจัยการผลิตบางตัวที่เห็นได้ชัดเจนคือ ปริมาณการใช้ปุ๋ย และเมล็ดพันธุ์ที่มีการใช้สูงมาก ในพื้นที่ 1 ไร่เกษตรกรใช้เมล็ดพันธุ์ถึง 30 กิโลกรัม ซึ่งอาจเป็นปริมาณที่มากเกินไปอีกทั้งการใช้ปุ๋ย ซึ่งหากมีการปรับปรุงปริมาณการใช้เมล็ดพันธุ์ และการใช้ปุ๋ย ให้ลดลงได้เกษตรกรก็จะมีรายได้ที่เพิ่มสูงขึ้น

2. ความช่วยเหลือจากภาครัฐบาลที่ให้แก่เกษตรกร ทั้งทางด้านการตลาด และทางด้านองค์ความรู้ ในด้านการตลาดภาครัฐได้มีนโยบาย รับจำนำข้าว และประกันราคา หากแต่เกษตรกรยังคงคิดว่ามีความยุ่งยากใ นหลาย ๆ ด้านทำให้เกษตรกรจำหน่ายข้าวแก่พ่อค้าท้องถิ่นอาจทำให้เกษตรกรได้รายได้ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย อีกทั้งรัฐบาลมีการจัดให้ความรู้แก่เกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรกรรม ถึงแม้เกษตรกรบางส่วนจะได้รับความรู้แต่ยังมีอีกมากที่ไม่ได้นำไปใช้ให้เกิด

การพัฒนา ดังนั้นการถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่เกษตรกร เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง และมีประสิทธิภาพในการทำงาน

3. จากผลการวิจัยพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย พื้นที่เพาะปลูกขนาดเล็ก และผลผลิตปริมาณไม่มากทำให้ต้นทุนการผลิตสูงดังนั้นควรส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกร หรือเสริมสร้างระบบสหกรณ์ เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรอง และความเข้มแข็งด้านการตลาด ข้างในพื้นที่เป็นการรวมกลุ่มในการใช้ปัจจัยการผลิตในราคาถูกกว่าซึ่งจะเป็นการยกระดับรายได้ของเกษตรกรได้อีกทางหนึ่ง

บรรณานุกรม

ก้องกษิต สุวรรณวิหค. (2546). *วิเคราะห์สภาพการผลิตและความพึงพอใจในการร่วมดำเนินการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชัยนาท 1 ฤดูแล้ง ปี 2546 ของเกษตรกรเขตลุ่มน้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช*. สุราษฎร์ธานี: ศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืชที่ 22 จังหวัดสุราษฎร์ธานี.

ชวลิต อังวิทยาธร. (2544). *การแลกเปลี่ยนและการค้าข้าวบริเวณชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนฟื้นฟู และพัฒนาเกษตรกร.

ชาญธวัช แง้เจริญกุล. (2555). *การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนจากการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 ของเกษตรกรผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์ข้าว ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวสุรินทร์ ในปีการผลิต 2551/52 - 2554/55*. สุรินทร์: ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวสุรินทร์.

ฑิฆัมพร สุทธิฤทธิ์. (2550). *การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนจากการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรสมาชิก ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 22 จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปีเพาะปลูก 2548*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธุรกิจเกษตร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สงขลา.

นภาพร เยาวรัตน์. (2542). *การวิเคราะห์เปรียบเทียบเศรษฐกิจการผลิตของข้าวในการทำนาหว่านน้ำตม และนาหว่านสำรวยโดยวิธีการไถพรวนปกติ และวิธีลดการไถพรวนปีการเพาะปลูก 2540/41*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.

นีรนาท แก้วประเสริฐ,และจินตนีย์ จินตรานันต์. (2549). ช่องทางกระจายข้าวของลุ่มน้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช . ใน ณรงค์ บุญสวยขวัญ (บรรณาธิการ), *ยุทธศาสตร์ข้าวภาคใต้ : ยุทธศาสตร์ชาวนาลุ่มน้ำปากพนัง* (หน้า 106-127). นครศรีธรรมราช: ไทม์ พริ้นติ้ง.

ภราดร ปรีดาศักดิ์. (2547). *หลักเศรษฐศาสตร์จุลภาค*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มณฑิรา อุบลเลิศกุล. (2555). *ประสิทธิภาพการผลิตข้าวสังข์หยดภายใต้ระบบสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์. (2541). *การบริหารการตลาดยุคใหม่*. กรุงเทพมหานคร: ธีรฟิล์ม และไวเทคจำกัด.

สมพร อิศวิลานนท์. (2552). *พลวัตเศรษฐกิจการผลิตข้าวไทย*. นนทบุรี: เลิศชัยการพิมพ์ 2.

_____. (2553). *ข้าวไทย: การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตและช่องทางการกระจาย* นนทบุรี: เลิศชัยการพิมพ์ 2.

สมศักดิ์ เพียบพร้อม. (2531). *การจัดการฟาร์มประยุกต์*. กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2542). *การผลิตและการตลาดข้าวหอมมะลิ*. เอกสารเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 23/2542. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

_____. (2554). *การใช้ที่ดิน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. ค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2555, จาก http://www.oae.go.th

_____. (2555). *ราคาสินค้าเกษตรที่เกษตรกรขายได้*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. ค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2555, จาก http://www.oae.go.th

หน่วยวิจัยธุรกิจเกษตร. (2539). *สินค้ายุทธศาสตร์:กรณีข้าว.* กรุงเทพฯ: ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อรวรรณ บุตรโส. (2547). *การวิเคราะห์เปรียบเทียบต้นทุน และผลตอบแทนของการปลูกหอมแดงโดยวิธีกำจัดศัตรูพืชด้วยสารเคมี และสารชีวภาพในจังหวัดศรีสะเกษ ปีการผลิต 2546/2547*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร คณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.

อัจฉรา ไวยราบุตร. (2544). *การศึกษาการตลาดข้าวเปลือก และกิจกรรมทางการตลาดของโรงสีข้าว ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.

อำพน แสงดี. 2546. *ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำนาของชาวบ้านในอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ตั้งแต่เริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2504-2545).* วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, สงขลา.

ภาคผนวก

FARM

ภาคผนวก ก

แบบสอบถามเกษตรกร

โครงการ: การศึกษาพลวัติเศรษฐกิจการผลิตในภาคใต้ตอนบน

ชุดโครงการ : การเสริมสร้างความเข้มแข็งเชิงนโยบายเกษตร

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) และ

สถาบันคลังสมองของชาติ

วัถุประสงค์โครงการ

1. **เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านการผลิต การตลาด และปัญหาของเกษตรกรและพ่อค้าระดับต่างๆ ในพื้นที่ปลูกข้าวที่สำคัญของภาคใต้**
2. **เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตและการตลาดข้าวในภาคใต้**

บ้านเลขที่_____**หมู่บ้าน**_____**ตำบล**_____**อำเภอ**_____
จังหวัด_____**โทรศัพท์บ้าน/มือถือ**_____

ชื่อหัวหน้าครัวเรือน_____

ชื่อผู้ตอบแบบสอบถาม_____

ชื่อผู้สัมภาษณ์ _____

วันที่สัมภาษณ์_____**วันที่สัมภาษณ์เพิ่มเติม**_____

ปัจจุบันท่านทำนาปีละ .....ครั้ง เริ่มปลูกข้าวนาปีเดือน.....ถึงเดือน.....

เริ่มปลูกข้าวนาปรังเดือน.....ถึงเดือน.....

เวลาการเริ่มทำนาปีในช่วง 30 ปีที่ผ่านมามีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ .....มี/ไม่มี .....

ถ้ามี เปลี่ยนไปอย่างไร.....

เริ่มเปลี่ยนเมื่อปีไหน.....

1. องค์ประกอบของครัวเรือน

1.1 สมาชิกในครอบครัวที่อาศัยอยู่ในและนอกบ้าน ในปี 2554 (ไม่รวมสมาชิกที่แต่งงานแล้วแยกครอบครัวไป) ทั้งหมด .....คน

รหัสสมาชิก	ชื่อ	ความสัมพันธ์กับหัวหน้าครอบครัว ❶	เพศ ชาย..1 หญิง..2		อายุปัจจุบัน ปี	สถานภาพการสมรส ❸	กำลังศึกษา ใช่	ไม่ใช่	ระดับการศึกษาสูงสุด ❷/ปี	อาชีพหลักในปัจจุบัน ❹	อาชีพรอง ❹	สมาชิกที่คาดว่าจะสืบทอดอาชีพทำนา
1			1	2			1	2				
2			1	2			1	2				
3			1	2			1	2				
4			1	2			1	2				
5			1	2			1	2				

❶ ความสัมพันธ์กับหัวหน้าครัวเรือน

1 = หัวหน้าครัวเรือน 6 = ปู่ย่าตายาย 11 = พี่หรือน้อง
2 = คู่สมรส 7 = เหลน 12 = ลูกพี่ลูกน้อง
3 = บุตรชายหรือลูกสาว 8 = พ่อหรือแม่สะใภ้ 13 = คนช่วยงานบ้าน
4 = พ่อหรือแม่ 9 = ลูกเขยหรือสะใภ้ 14 = ญาติอื่นๆ
5 = หลาน 10 = พี่หรือน้องสะใภ้ 15 = ไม่ใช่ญาติ

❹ อาชีพหลัก

1 = ให้เช่าที่ดิน 8 = อุตสาหกรรมในบ้าน 15 = งานบริการทั่วไป 20 = นักเรียน
2 = ทำการเกษตรในที่ตัวเอง 9 = ค้าขาย ตัดผม แม่บ้าน ยาม 21 = คนชรา
3 = เช่าที่ทำเกษตร 10 = คนขับรถ 16 = อาชีพบริการ:ตำรวจ 22 = ไม่ทำงาน
4 = รับจ้างทำการเกษตร 11 = ช่าง หมอ พระ ครู 23 = ผู้ใหญ่บ้าน อบต.
5 = เลี้ยงปศุสัตว์ 12 = ธุรกิจขนาดเล็ก 17 = ทำงานในโรงงาน 24 = อื่นๆ
6 = ทำประมงและกุ้ง 13 = คนงานก่อสร้าง 18 = ทำงานบริษัท 25 = ลูกจ้างSME
7 = ขายของชำ อาหาร 14 = ข้าราชการ 19 = ดูแลบ้าน 26 = ข้าราชการบำนาญ

❸ สถานภาพการสมรส

1 = เป็นโสด 3 = เป็นหม่าย 5 = แยกทาง
2 = แต่งงาน 4 = หย่า

❷ ระดับการศึกษาสูงสุด

1 = ไม่มีการศึกษา 4 = มัธยมศึกษาตอนต้น 7 = อาชีวศึกษาตอนปลายและชั้นสูง 10 = ฝึกหัดครู
2 = ประถมศึกษาตอนต้น (ป.4) 5 = มัธยมศึกษาตอนปลาย 8 = มหาวิทยาลัย สายวิชาการ 11.= อื่นๆ
3 = ประถมศึกษา (ป.6) 6 = อาชีวศึกษาตอนต้น 9 = มหาวิทยาลัย วิชาชีพชั้นสูง

2 รายได้ (Household income)

2.1 การรับจ้างทำงานทางการเกษตร (เฉพาะคนที่อยู่ที่บ้าน)

รหัสสมาชิก (ใส่ทุกคน)	กิจกรรม (อธิบายสั้นๆ)	ทำกี่ชม./วัน (ไม่รวมเวลาเดินทาง)	กี่วัน/เดือน	กี่เดือน/ปี	ค่าตอบแทนต่องานที่ทำ		รายจ่ายเพื่อใช้ในการทำงาน รวม/ปี (เช่น ค่าเดินทาง) บาท	สถานที่ ❹
					เงินสดที่ได้รับรวมทั้งสิ้น (บาท)	ไม่เป็นเงินสด บาท		

2.2 ทำงานนอกภาคเกษตร ที่ได้รับเป็นค่าจ้างหรือเงินเดือน (เฉพาะคนที่อยู่ที่บ้าน)

รหัสสมาชิก (ใส่ทุกคน)	กิจกรรมที่ทำ(อธิบายสั้นๆ)	ทำให้กับใคร ❶	ภาคธุรกิจที่ทำ ❷	ทำกี่ชม./วัน ชม	กี่วัน/เดือน	กี่เดือน/ปี	ลักษณะการจ่ายค่าจ้าง ❸	ค่าจ้างที่ได้ปัจจุบัน ระบุ บาท/วัน หรือ เดือน	ผลตอบแทนอื่นๆ*			รายจ่ายเพื่อใช้ในการทำงานรวม/ปี (เช่น ค่าเดินทาง) บาท	สถานที่ ❹
									บริการรถรับส่งฟรี ✓	อาหารฟรี ✓	พักฟรี ✓		

❶ องค์กรที่ทำงาน

1 = รัฐบาล
2 = องค์การบริหารส่วนจังหวัด
3 = องค์การบริหารส่วนตำบล
4 = รัฐวิสาหกิจ
5 = นายจ้างเอกชน
6 = องค์กรไม่แสวงหากำไร
7.= อื่นๆ ระบุ

❷ ภาคธุรกิจที่ทำ

1 = เกษตร/สัตว์น้ำ/ป่า
2 = เหมืองแร่
3 = อุตสาหกรรม
4 = ไฟฟ้า ประปา
5 = การก่อสร้าง
6 = ขายส่ง ขายปลีก
7 = ร้านอาหาร โรงแรม สถานบริการ กีฬา
8 = การขนส่ง โทรคมนาคม
9 = การเงิน
10 = การศึกษา
11 = การแพทย์
12 = กฎหมาย
13 = ทหาร
14= บริการอื่นๆ
15 = อื่นๆ (ระบุ)

❸ การจ่ายค่าจ้าง

1 เป็นวัน
2 เป็นอาทิตย์
3 สองอาทิตย์ครั้ง
4 เดือน
5 อื่นๆ (ระบุ)

❹ สถานที่

1 = ในหมู่บ้าน
2 = ในอำเภอ
3 = อำเภออื่นในจังหวัด
4 = จังหวัดอื่น
5 = กรุงเทพ

2.3 การประกอบธุรกิจอื่นๆ (เฉพาะคนที่อยู่ที่บ้าน)

รหัสสมาชิกที่ทำงานเป็นหลัก			ลักษณะธุรกิจที่ทำ ❶	ประมาณเวลาทั้งหมดที่สมาชิกในครอบครัวใช้ ชม/วัน	กี่วัน/เดือน	กี่เดือน/ปี	ประมาณกำไร หรือรายรับต่อปี บาท	ประมาณรายจ่ายรวมในปีที่ผ่านมา (บาท)		สถานที่ ❹
ทำมากที่สุด	ที่สอง	ที่สาม						ค่าจ้างแรงงาน	ค่าจ่ายในการประกอบการ	

❶ **ลักษณะธุรกิจที่ทำ**

1 = ขายของชำ 2 = ขายอาหารริมทาง 3 = ทอผ้า/ซ่อมแซมผ้า 4 = ซ่อมรองเท้า 5 = รับจ้างขนสินค้าไปตลาด 6 = แทกซี่/สองแถว
7 = ขายอาหาร 8 = สร้าง/ซ่อมบ้าน 9 = รับเลี้ยงเด็ก 10 = บริการทั่วไป 11 = โรงแรม ร้านอาหาร 13 = อื่นๆ (ระบุ)

2.4 รายได้ของครอบครัวจากการปลูกพืชสวนและไม้ยืนต้น ผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ที่ขายไปในปีการผลิต 2554/55

รายการ	ต้นทุน (บาท/ปี)	มูลค่าที่ขายได้รวมทั้งสิ้น บาท		ค่าใช้จ่ายต่อปี (บาท)		
				ค่าแรงงานจ้างทั้งสิ้น	ค่าเครื่องจักร (บาท)	ค่าปัจจัยการผลิต (บาท)
ก. พืชสวนและไม้ยืนต้น						
ข. ผักสวนครัว						
ค. ปลา						
ง. สัตว์เลี้ยง						

*2.5 รายได้อื่นๆ (*เงินหรือความช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ ที่สมาชิกในครอบครัวได้รับ <u>โดยไม่ต้องทำงาน</u>)

แหล่งรายได้	ได้รับจากแหล่งที่ 1 เป็นเงินทั้งสิน		ได้รับจากแหล่งที่ 2 เป็นเงินทั้งสิน		ได้รับจากแหล่งที่ 3 เป็นเงินทั้งสิน	
	รหัสสมาชิกที่ได้รับเงินดังกล่าว	บาท/ปี	รหัสสมาชิกที่ได้รับเงินดังกล่าว	บาท/ปี	รหัสสมาชิกที่ได้รับเงินดังกล่าว	บาท/ปี
เงินประกันสังคมหรือเงินช่วย เพื่อรักษาพยาบาล						
เงินบำนาญที่ได้รับจากที่เคยทำงาน						
เงินสงเคราะห์คนชรา						
เงินโอนที่บุตรหลานส่งให้						

3. เกษตรกรรมในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา (Farm income : Rice and Non-rice)

3.1 การถือครองที่ดิน ให้เริ่มถามก่อนว่ามีที่ดินทั้งหมดกี่แปลง _____ แปลง เนื้อที่รวม _____ไร่ เป็นเจ้าของ ____ไร่

จำนวนแปลงที่ดินที่ทำการเกษตร															
แปลงที่	พื้นที่รวมบ่อ (ไร่)	บ่อน้ำ (ไร่)	ในหรือนอกหมู่บ้าน 1 ในหมู่บ้าน 2 นอกหมู่บ้าน		แหล่งน้ำชลประทาน ❶	ชนิดของพืชที่ปลูก ❷	การเป็นเจ้าของ		รูปแบบการเช่าที่ดินทำการเกษตร					
									แบ่งผลผลิต			ผลผลิตตายตัว		เงินสด
							ใช่	ไม่ใช่	อัตรา (%) ผู้เช่าต่อผู้ให้เช่า	จำนวน (ถัง)	ราคา (บาท/ถัง)	จำนวน (ถัง/ไร่)	ราคา (บาท/ถัง)	(บาท/ไร่)
1			1	2			1	2						
2			1	2			1	2						
3			1	2			1	2						
4			1	2			1	2						

❶แหล่งน้ำชลประทาน
1 = คลองชลประทาน 2 = น้ำบาดาล 3 = ติดปั๊มสูบจากคลอง 4 = ไม่มีชลประทาน

❷ชนิดของพืชที่ปลูก
1= ข้าว 2 = ยางพารา 3 = ปาล์มน้ำมัน 4 = มันสำปะหลัง 5 = ข้าวโพด 6 = พืชผัก 7 = ไม้ผล 8.= อื่นๆ (ระบุ)

3.2 การใช้ประโยชน์ที่ดินปลูกข้าว ในกรณีทำการเกษตรด้วยตัวเอง

ฤดูฝน (นาปี)						ฤดูนาปรังหรือพืชอื่นๆ ที่ปลูกหลังฤดูฝน						
แปลงที่	เนื้อที่ปลูก (ไร่)	ถ้าข้าว วิธีการปลูก ❷	ถ้าข้าว พันธุ์ที่ปลูก	จำนวนผลผลิต (กก.)	มูลค่า (บาท/กก.)	แปลงที่	ชนิดของพืชที่ปลูก ❶	เนื้อที่ปลูก (ไร่)	ถ้าข้าว วิธีการปลูก ❷	ถ้าข้าว พันธุ์ที่ปลูก	จำนวนผลผลิต (กก.)	มูลค่า (บาท/กก.)
1.						1.						
2.						2.						
3.						3.						
4.						4.						

❶ชนิดของพืชที่ปลูก
1= ข้าว 3 = ปาล์มน้ำมัน 5 = ข้าวโพด 7 = ไม้ผล
2 = ยางพารา 4 = มันสำปะหลัง 6 = พืชผัก 8.= อื่นๆ (ระบุ)

❷วิธีการปลูก
1= นาดำ 3 = น่าหว่านสำรวย
2 = นาหว่านน้ำตม

3.3 การผลิตข้าวนาปี ปีการผลิต 2554 **แปลงที่**..... **เพาะปลูกในพื้นที่** .....**ไร่** พันธุ์ข้าว.....ราคา.....เก็บเกี่ยวจริง .....ไร่ ราคาที่ขายได้.....

ประเภทของกิจกรรม	**แรงงานครัวเรือนและแลกเปลี่ยน**				**แรงงานจ้าง**				**การจ่ายค่าจ้าง**				**เครื่องจักร**				**สารเคมี**			
แรงงานในการเพาะกล้า 1. ไถดิน 2. คราด 3. หว่านเมล็ด 4. ใส่ปุ๋ยและสารเคมี	กี่คน	กี่ชม./วัน	กี่วัน/ฤดู	แรงงานทั้งสิ้น ชม.	กี่คน	กี่ชม./วัน	กี่วัน/ฤดู	แรงงานทั้งสิ้น ชม.	เงินสด		ไม่เป็นเงินสดและค่าเลี้ยงดู		ประเภท ❶	เจ้าของ1 เช่า.....2 จ้าง.....3	ค่าเช่า บาท	ค่าน้ำมัน บาท	กี่ครั้ง	จำนวนที่ใช้ต่อครั้ง ระบุ	ราคา บาท/หน่วย	ค่าใช้จ่ายรวม บาท
									บาท/หน่วย	บาท/หน่วย	ระบุ	มูลค่า (บาท)								
1. การเตรียมดินเพื่อปลูก																	❶ **ประเภทเครื่องจักร** 1 = รถไถเดินตาม 5 = ที่โยกพ่นยา 2 = รถไถ 4 ล้อเล็ก 7.= รถนวด (รูด) 3 = รถไถ 4 ล้อใหญ่ 8.=เครื่องฝัด 4.= เครื่องสูบน้ำ 9 = เครื่องนวด 5 = เครื่องพ่นยา 10 = รถเกี่ยวข้าว			
1.1) ไถดะ																				
1.2) ไถแปร (คราด/กลบ)																				
1.3) ปล่อยหรือวิดน้ำเข้า/ออก																				
2. การย้ายกล้า (กรณีปลูกแบบปักดำ)																				
2.1) ถอนกล้า มัดกล้า																				
2.2) ย้ายกล้า																				
2.3) ปักดำ																				
3. การหว่านกล้า (กรณีปลูกแบบหว่าน)																				
4.การใช้สารเคมี																				
4.1)การใช้ยาคุมหญ้า																				
4.2)การใช้สารกำจัดวัชพืช																				
4.3)การใช้สารกำจัดหอย																				
4.4)การใช้สารกำจัดแมลง																				
4.5)การใช้สารกำจัดเชื้อรา																				
4.6)การใช้ฮอร์โมน																				
4.6.1) การใส่ปุ๋ยอินทรีย์/สูตร.....																				
4.6.2) การใส่ปุ๋ยอินทรีย์/สูตร.....																				
4.6.3) การใส่ปุ๋ย ยูเรีย																				
5. การกำจัดวัชพืชด้วยมือ,การให้น้ำ และ การตรวจแปลงนา																				
6. การเก็บเกี่ยวผลผลิต																				
7. การนวดข้าว																				
8.การตากแห้งละมัดรวง																				
9. การขนย้ายไปตาก/ยุ้ง																				
10. การขนข้าวขึ้นรถ																				
11.การขนไปขาย																				

3.4 การผลิตข้าวนาปรัง ปีการผลิต 2554 **แปลงที่**..... **เพาะปลูกในพื้นที่** .....**ไร่** พันธุ์ข้าว.....ราคา.....เก็บเกี่ยวจริง .....ไร่ ราคาที่ขายได้.....

ประเภทของกิจกรรม	**แรงงานครัวเรือนและแลกเปลี่ยน**				**แรงงานจ้าง**				**การจ่ายค่าจ้าง**				**เครื่องจักร**				**สารเคมี**			
แรงงานในการเพาะกล้า 1. ไถดิน 2. คราด 3. หว่านเมล็ด 4. ใส่ปุ๋ยและสารเคมี	กี่คน	กี่ชม./วัน	กี่วัน/ฤดู	แรงงานทั้งสิ้น ชม.	กี่คน	กี่ชม./วัน	กี่วัน/ฤดู	แรงงานทั้งสิ้น ชม.	เงินสด		ไม่เป็นเงินสดและค่าเลี้ยงดู		ประเภท ❶	เจ้าของ1 เช่า.....2 จ้าง.....3	ค่าเช่า บาท	ค่าน้ำมัน บาท	กี่ครั้ง	จำนวนที่ใช้ต่อครั้ง ระบุ	ราคา บาท/หน่วย	ค่าใช้จ่ายรวม บาท
									บาท/หน่วย	บาท/หน่วย	ระบุ	มูลค่า (บาท)								
1. การเตรียมดินเพื่อปลูก																	❶ **ประเภทเครื่องจักร**			
1.1) ไถดะ																	1 = รถไถเดินตาม 5 = ที่โยกพ่นยา			
1.2) ไถแปร (คราด/กลบ)																	2 = รถไถ 4 ล้อเล็ก 7.= รถนวด (รูด)			
1.3) ปล่อยหรือวิดน้ำเข้า/ออก																	3 = รถไถ 4 ล้อใหญ่ 8.=เครื่องฝัด			
2. การย้ายกล้า (กรณีปลูกแบบปักดำ)																	4.= เครื่องสูบน้ำ 9 = เครื่องนวด			
2.1) ถอนกล้า มัดกล้า																	5 = เครื่องพ่นยา 10 = รถเกี่ยวข้าว			
2.2) ย้ายกล้า																				
2.3) ปักดำ																				
3. การหว่านกล้า (กรณีปลูกแบบหว่าน)																				
4.การใช้สารเคมี																				
4.1)การใช้ยาคุมหญ้า																				
4.2)การใช้สารกำจัดวัชพืช																				
4.3)การใช้สารกำจัดหอย																				
4.4)การใช้สารกำจัดแมลง																				
4.5)การใช้สารกำจัดเชื้อรา																				
4.6)การใช้ฮอร์โมน																				
4.6.1) การใส่ปุ๋ยอินทรีย์/สูตร.....																				
4.6.2) การใส่ปุ๋ยอินทรีย์/สูตร.....																				
4.6.3) การใส่ปุ๋ย ยูเรีย																				
5. การกำจัดวัชพืชด้วยมือ,การให้น้ำ และ การตรวจแปลงนา																				
6. การเก็บเกี่ยวผลผลิต																				
7. การนวดข้าว																				
8.การตากแห้งละมัดรวง																				
9. การขนย้ายไปตาก/ยุ้ง																				
10. การขนข้าวขึ้นรถ																				
11.การขนไปขาย																				

4. ทรัพย์สิน

4.1 จำนวนเครื่องมือเครื่องจักรและทรัพย์สินที่เป็นเจ้าของ

รายการ	ปัจจุบันมี (ระบุจำนวน)	จำนวนปีที่ซื้อ ปี	มูลค่าตอนที่ซื้อ บาท	อายุการใช้งาน (ปี)	ค่าซ่อมแซมและบำรุงรักษาต่อปี บาท/ปี	รายได้จากการให้เช่า บาท/ปี	สัดส่วนที่ใช้กับนาข้าว (%)
1.1 หัวปั้ม เครื่องเบนซิน							
1.2 หัวปั้ม เครื่องดีเซล							
2. รถไถเดินตาม รวมคราด/ไถ							
3. ท่อสูบน้ำ รวมหัวสูบ							
4. ท่อสูบน้ำ ไม่รวมหัวสูบ							
5. ชุดพ่นยาฆ่าแมลง(สะพานหลัง)							
6. เครื่องพ่นยาฆ่าแมลง+สายยาง							
7. รถไถ 4 ล้อเล็ก							
8. รถไถ 4 ล้อใหญ							
10. เครื่องนวดข้าว							
11 เทเลอร์ (อีแต๋น)							
11. รถบรรทุก (ปิกอัพ)							
12. รถบรรทุก 6 ล้อใหญ่							
13. อื่นๆ (ระบุ)							

4.2 การกู้ยืมเงิน นอกเหนือจากเรื่องการศึกษาในระหว่าง 12 เดือนที่ผ่านมา สภาพหนี้สิน ☐ ไม่มีหนี้สิน ☐ มีหนี้สิน

ผู้กู้ยืม	วัตถุประสงค์ ❶			กู้เมื่อใด	สัญญาว่าจะคืนเมื่อใด	จำนวนเงินที่กู้ยืม	แหล่งกู้ยืม	ดอกเบี้ย
รหัสสมาชิก	ลำดับ1	ลำดับ2	ลำดับ3	เดือน/ปี	เดือน/ปี	บาท/ครั้ง	❷	(%/ปี)
				/	/			
				/	/			
				/	/			

❶ **วัตถุประสงค์**
1 = เพื่อการเกษตร 5 = ค่าเช่าที่ดิน
2 = เพื่อการบริโภค 6 = ทำธุรกิจอื่นๆ
3 = เพื่อค่ารักษาพยาบาล 7 = อื่นๆ (ระบุ)
4 = เพื่อซ่อมแซม/ต่อเติมบ้าน

❷ **แหล่งเงินกู้**
1 = ธนาคารต่างๆ และ ธกส. 3 = พ่อค้า 5 = สหกรณ์
2 = ญาติ พี่น้อง เพื่อนบ้าน 4 = เจ้าของที่ดิน 6 = อื่นๆ (ระบุ)

5. การกระจายผลผลิต

3.4 การกระจายผลผลิตข้าวทั้งหมดที่ผลิตข้าวในปีการผลิต 2554/55

	ข้าวนาปรัง (กก.)	ข้าวนาปี (กก.)		ข้าวนาปรัง (กก.)	ข้าวนาปี (กก.)
1. ผลผลิตข้าวทั้งหมด					
2. ขาย *			5. แบ่งให้ลูกและญาติ		
3. เก็บไว้ทำพันธุ์			6. ใช้เลี้ยงสัตว์		
4. จ่ายเป็นค่าเช่าที่นาและค่าจ้างแรงงาน			7. เก็บไว้บริโภค		

3.4.1. การกระจายข้าวนาปี

การขายข้าว นาปี	ขายให้ใคร (ชื่อคน หรือ ชื่อสถานประกอบการ)	ลักษณธุรกิจ ❶	นาปี (เก็บเกี่ยวเดือน.....)			
			ปริมาณ (กก.)	ราคาต่อ กก. (บาท)	หักความชื้น (%_บาท)	ค่าใช้จ่ายในการขาย (บาท)
ขายทันทีหลังเกี่ยว	1.					
	2.					
	3.					
2 เดือนหลังเกี่ยว	1.					
	2.					
	3.					
4 เดือนหรือมากกว่า	1.					
	2.					
	3.					

3.4.2. การกระจายข้าวนาปรัง

การขายข้าว นาปรัง	ขายให้ใคร (ชื่อคน หรือ ชื่อสถานประกอบการ)	ลักษณธุรกิจ ❶	นาปรัง (เก็บเกี่ยวเดือน.....)			
			ปริมาณ (กก.)	ราคาต่อ กก. (บาท)	หักความชื้น (%_บาท)	ค่าใช้จ่ายในการขาย (บาท)
ขายทันทีหลังเกี่ยว	1.					
	2.					
	3.					
2 เดือนหลังเกี่ยว	1.					
	2.					
	3.					
4 เดือนหรือมากกว่า	1.					
	2.					
	3.					

❶ ลักษณะธุรกิจ
1. โรงสีข้าว
2. พ่อค้ารวบรวมท้องถิ่น
3. ตัวแทนโรงสี
4. ลานตากตัวแทนโรงสี
5. รถเกี่ยวข้าว
6. นายหน้ารถเกี่ยวข้าว
7. กลุ่มเกษตรกร/สหกรณ์

1 ลักษณะการขนส่งข้าวของท่านไปขาย

☐ ขนส่งเอง โดยใช้ รถเอง ☐ จ้างรถกระบะ 4 ล้อ ☐ จ้างรถอื่นๆ

☐ ผู้รับซื้อมารับซื้อที่นา ☐ รถเกี่ยวรับซื้อและขนไปขายเอง

☐ อื่นๆ ระบุ.....

2. เปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา ในปีนี้ พบว่า	เพิ่มขึ้น	ลดลง	คงที่	สาเหตุเนื่องมาจาก
ปริมาณผลผลิตที่ได้รับ	☐	☐	☐	....
คุณภาพผลผลิตที่ได้รับ (%ความชื้น)	☐	☐	☐	....
ราคาขายที่ได้รับ	☐	☐	☐	....
รายได้จากการขายโดยรวม	☐	☐	☐	....
ต้นทุนการผลิตที่ใช้ไปในฤดูกาล	☐	☐	☐	....
รายได้ที่เหลือหลังหักต้นทุน (กำไร)	☐	☐	☐	....

3. เกณฑ์ที่สำคัญที่สุดที่ท่านใช้ในการพิจารณาสถานที่ขายผลผลิต ***(เลือกตอบข้อที่สำคัญที่สุดเพียงข้อเดียว)***

☐ ความคุ้นเคยกับผู้รับซื้อ ☐ ระยะทางขนส่งใกล้ ☐ ราคารับซื้อสูงกว่าที่อื่น

☐ สามารถต่อรองราคาได้ ☐ สะดวก ☐ อื่นๆ ระบุ..... .....

4. ท่านมีการทำข้อตกลงการซื้อขายกับผู้รับซื้อข้าวหรือไม่

☐ ไม่มี ☐ มี วิธีการทำข้อตกลงการซื้อขายคือ..... ....

5. ใครเป็นผู้กำหนดราคาขายที่ท่านได้รับ

☐ ท่าน (เจ้าของข้าว) กำหนดราคาเอง ☐ ผู้ซื้อ เป็นผู้กำหนด

☐ ต่อรองราคา ☐ ราคาที่รัฐบาลประกาศ..... .....

6. ส่วนใหญ่ท่านทราบราคาซื้อขายเมื่อใด

☐ เมื่อนำไปขาย ☐ ก่อนนำไปขายจาก ☐ เพื่อนบ้าน ☐ ฟังวิทยุ ☐ ดูโทรทัศน์ ☐ โทรศัพท์ถามผู้ซื้อ

☐ อินเตอร์เน็ต ☐ อื่นๆ.....

7. จากราคาที่ประกาศหน้าร้านรับซื้อท่านสามารถขายได้ตามราคาที่ประกาศหน้าร้านหรือไม่

☐ ไม่มีการประกาศราคาหน้าสถานที่รับซื้อ ☐ได้ตามราคาที่ประกาศหน้าสถานที่รับซื้อ

☐ ได้สูงกว่าราคาที่ประกาศ ประมาณ..... บาท/กก. เพราะ

☐ ข้าวมีคุณภาพดี ☐ ปริมาณที่นำไปขายมีมาก ☐ เป็นลูกค้าประจำ ☐ อื่นๆ ระบุ.....

☐ ได้ต่ำกว่าราคาที่ประกาศ ประมาณ..... บาท/กก. เพราะ

☐ คุณภาพข้าวไม่ดี เนื่องจาก..... ☐ อื่นๆ ระบุ..... .....

8. จาก***ข้อ*** 7 เมื่อมีปัญหานำข้าวไปขายแล้วได้ราคาต่ำกว่าราคาที่ประกาศหน้าร้านรับซื้อหรือราคาที่ต้องการขาย ท่านทำอย่างไร

☐ ไม่ทำอะไร ได้ราคาเท่าไรก็พอใจ ☐ ต่อรองราคากับผู้ซื้อ ☐ นำไปขายที่อื่นๆ เช่น.....

☐ เก็บไปขายครั้งต่อไป ☐ อื่นๆ ระบุ..... ....

9. ท่านคิดว่าราคาที่ท่านขายในปัจจุบันมีความเหมาะสมหรือไม่

☐ เหมาะสม เพราะ..... .....

☐ ไม่เหมาะสม เพราะ ....

10. ท่านคิดว่าควรใช้วิธีการแบบใดเพื่อให้ได้ราคาที่เหมาะสม..... .....

ปัญหาและความต้องการช่วยเหลือ

1. ปัจจุบันท่านได้รับการสนับสนุนด้านการทำนาหน่วยงานใดบ้าง

☐ ไม่ได้รับ ☐ ได้รับจากหน่วยงาน..... ....สนับสนุนเรื่อ..... ..

2. ท่านต้องการได้รับการสนับสนุนเพิ่มเติมในเรื่องใดอีกบ้าง เรียงลำดับตามความต้องการ ที่**สำคัญ 3 ลำดับ**

1) ....

2) ....

3) ....

3. ปัญหาการผลิตข้าวที่สำคัญคือ (เลือกตอบได้หลายข้อ) ☐ ไม่มีปัญหา ☐ มีปัญหา คือ

	ปัญหาที่เกิดขึ้น	ความต้องการ
☐ โรค	....	..... .
☐ ปุ๋ย	....	..... .
☐ ข้อมูล / ความรู้	....	..... .
☐ เงินทุน	....	..... .
☐ ผลผลิต	....	..... .
☐ พื้นที่ปลูก	....	..... .
☐ แรงงาน	....	..... .

4. ปัญหาการตลาดข้าวที่สำคัญคือ (เลือกตอบได้หลายข้อ) ☐ ไม่มีปัญหา ☐ มีปัญหา คือ

	ปัญหาที่เกิดขึ้น	ความต้องการ
☐ การขนส่ง	....	..... .
☐ ราคา	....	..... .
☐ แหล่งรับซื้อ (ตลาด	....	..... .
☐ ความรู้ด้านการตลาด	....	..... .
☐ อื่นๆ	....	..... .

5. ท่านเคยขายข้าวในโครงการรับจำนำข้าวหรือไม่

☐ ไม่เคย เพราะ..... .....

☐ เคย และรู้สึก

☐ พอใจ เพราะ..... ....

☐ ไม่พอใจ เพราะ..... ....

6. หากท่านเคยเข้าโครงการ ท่านมีปัญหาอะไรบ้างจากการเข้าร่วมโครงการ

☐ ไม่ได้รับราคาตามที่รัฐบาลประกาศ เพราะ..... .....

☐ โรงสีที่เข้าร่วมโครงการไม่ยอมรับข้าว

☐ ไม่มีโรงสีในพื้นที่ใกล้เคียงเข้าร่วมโครงการ โรงสีที่เข้าร่วมใกล้ที่สุดร ะยะทาง.....กิโลเมตรจากที่นา

จากตัวเลือกปัญหาการตลาดในข้อที่แล้ว ท่านคิดว่าปัญหาใดสำคัญสำหรับท่านที่สุด .....

5. เมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับการขายข้าวท่านจะปรึกษาใคร (เลือกตอบได้หลายข้อ)

☐ เพื่อนเกษตรกร ☐ ร้านขายปัจจัยการผลิต ☐ เจ้าหน้าที่รัฐจากหน่วยงาน..... .....

☐ เจ้าหน้าที่ สกย. ☐ ผู้รู้ด้านยางในชุมชน ชื่อ..... ..... ☐ อื่นๆ ระบุ..... .....

6. ท่านคิดว่าปัญหาในข้อใดเป็นอุปสรรคที่สำคัญที่สุดในการทำนาของท่าน (เลือกข้อที่สำคัญที่สุดเพียงข้อเดียว)

☐ ขาดการช่วยเหลือหรือไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการต้องการความช่วยเหลือสนับส นุนเรื่อง...

☐ ปัญหาการผลิต ☐ ปัญหาการตลาด ☐ อื่นๆ ระบุ..... .....

7. ปัจจุบันท่านมีความพึงพอใจในอาชีพทำนาของท่านในระดับใด

☐ พอใจมาก ☐ พอใจปานกลาง ☐ ไม่พอใจ ☐ อื่นๆ โปรดระบุ..... .....

สาเหตุเพราะ..... ....

8. ความต้องการขยายพื้นที่ปลูกข้าว

☐ ไม่ต้องการเพราะ ☐ ขนาดที่ดินมีจำกัด ☐ แรงงานไม่พอ ☐ มีทุนน้อย ☐ อื่นๆ โปรดระบุ....

☐ ต้องการเพราะ ☐ มีตลาดรองรับ ☐ มีรายได้เพิ่มขึ้น ☐ พอใจราคาที่ได้รับ ☐ อื่นๆ .....

☐ต้องการ แต่มีข้อจำกัดคือ..... .....

9. ภายใน 5 ปี ท่านมีแผนจะเปลี่ยนที่นาของท่านเป็นสวนยางหรือสวนปาล์มหรือไม่ ☐ ไม่มี ☐ มี คือ

☐ เปลี่ยนไปปลูกยาง..... ไร่ ☐ เปลี่ยนไปปลูกปาล์ม..... ไร่

10. ท่านต้องการให้ลูกหลานท่านสืบต่ออาชีพทำนาหรือไม่

☐ สืบทอดต่อ เพราะ..... .....

☐ ไม่สืบทอดต่อ เพราะ..... .....

แบบสัมภาษณ์ผู้รวบรวมท้องถิ่น

1. ชื่อ..... เพศ..... อายุ.....ปี
   ระดับการศึกษา..... อาชีพหลัก..... อาชีพรอง.....
2. เริ่มเป็นผู้รวบรวมข้าวเมื่อปี พ.ศ.....
3. ลักษณะของการประกอบการ
   - 3.1 เป็นนายหน้าให้โรงสี ชื่อ.....
   - 3.2 เป็นผู้รวบรวมอิสระ
   - 3.3 เป็นเจ้าของรถเกี่ยว/รวบรวมข้าว
4. ท่านมีลานตากข้าวของตัวเองหรือไม่ ....
5. พื้นที่รวบรวมข้าวเปลือกของท่านมีรัศมีจากบ้านกี่กิโลเมตร .....
   อยู่ในพื้นที่ตำบลใดบ้าง
   - 1..... .....
   - 2.....
   - 3.....
   - 4.....
6. ในปีล่าสุด (ปีที่เหตการณ์ปกติ) ท่านรวบรวมข้าวได้ทั้งหมด..... ..... ตัน
   เป็นข้าวภายในจังหวัด..... ตัน ข้าวจากต่างจังหวัด..... ตัน
7. ในจำนวนข้าวที่รวบรวมได้เป็นข้าวนาปี ..... ตัน
   - 7.1 พันธุ์พื้นเมือง..... ตัน
     - พันธุ์..... จำนวน..... ตัน
     - พันธุ์..... จำนวน..... ตัน
     - พันธุ์..... จำนวน..... ตัน
   - 7.2 ข้าวพันธุ์ใหม่..... ตัน
     - พันธุ์..... จำนวน..... ตัน
     - พันธุ์..... จำนวน..... ตัน
     - พันธุ์..... จำนวน..... ตัน
8. เป็นข้าวนาปรัง..... ตัน ประกอบด้วย
   - พันธุ์..... จำนวน..... .....ตัน
   - พันธุ์..... จำนวน..... ตัน
   - พันธุ์..... จำนวน..... ตัน
9. ในการดำเนินการรับซื้อ/รวบรวมข้าวท่านมีต้นทุนในการดเนินการอะไรบ้าง
   - 9.1 ค่าจ้างแรงงาน..... บาท/ฤดู,..... บาท/ปี
   - 9.2 ค่าน้ำมัน/ค่าขนส่ง..... บาท/ฤดู,..... ..บาท/ปี
   - 9.3 การสูญเสียน้ำหนักจากการเก็บเกี่ยว (มี / ไม่มี)
     - ถ้ามี คิดเป็นร้อยละ..... ของน้ำหนักข้าวที่รวบรวมได้
   - 9.4. ค่าเก็บรักษา
     - ค่าไฟฟ้า..... บาท/ฤดู,..... .....บาท/ปี
     - ค่าเช่าโกดัง..... บาท/ฤดู,..... บาท/ปี
   - 9.5 ค่าเช่าลานตาก..... บาท/ฤดู,..... บาท/ปี

10. ท่านมีเกณฑ์ในการกำหนดราคารับซื้อข้าวอย่างไร (เรียงลำดับความสำคัญ)

- พันธุ์ข้าว อย่างไร.....
- ระดับความชื้น อย่างไร.....
- ราคาขาย อย่างไร .....

11. หลังจากรวบรวมข้าวได้แล้วท่านขายทันทีหรือไม่

- ขายทันที
- เก็บไว้ก่อนประมาณ..... เพื่อ..... .....

12. ข้าวที่ท่านรวบรวมได้ท่านส่งขายต่อให้ใครบ้าง

12.1 โรงสีในจังหวัด.....ตัน

1) ชื่อโรงสี..... สัดส่วน .....% โทรศัพท์.....
2) ชื่อโรงสี..... สัดส่วน .....% โทรศัพท์.....
3) ชื่อโรงสี..... สัดส่วน .....% โทรศัพท์.....

12.2 โรงสีต่างจังหวัด.....ตัน

1) ชื่อโรงสี..... สัดส่วน .....% โทรศัพท์.....
2) ชื่อโรงสี..... สัดส่วน .....% โทรศัพท์.....
3) ชื่อโรงสี..... ..... สัดส่วน .....% โทรศัพท์.....

12.3 กลุ่มเกษตรกร.....ตัน

1) ชื่อ..... สัดส่วน .....% โทรศัพท์.....
2) ชื่อ..... ..... สัดส่วน .....% โทรศัพท์.....

13. ท่านมีเกณฑ์ในการเลือกขายข้าวให้กับผู้ซื้ออย่างไร

- ให้ราคาดี - ขายโรงสีที่เป็นนายหน้า
- สนิทสนมค้าขายกันมานาน - สะดวก
- เป็นโรงสีที่อยู่ในโครงการรับจำนำ

14. โครงการรับจำนำข้าวมีผลกระทบต่อการดำเนินกิจการของท่านหรือไม่

- กระทบ อย่างไร.....
- ไม่กระทบ เพราะ.....

15. ปัญหาอุปสรรคที่ท่านประสบ

	ลักษณะปัญหา	ความต้องการช่วยเหลือ
15.1 ด้านราคาข้าว	....	.....
	....	.....
15.2.ด้านการขนส่ง	....	.....
	....	.....
15.3.ด้านคุณภาพข้าว	....	.....
	....	.....
15.4.ด้านอำนาจต่อรอง	....	.....
	....	.....
15.5.ด้านนโยบายของรัฐ	....	.....
	....	.....

ภาคผนวก ข
ตารางผลการวิเคราะห์

ต้นทุน ผลตอบแทนการผลิตข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง

ข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง	นาชลประทาน		นาน้ำทะเลรุกล้ำ		นาน้ำฝน		เฉลี่ย	
	บาท	%	บาท	%	บาท	%	บาท	%
1.ต้นทุนผันแปร	**3,402.2**	**83.49**	**3,371.9**	**89.33**	**2,699.1**	**87.20**	**3,205.50**	**85.67**
1.1ต้นทุนค่าแรงงาน	**1,852.7**	**45.46**	**1,865.1**	**49.41**	**1,289.9**	**41.67**	**1,703.69**	**45.53**
ค่าแรงงานคน	320.8	7.87	322.0	8.53	299.4	9.67	315.30	8.43
ค่าแรงงานเครื่องจักร	1,531.9	37.59	1,543.1	40.88	990.5	32.00	1,388.39	37.11
1.2ค่าปัจจัยการผลิต	**1,549.5**	**38.02**	**1,506.9**	**39.92**	**1,409.2**	**45.53**	**1,501.84**	**40.14**
เมล็ดพันธุ์	531.7	13.05	533.8	14.14	473.0	15.28	516.34	13.80
ปุ๋ยเคมี	957.7	23.50	967.9	25.64	927.4	29.96	951.87	25.44
สารเคมีกำจัดศัตรูพืช	55.9	1.37	5.2	0.14	0.0	0.00	29.15	0.78
ค่าน้ำมัน	4.2	0.10	0.0	0.00	8.8	0.28	4.47	0.12
2. ต้นทุนคงที่	**672.9**	**16.51**	**402.9**	**10.67**	**396.1**	**12.80**	**536.07**	**14.33**
2.1ค่าเสื่อมอุปกรณ์	54.6	1.34	23.5	0.62	42.7	1.38	44.23	1.18
2.2ค่าใช้ที่ดิน	550.0	13.50	350.0	9.27	300.0	9.69	436.51	11.67
2.3ค่าเสียโอกาสของทุนคงที่	68.3	1.68	29.4	0.78	53.4	1.73	55.33	1.48
3. รวมต้นทุนทั้งหมด	**4,075.1**	**100**	**3,774.8**	**100**	**3,095.2**	**100**	**3,741.57**	**100**
3.1ต้นทุนที่เป็นเงินสด	3,169.8	77.78	3,032.6	80.34	2,524.7	81.57	2,964.15	79.22
3.2ต้นทุนที่ไม่เป็นเงินสด	905.3	22.22	742.2	19.66	570.5	18.43	777.42	20.78
4. รายได้นาปี (บาท/ไร่/ฤดู)	**5,196.3**		**3,498.5**		**3,652.5**		**4,388.96**	
4.1ผลผลิต (กก./ไร่)	566.7		461.5		427.2		504.84	
4.2ราคาข้าว (บาท/กก.)	9.17		7.58		8.55		8.64	
4.3ต้นทุน (บาท/กก.)	7.19		8.18		7.25		7.43	
5.ผลตอบแทน (บาท/ไร่/ฤดู)	**1,121.3**		**-276.4**		**557.3**		**647.42**	

ต้นทุน ผลตอบแทนการผลิตข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง

ข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง	นาชลประทาน		นาน้ำฝน		เฉลี่ย	
	บาท	%	บาท	%	บาท	%
1.ต้นทุนผันแปร	**3,579.9**	**84.18**	**2,852.4**	**87.81**	**3,324.90**	**85.24**
1.1 ต้นทุนค่าแรงงาน	**1,990.9**	**46.81**	**1,483.9**	**45.68**	**1,813.19**	**46.48**
ค่าแรงงานคน	490.0	11.52	497.9	15.33	492.77	12.63
ค่าแรงงานเครื่องจักร	1,500.9	35.29	986.1	30.36	1,320.45	33.85
1.2 ค่าปัจจัยการผลิต	**1589.0**	**37.36**	**1,368.5**	**42.13**	**1,511.71**	**38.75**
เมล็ดพันธุ์	500.0	11.76	402.8	12.40	465.93	11.94
ปุ๋ยเคมี	1,013.2	23.82	928.8	28.59	983.62	25.22
สารเคมีกำจัดศัตรูพืช	64.0	1.50	1.7	0.05	42.16	1.08
ค่าน้ำมัน	11.9	0.28	35.2	1.08	20.07	0.51
2. ต้นทุนคงที่	**672.9**	**15.82**	**396.1**	**12.19**	**575.88**	**14.76**
2.1 ค่าเสื่อมอุปกรณ์	54.6	1.28	42.7	1.31	50.43	1.29
2.2 ค่าใช้ที่ดิน	550.0	12.93	300.0	9.24	462.37	11.85
2.3 ค่าเสียโอกาสของทุนคงที่	68.3	1.61	53.4	1.64	63.08	1.62
3. รวมต้นทุนทั้งหมด	**4,252.7**	**100**	**3,248.5**	**100**	**3,900.78**	**100**
3.1 ต้นทุนที่เป็นเงินสด	3,221.3	75.75	2,602.3	80.11	3,004.33	77.02
3.2 ต้นทุนที่ไม่เป็นเงินสด	1,031.5	24.26	646.2	19.89	896.45	22.98
4. รายได้นาปี (บาท/ไร่/ฤดู)	**4,470.0**		**3,768.3**		**4,224.04**	
4.1 ผลผลิต (กก./ไร่)	456.12		418.7		443.00	
4.2 ราคาข้าว (บาท/กก.)	9.8		9.0		9.52	
4.3 ต้นทุน (บาท/กก.)	9.32		7.76		8.77	
5. ผลตอบแทน (บาท/ไร่/ฤดู)	**217.3**		**519.8**		**323.33**	

ปริมาณการกระจายของข้าวเปลือกพันธุ์ไวต่อช่วงแสงสู่ช่องทางการตลาด ปีเพาะปลูก 2554/55

ข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง	นาชลประทาน (กก.)	นาน้ำฝน (กก.)	รวม (กก.)	รวมเฉลี่ย (%)
ข้าวเปลือกรวม	**438,792.00**	**194,176.31**	**632,968.31**	**100**
เก็บไว้บริโภค	**89,952.36**	**39,806.14**	**129,758.50**	**20.5**
เก็บไว้ทำพันธุ์	**21,939.60**	**9,708.82**	**31,648.42**	**5**
นำมาจำหน่าย	**326,900.04**	**144,661.35**	**471,561.39**	**74.5**
- พ่อค้ารวบรวมขาจร	45,634.37	20,194.34	65,828.70	13.96
- พ่อค้ารวบรวมท้องถิ่น	239,141.64	105,826.09	344,967.73	73.15
- โรงสี	42,124.03	18,640.93	60,764.96	12.89
แปรรูปจากข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร				
ข้าวเปลือกที่เข้าสู่โรงสีทั้งหมด	**326,900.04**	**144,661.35**	**471,561.39**	**100**
ข้าวสาร	**179,795.02**	**79,563.74**	**259,358.77**	**55**
ปลายข้าว	49,035.01	21,699.20	70,734.21	15
รำข้าว	32,690.00	14,466.14	41,156.14	10
แกลบ	65,380.01	28,932.27	94,312.28	20

ปริมาณการกระจายข้าวสารพันธุ์ไวต่อช่วงแสงสู่ช่องทางการตลาด ปีการเพาะปลูก 2554/55

ข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง	นาชลประทาน (กก.)	นาน้ำฝน (กก.)	รวม (กก.)	รวมเฉลี่ย (%)
ข้าวสาร	**179,795.02**	**79,563.74**	**259,358.77**	**100**
ร้านขายส่ง	86,301.61	38,190.60	124,492.21	48
โรงงานแป้ง	53,938.51	23,869.12	77,807.63	30
ร้านค้าปลีก	26,969.25	11,934.56	38,903.81	15
พ่อค้านอกพื้นที่	12,585.65	5,569.46	18,155.11	7

ปริมาณการกระจายของข้าวเปลือกพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงสู่ช่องทางการตลาด ปีเพาะปลูก 2554/55

ข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง	นาชลประทาน (กก.)	นาน้ำทะเลรุกล้ำ(กก.)	นาน้ำฝน (กก.)	รวม (กก.)	รวมเฉลี่ย (%)
ข้าวเปลือกรวม	**545,171.07**	**205,035.22**	**198,118.27**	**948,324.56**	**100**
เก็บไว้บริโภค	**10,903.42**	**4,100.70**	**3,962.37**	**18,966.49**	**2**
เก็บไว้ทำพันธุ์	**27,258.55**	**10,251.76**	**9,905.91**	**47,416.23**	**5**
นำมาจำหน่าย	**507,009.09**	**190,682.75**	**184,249.99**	**881,941.84**	**93**
- พ่อค้ารวบรวม ขาจร	54,517.11	20,503.52	19,811.83	94,832.46	67.74
- พ่อค้ารวบรวท้องถิ่น	343,457.77	129,172.19	124,814.51	597,444.47	10.75
- โรงสี	109,034.21	41,007.04	39,623.65	189,664.91	21.51
แปรรูปจากข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร					
ข้าวเปลือกที่เข้าสู่โรงสีทั้งหมด	**507,009.09**	**190,682.75**	**184,249.99**	**881,941.84**	**100**
ข้าวสาร	**278,855.00**	**104,875.52**	**101,337.50**	**485,068.01**	55
ปลายข้าว	76,051.36	28,602.41	27,637.50	132,291.28	15
รำข้าว	50,700.91	19,068.28	18,425.00	88,194.18	10
แกลบ	101,401.82	38,136.55	36,850.00	176,388.37	20

ปริมาณการกระจายข้าวสารพันธุ์ไวต่อช่วงแสงสู่ช่องทางการตลาด ปีการเพาะปลูก 2554/55

ข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง	นาชลประทาน (กก.)	นาน้ำทะเลรุกล้ำ (กก.)	นาน้ำฝน (กก.)	รวม (กก.)	รวมเฉลี่ย (%)
ข้าวสาร	**278,855.00**	**104,875.52**	**101,337.50**	**485,068.01**	**100**
ร้านขายส่ง	22,308.40	8,390.04	8,107.00	38,805.44	8
โรงงานแป้ง	139,427.50	52,437.76	50,668.75	242,534.01	50
พ่อค้านอกพื้นที่	117,119.10	44,047.72	42,561.75	203,728.57	42

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล นายเอกพจน์ วรรธนเลปกร
รหัสประจำตัวนักศึกษา 5345521038
วุฒิการศึกษา

วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
ปริญญาตรี	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	2551

ทุนการศึกษา (ที่ได้รับระหว่างการศึกษา)

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก สถาบันคลังสมองของชาติ และสำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้ชุดโครงการ “การเสริมสร้างความเข้มแข็งงานวิจัยเชิงนโยบายเกษตร”

ตำแหน่งสถานที่ทำงาน

ปี พ.ศ.2552-ปัจจุบัน	เจ้าของธุรกิจร้านอาหาร มุมอิ่มอร่อย ในอุทยานการเรียนรู้นครศรีธรรมราช (CLP)

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

เอกพจน์ วรรธนเลปกร วีระศักดิ์ คงฤทธิ์. 2556. เศรษฐกิจการผลิต และการตลาดข้าวเปลือกในจังหวัดสงขลา. การประชุมวิชาการระดับชาติด้านการบริหารจัดการครั้งที่ 5. (25 พฤษภาคม 2556) ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. หน้า 222-238